

Sarusi Mihály

Petőfi: más

SZÉPÍRÁS KIADÓ
SZOLNOK, 2002

A kötet
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Magyar Könyv Alapítvány
támogatásával jelent meg.

Petőfi: más

(P. S.-ről – nem p. s. gyanánt.)

(– Jól néznénk ki, ha Sándort kétszer túlélve U t ó s z ó n járna az eszünk!)

(Dehát: ami múlik sem biztos, hogy késik.)

Petőfi és bandája

– Hallom, verseket írsz!

Szégyen, nem, bevallom a Csaba Cukrászdában, hol (valamikor a hatvanas évek legelején) a helybéli Rózsa Sándor Főgimnázium levelező tagozatos diákjainak egy csoportja társalog.

– ...Mint Petőfi?!

Annyira azért nem.

Ámbár (utóbb bevallhatom): hölgyfodrászati tanonc (majd segéd) és levelező-gimnazista korom legszebb költeményei is mindössze vérszegény utánzatai voltak Sándorunk (Sándor e korban – 16-19 évesen – költött) műveinek.

– Ha te is költő leszel, mint az a csavargó Petőfi, én nem tudom mit csinállok veled...

Megmondom őszintén, én azt az egész országban összevissza kódorgó „költőt” úgy elvettem volna, hogy elfelejti a nevét! Kipofoztam volna belőle.

És eléggé harapósan nézett reám a presszóasztalnál

(a harmadik – nyolcadik? – féldeci tömény után).

– Nem túl szűk a nadrágod?

Hát még ha látta volna (valamivel később) a szakállam...

Szegény ember civil ruhás századosa volt Magyar Népköztársaságtok „népi” rendőrségének (a Békés Megyei Kapitányságon) az 1956 utáni évtizedben, s hát hogy így fölvitte a Kádár – netán inkább: Hruscsov – a dolgát Viharsarkunkban, meg kellett szereznie neki az érettségét.

– Hogy legyen a családban egy értelmiségi is.

Nem vics, errefelé (még nemrég is) az érettségizett – tintanyalója – értelmiséginek számított!

Gondolom épp eleget elnaspárgolt az ötvenhatos „ellenforradalmárok” közül, hogy ilyen szépen haladt a ranglétrán (diploma, azaz érettségi nélkül is).

– Kapott volna tőlem... – vette elő széles tenyerét.

Petőfi és bandája.

Ha tudta volna, mekkora dicséret – bárki emberfiát – Sándorhoz hasonlítani!

(„Így” még a gumibotozást is elviseltem volna.)

(Már ha nem lettem volna – amúgy – elég óvatos duhaj.)

Amúgy szerény, csendes civil ruhás rendőrszázados volt, de ha a költőkről hallott, kitört belőle az osztálygyűlölet.

Petőfi megérint

Valamiképp úgy alakult, hogy írásaimon rendre ki lehet mutatni, kinek s minek a hatására

követtem el. Legelső – utóbb javarészt eltűzelt – költeményeim (pár éven át) Petőfi Sándoréra formáztak.

...Volna.

Mert elég sok tökéletlenséget összehordtam, míg sikerült valami olyat is papírra kanyarítanom, minek már volt valami értelme.

(Mármint hogy értelme a költésnek.)

(S az – ha jól vélekszem – a századforduló franciáinak keze nyomát viselte.)

Petőfi (a Petőfi-élmény) – majd – később köszön(t)

vissza.

Legrégibb könyveim anyámtól örököltem; könyvesháza első saját (magam által vásárolt) köteteinek az élére Arany Toldija, meg egy Petőfi-összes került. S ahogy a Toldit, a Petőfi összezt is egyhúztomban olvastam végig.

Később – elsöre – ugyanígy (majdnem együttében) a Károli-féle bibliát.

Más az, amikor az ember már szemelget (a javából), de elsöre – az efféle írás! – úgy magával ragadhat, hogy letenni lehetetlen, egyvégtében végig kell olvasni! Hogy az első látásra születő szerelemhez hasonlóan meghatározó élményeddé váljék.

Új szépség elcsábíthat, más élmény a korábbi (egy időre?) elhomályosíthatja, de – míg meszesedni nem kezdenek agyadban az erek – megfelelkezni hogy lehetne...

Éppen Petőfiről?

Fejenagy és szemérmes Erzsók? Pató Pál vitézlő urunk? Alföldünk? Tiszánk?

Forradalmunk (hogy: Talpra!), mely Ispánkúthoz (kozákpikára, szászgödörbe) vezet? Júliánk és Szeptember végénk?

Hogy mi fogott meg? Nem nehéz sorolni kezdeni (befejezni annál körülményesebb): az alföldi parasztból kinőtt költői nyelv, az érzelem tisztasága, a végtelen (s fékezhetetlen) szabadságvágy, az ihletett pillanatok tökéletes megragadása, a valamennyiünknek oly drága Magyarország minden szegelletének káprázatait fölmutató (igen sikeres) igyekezet, a határtalan szerelem s annak egy partiumi sutba költözése, világforradalom és nemzetiség egyeteme, az ifjú férfiú önbecse, a (magyar) költészet hivatásának – úgy vettem – végérvényes megfogalmazása...

Hát igen, *A XX. század költőihöz* címzett – honi (ál)posztmodernék szemében bizonyára korcsmai (mindenképpen mu-csai!) bölcsességre merészkedő s igen kirekesztően nyilatkozó – XIX. századi verses fölszólamlása az ügyben, hogy *Ha nem tudsz mást, mint eldalolni /Saját fájdalomad s örömed:/ Nincs rád szüksége a világnak, /S azért a szent fát félretedd.*

Ezt hallva (még rosszabb: átélve, megélve, vele azonosulva) mi mást tehetett, ki hasonlóképp érzett (hon, költés, szerelem, emberség-emberiség s egyebek dolgában): a huszadik századból valami hasonlóra emlékeztette (minden külön figyelmeztetés nélkül is) a XXI. század dalnokait – költőit s nem versszövegszerkesztőit! – ...Agytól Sütőig valahány valamirevaló tollforgató.

Hogy minden egyéb legföljebb vaklárma.

Vagy hogy „Petőfi nem magyar”...

Nem eléggé; már faj(ta)i alapon.

Fajtalankodó magyarai meg szláv süsüjei a Kárpát-Duna Nagyhazának!

Ha ő nem, akkor ki?

...Persze az sem volt utolsó tanulság a Petőfi-összezt

(hetedikesként?) versről versre – szinte regényként – végigolvasva, mit tán sosem fog megérteni némely esztéta: ha a világirodalomban a legnagyobb magyar költőként számon tartott Petőfi életműve ilyen egyenetlen, hogy lehet akkor bár-kitől elvárni, valamennyi beszélye, költeménye, játékszíni míve egyugyanazon művészi tökélyre jusson?!

Hogy biza –Petőfinél – a jó pár tökéletes költemény mellett sereg érdekes, ám csak közepes, és ugyanannyi klapancia sorjázik; s hogy az az első harmad (?) teszi Petőfit!

A többi alig számít (az olvasónak; a szakmabelinek – meglehet – fontos).

Hogy – ma (ezredvégünkön) szétnézve irodalmunkban – az szaladjon ki az ember száján: lám, a poszt-ez, poszt-az írás (valójában) mily más! (Szinte) Maga a tökély! Hisz (?) „posztmodernék” (posztnyugatosék, posztújholdasék, posztavantgardék, posztposzték) legjava egyhúztomban képes ugyanarra a színvonalra: írásról írásra (való, igen cirkalmasan:) ugyanaz a semmi.

Petőfi (mintha) valami mást művelt (volna)!

Nem vitás, elég egyenetlen az életműve!

Csak jönne már valami hasonló színvonalbéli hullámmás!

Hegy, völgy.

Petőfi-arcok

Mindenféle művész-megközelítések! Mozgókép-szalagon, fából, kőben. Könyvben; színpadon.

Művészek P e t ő f i j e i k ö z ü l – melyekkel szembetalálkoztam – az elsők egyikét rögvest elutasítottam. Debrecenben deákoskodván botlottam bele egy olyan Petőfi-kőbe, melytől kilelt (1967-ben) a hideg.

Hogy ne mondjam!

Biztos túloztam, de.

D.

van egy város, úgy hívják, hogy Z. nem Zéró, az más. ebben a faluban a plébánia mellett áll egy fából faragott Petőfi-szobor. ez a Petőfi vagy hatszáz esztendeje többek közt itt is élt néhány évet. villanyosmérnök volt a lelkem. csudálatos fölfedezések fogantak fejében. ebben a faluban mégis majd éhen halt. a telet árnyékszék fedele és falai alatt és között töltötte. nagyujja lefagyott, szemgolyóján verebek jégkorongoztak. körülötte lepedőnyi zsíros papírok tömege, nagyszájú, nagymellű szépfüük, selyemfüük, úri-gyerekek, széplelkek. tüdőbajti kapott, gyomrának oldala kilyukadt, veszett kutyák rágták lábszárát. most pediglen szobra van. mert nagy ember volt. nagy költő. és elvégre itt is élt. hogy majdnem éhen döglött? hogy éppen ennek a tanyának nincs semmi köze hozzá, a szelleméhez? az ugyebár mellék körülmény. hogy a szobor vastagnyakú, vastagcombú cívis-iffat ábrázol, az ugye mellékes. hogy Petőfi ilyen volt. hogy Petőfi egészen más volt? az pláne mellékes. de a szobor: kell. az idegen forgalomnak jó is így. az árnyékszéket, ahol lakott, már rég megette a fene, most akarják újjá varázsolni. központi fűtést bele, vízöblítést. az kell. mert anélkül nem huszadik századi az ember. és Petőfi se. megérdemli, hogy legalább egyszer jól lakjon. a szobra.

Parittyakőnek szántam, beverni némely – Kádár-korszaki – ablakot?

Hogy Ferenczy Béni Gyulán álló (Erkel – szobra – elől Erdélybe induló): fél öklét összeszorító, másik kezével oldalán függő kardjára ügyelő, dacos tartású, elszánt arcú, hanyavetin kihajtott ingű, tüdőbeteg-dongájú, csak azért is a cár atyuska hordája elé siető Petőfije annál inkább telitalálat legyen! Ferenczynek Békés gyulai Megyeházája előtt díszelgő bronz Petőfije is megismerheti – mondhatni: segesvári módra – a hullarablók ügybuzgalmát: Sándor kardját

valamiféle – nemzedékről nemzedékre újjászülető – agyalágyultak rendre letörrik a szoborról (hogy néha a Holt-Fejér-Körösből kerüljön elő, máskor az Istennek sem, úgyhogy jöhet újfent az öntő – hogy rézágyú helyett már megint csak szobor kezébe való fegyverbe öntse szíve fájdalmát).

Ferenczy műve – állítólag – „vitatott” volt, Medgyessy nyilván nem; gladiátor-szobra valahol ott ékeskedik, hol Sándorunk D-ben egy telet végigfagyoskodott az őt nyilván megsajnáló teátrumi jegyszedőné düledező otthonában, honnan a jégvirágot lekaparva a helybéli sírkert életét kísérhette figyelemmel.

Pátzay (náciellenes) Petőfi-fejét a magam negyedszázaddal későbbi idejében szovjetellenes érzelmeim miatt tűztem örömmel mejjemre; (1956-os műanyag Kossuth-címeres kitűzőm mellett) máig legszebb jelvényem.

Kardos Ferenc Petőfi-mozija Sándor 150. születésnapja tiszteletére született... egész véletlen veszprémi újdondász-kodásom Pápáján.

Pest-budai meg pápai középiskolások játszották, a kisalföldi várost valósággal fölbolygatta Kardosék forgatása: a fiatalok igen jól érezték magukat, nem csak a fölvételek idején érezték maguk fölszabadultnak.

– Mit lógat ki maga ott az ablakon? – kérdezték (a veszprémi egyetemi lap Kissarusi nevű álhírlapírójának be-vallása szerint) a jó pápai polgárok a kollégium ablakában helytelenkedő ifjak egyikétől (ki nem vitás – a játék szünetében tovább rögtönözve – kilógatta).

A Kardos-film (melynek zenéjét – nem véletlenül – Szörényi Levente szerezte) igen meglepte a Petőfit ünneplő szakmát. Úgymint az elvtársakat, valamint az elvtársakat.

A közélet meg a széptan kommunárjait.

– Nem kell ilyen ifjúság!

Ilyen Petőfi.

Nem, ez nem.

– Még hogy Petőfi ilyen lett volna!

Tisztára ‘56 juthatott az eszükbe szakmabéliéknek.

Mert a „Petőfi ‘73” a mozgókép alkotóinak a véleménye szerint maga a forradalom (lenne); mi képileg úgy fest, hogy a filmet szinte végigszáguldják a nyakra-főre nemzeti zászlót lengető sihederek.

Rájuk jött a rettegés.

Még csak ez hiányzik. (Hiányzana.)

1848 (?1956?) máj diákviselésben!

Örület.

(Később hallani lehetett: a filmet – szinte – betiltották.)

(Túl jó volt.)

Igaz.

– Az hiányzana, hogy a farmernadrágos fiatalok kiszabadítsák Tánacsicsot, lefoglalják Landerer nyomdáját!

Csupa hőzöngés; semmi tisztelet a felnőttek iránt!

(Mármint hogy az elvtársaitokra vonatkozólag.)

– „Múzeumkert”, nem mondom. Meg „Segesvár”!...

„Talpra magyar”.

...Hogy aztán Szervátiusz Tibor Petőfije álljanak eléd.

Ennyi szépség!

Mennyi.

Petőfi: más

Petőfi, mint másság-vitéz.

Más-segh(nyaló)-levente.

Naná, majd bolondgombát eszik!

Petőfi meg a másság.

Sándor 1998-ban...

Midőn a Forradalom másfél százados!

Ő maga: 175 esztendő.

Lehetne.

Másságh.

‘48: más!

Valami más volt.

Másságban utazván.

Hogy úgy mondjam (mert így látom): Tikegyelmek a különbséget keresik, mimagunk az azonosságot vesszük észre. Nagyságtok arra feni a fogát, amiben elüt a másikatól! Mi nem; minket az izgat, amiben egyik lehetünk. Ha te valami füstösre bukkansz, azonnal az jut eszedbe: né, a más! Én meg megint mást (Őt, azaz a romát); mi magunk egy cigányleányra bukkanva (egy szemvillanás alatt) csakis azt keressük, ami közös lehet! Ami összeköthet; hogy ne mondjam, mi jut a másság helyett az azonosságot firtató ókonzervatív hunnfi eszébe, amikor észreveszi (azon mód) a cigány leány helyességét (miegyebét)! Ha meg házas vagy s a latorkodástól óvakodol, hát a kedvessége, okossága, miegyebe (egyebe) után kutakodol...

– Tiszteld a mássát!

Sándor az Istennek se, amikor ilyen kirekesztően nyilatkozott a zugkölteményében:

*...Sehonnai bitang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mer...*

Ahelyett, hogy lelkendezni nem fogott volna:

– Végre valaki, aki más!

Ki vállalja, hogy másképpen gondolja, mint Kossuth, Széchenyi, Vasvári, meg az az egész negyvennyolcas – meg márciusi – banda! Hogy más!

Ma más.

Ha más.

Ne más.

Mi más.

Mis, más.

Másmás.

Hogymás.

*...ő is, mi is;
pisze, pisze, vesszünk össze!*

– Petőfi a pecsovicsok között!

Már szinte a szerszámját fogja (örömeiben) – hogy ilyet egyáltalán álmodhat – a huszadik

század végi háborodottja. Végre Petőfi is a másság pártját fogja! (Mondom, ki ezt, ki azt.)

Amikor m a g y a rnak áll lengyel, angol, német, oláh, rác, bárki – valóban: más – emberfia, Petőfi másnak megy.

Szülőanyja szlovák, édesatyja rác (valamennyire), amúgy meg ökelme a franciákba szerelmes; úgyhogy kedvire választhat valami m á st.

Hiába, ha egyszer az ember P e t ő f i.

Aki, mint a világszabadság magyar világpolgár híve, jól tudta: karddal kell fogadnunk a ránk törő, másságukat reánk kényszeríteni igyekvő világhódítókat s nemkülönben másság(h)barát szomszédbélieket!

Más.

– Csak (hogy ilyen jól ütött ki a dolog:) oda ne csinálj!

Maga alá, hisz aki MÁS (akar lenni, mint a többi, ki nem maga alá piszkol, csak amúgy röndösen az árnyékszéken viszi düllőre a dolgokat), mi mást tehet?

Petőfi mássága; (– Haha – mondaná Kurta Miska).

Abba kapaszkodott, ami e drága földhöz (néphez)

– nyelvhez – köthette.

A hazához; nem abba, mi mindettől elidegenítené.

Hogyne, e z e r n y o l c s z á z n e g y v e n n y o l c b a n (s egy darabig e z e r n y o l c – s z á z n e g y v e n k i l e n c b e n) efféle – hogy ne mondjam: más – idők jártak.

Másak, mint e máiak.

A labanc kussolt, vagy eliszkolt őshazájába, a Lajtán túlra! Netán Zágrábba s más mássághonokba húzódott, szétnézni, ki fizet jobban, ha elárult fajtájára vezetni?

Petőfi Sándor – valóban! – más volt.

Más, mint aki büszkén veri (ma) a mellét: biza egy szalmaszálat nem tenne arrább, ha avval – enmaga, a maga haszna helyett – nemzetét szolgálná.

Hogyne – másságvitézei a Pokol-bugyorból –, 1848-ban, 150 évvel ezelőtt más világ vót!

Nyilván azért tudott az ország összefogni (hogy ne mondjam: Labanc-Európátokkal szemben!).

Más...

Valami jobbat kellene kitalálnotok.

Eligazít (bennünket) a krisztusi szeretet.

Akasszátok föl a királyokat!

Fúj, Európába, ilyen hanggal...

Amúgy (valóban):

– Éljen a haza!

Éljen a magyar.

Éljen s ne féljen!!!

Mert úgyis győzni fog.

Dorka mama imája

Mezőberényben (a rokonságnál tanyázó) Petőfit gyűttmentként kezelte Tótvég, Németgát, meg Magyarvég magára valamit adó népe, hogy valamivel későbben – Irányi István írja fiáról szóló

könyvében – Szarvason Sándorunk Zoltán fiát (majdnem ugyanaz a nép) már megcsodálja!

– Csi je to pekni deák! (Minő szép deák!)

– Csi szi uzs vigyel Petőfiho? (Láttad már Petőfit?)

– Kgye tájgyetye? (Hová, hová?)

– Igyeme Petőfiho látuvaty (Megyünk Petőfit nézni!).

Szegény Zoltán fiút. Hogy aztán így búcsúztassák (Petőfi Zoltánt, ki vándorszínésznek szökött a gimnáziumból, meg a kicsapott deáktársakat):

– Okosan tette a tanári kar! Dobre je!

– Ti nagy-nagy diáki sza velky gazemberi! Tak nácsim tüstént aj do ukih! (Úgy kell, tüstént...!)

Békéscsabai Arany utcai egykomám (nyolcvanegynéhány éves) tót édesanyja – majd másfélszáz évvel később, az

1990-es években – azzal lep meg:

(Azon túl: hogy azt sorolja, mostanában – magában is, álmában is – úgy beszélget, mint gyermekkorában az anyjával: tótul! S – állítja – milyen kár, hogy hozzám csak magyarul szólhat.)

– És eszembe jut az összes Petőfi-vers, amit az iskolában tanultam! Azokat mondom.

– Amikor Pali megint elutazik, a vasútra menet a sarokhoz ér s mielőtt lefordulna, visszaint, én rákezek egy Petőfi-versre!

És mondja magában, míg sírhatnék gyöttri? Hogy egy szem fia már megint itt hagyta.

– Ilyen a munkája, dehát...

Egy anya hogy érthetné meg?

Enélkül.

Nyári napnak alkonyúlatánál

Megállék a kanyargó Tiszánál

Ott, hol a kis Túr siet beléje,

mint a gyermek anyja kebelére...

Petőfi nélkül – Dorka mama – ki sem bírná.

Neki Petőfi: fájdalom ellen való orvosság.

Nekünk sem akármí.

Balhitek Mikszáthról

Jónéhányunknak (változatlanul) kortársunk a jó palóc, ám gyakori – róla szólván – a hamisítás. Hogy így, meg úgy, Mikszáth (a Kálmán)... feledhető. Nyilván (hogyne)... anekdotizmusa miatt, kiapadhatatlan életkedve (humora), fékezhetetlen mesélőkedve okán... Mert hogy (ugye) mindez... a múlté! Hogy lenne a miénk – mi több, kortárs – ez az eléggé múlt századi író, ki ennyire idejétmúlt (pontosabban: ma épp nem divatos) dolgokat mível (s vall). Aki ráadásul (szinte: pláne) szereti a hazáját! Mi több, csak ezt hajlandó (igazán).

Göbe prof

Már a megboldogult nyolcvanas (ezerkilencszáznyolcvanas) esztendőök derekán elkiáltotta magát egyik egyetemünk egyik

– tanszékvezető (irodalomveszejtő?) – tanára: Mikszáth (úgy, ahogy van) idejétmúlt!

A.

S hát (szó, mi szó!), mi a – nyolcvanvalahánybeli – Szabadnépben korszerűtlen, kortársi hogy lehet?

G. tanár bácsi esete bizonyítja: aki tanít, nem biztos, hogy tud is.

Nem kunszt (Mikszáth örvén) erre rájönni.

Nehezebb: megérteni, mire megy (ki) a játék.

Akkor (mondom, az 1980-as években) még nem sejtettem, miről van szó. Hogy mostanra – kilencvenes éveink derekára – kiderült, már világos.

A posztmodernnek csúfolt akárminek nincsen szüksége semmiféle Mikszáthra, Mikszáth-olvasóra, Mikszáth-értőre!

Mert Mikszáth: olyan.

...Milyen?

Hát ez az.

Balra, fel

Csurka mondi:

– Balra, el!

Mondhatom, valahol itt búzlik valami.

Valamerre e tájon.

Tájban.

Palóchonban, s arrébb, a Tiszaháton.

Körbe, szerte.

– Jobbra, tova!

Le s föl, el, át; ki.

Hogy ne is folytassam.

Mikszáth (úgy tűnik): nem kapcsolható egyikhez sem.

Legfőnebb... valamiféle (közéleti és irodalmi) „konzer-vativizmushoz”. Miszerint írás az, ami. S nem az, ami nem.

Bonyolult, nem mondom.

– Valami búzlik Hunniában!

Mikszáth nélkül, Mikszáth-talanítva, Mikszáthot feledve, Mikszáthot nagy ívben elkerülve, Mikszáthfálváról tudomást se véve...

– Bal, jobb, bal, jobb, vezetek egy majmot!

Kerül épp elég... Mikszáth-pocskoló korunkban.

Ó, a középnyemes!

Nemes, köznemes, középnyemes, kis- és középbirtokos, stb. Szép ánglus ejtéssel dzsentrí.

Hogy a... manóba ne!

(Jól pórul járva.)

Ha jól emlékszem egykori tanodai tanulmányaimra, a marxi(sta, marxi-lenini-sztalini), s utóbb az utómodern balhít szerint a dzsentrí, azaz a lecsúszó magyar nemes írója (ilyeténképpen) – ugyi – (jó szemmel bár, de) túlon túl megbo-csátóan költ hőseiről mindenfélét!

– Romantikus, de már szerencsére nem úri-nemesi-nem-zeti, hanem csakis népi regényesség az övé! Szinte már (ha nem is a csúcs, a szocialista, de valamelyes mégiscsak) realizmus (ez az egész izé)!

Brumma-brumma-brummadza.

Hogyne, az az úri osztály (melyet, ha temet, mégiscsak sajnál Mikszáth), az a (akkor már éppenhogy uralkodni képtelen) nemesi réteg: ügyeskedett, szerencsétlenkedett és sok mindent (majd mindent) elvesztegetett, de.

Ez az, ez a de.

Ellenben.

Ám: nem volt eleve bűnöző.

Mint a mai.

Azon mái új urak (akár a kádáriak), kikről hogy lehetne egyáltalán írni?!...

Emez: köztörvényes bűnöző

Míg amaz (jó száz évvel ezelőtti) urak legfőbb – ha másképpen nem boldogultak – hazudtak egy jókorát, rossz-csont svihákok voltak, ámde emezek (ittén) – körünkben – az ezredvégen?!...

Egy őszinte szavuk nincs!

Ezekről írni, ezektől valamit hallani, ezek titkát... megérteni, megérezni, valamennyire fölmutatni... hogy lehetne.

„Fönn a Jeruzsálemhegyen” című regényíró-tanonci mutatóványom (a nyolcvanas évek legelejéről) azért nem si-került – eléggé – (a szükséges mértékben), mert nem hatolt valóban mélyre. Mert ezekről az elvtársakról – mái nagy-urakról!!! – (már akkor) alig tudott meg valamit az ember. (Se róluk, se tőlük.)

Akár íróféle, akár nem.

Mélyen elhallgatták, még az egykori cimborá előtt is, hogy ityeg a fityeg; mitől döglök a légy; hogy s mint (lesz magántulajdon a közösből a közös fenntartását hirdető közös-kezelő, magát közösségszervezőnek hirdető muksó rosszvoltából).

„Jeruzsálem”-em (engedelmet, hogy Mikszáthhoz hasonlítom – valamelyest, csakis e

tekintetben – magam): megbo-csátó! Igyekszik megérteni az új (veres) dzsentrit. Miközben (ma már tudom): erre aztán nincs mentség! Mert e z e k (ellentétben a mikszáthi alakokkal) már közönséges – köztörvényes – bűnözők.

Honnan tudtam volna (1980 táján), hogy mindarról, mit elkövetnek, hallgatnak – halálukig? –, mint a sír? Hogy e bűnöző-értelmiséghez, e tolvaj-hatalomhoz, gengszter-osz-tályhoz hozzá nem férhetel?!

Lenne mit írnom, folytatnám jeruzsálemhegyi karrierregém, dehát... (mindezért, mert a lényeg, a legmély érinthetetlen, a piszok alja megközelíthetetlen): lehetetlen.

Bezzeg Mikszáth...

Neki könnyebb volt. (?)

Mert Mikszáth hősei...(legalábbis e z e k h e z képest) esendő emberek, a máiak (kik kínálják maguk a tollforgatónak:) hivatásos bűnözők?

– Esetleg ha a dokumentarizmus eredményeit hasznosító regényt írnál!

Arra azt mondják (jó modernutániék): ez, koma nem rege!

Csak: újság.

Nono.

Ha.

Utóirat

Jézustársasági atyától hallom: a katolikusra az ÉS, a protestáns-ra a VAGY, a szabadkőművesre az IS, a sátánistára meg a SE jellemző.

– Mikszáth (és) Kálmán.

– Mikszáth (vagy) Kálmán.

– Mikszáth (is) Kálmán.

– Mikszáth (se) Kálmán.

Mondhatni: hogy a csudába ne!

KI TUD RÓLA

– Vasas Mihály (Békéscsaba, 1905 - Nemi, 1991) –

Ahogy ráakadtam Vasasra, ha nem is kész regény, de – mint a jelek mutatják – legalábbis érdekesítő nyomozás, az arról való tudósítás majdnem kész elbeszélés!
De nézzük sorjában.

A csabai festők egyike

Sass Árpád, Miklós István, Jankay Deutsch Tibor és Vasas Mihály volt a mesterem – állítja 1995-ben Lipták Pál festőművész.

Lehet, hogy úgy mondta: Miklós, Sass, Vasas, Jankay, Jakuba; szóval köztük volt Vasas is. Halottam róla korábban is, Vasas Mihály valami kiváló helybéli festő lehetett!

Így vettem, és – bár a nevét s működése idejét, meg terét megjegyeztem, – már túl is léptem rajta; van izgalmas megírni való Csabánk múltjában s jelenében épp elég... Vasas nélkül is.

Egy festő, aki festett, nem valami izgató! Még ha az illető Perlrott-Csaba Vilmos szintjén mozgott volna... Perlrottén, akinek a hagyatékát rém okos városvezetésünk halála után elutasította... Esetleg ha ilyen izgalmat kínálna.

Vasas... Elég ismerős név, egy csabainak sokat mond: eredetileg (?) – már hogy Csabán eredetileg, azaz a Városból való Gödrökön-túlra, Csaba-Vinyicra költözést követően – jaminai család lehet, elszlovákosodott csabai magyar család, s ha jól emlékszem, akadt egy kitűnő labdarúgó is a Vasasok közt! (Nem Mihály volt az is?..)

– Vasas Miska szeretője volt – hallottam a nevét újra, amikor édesapámról a csabai múzeumbeli, 1945 utáni szabadiskolában rajzolt két arckép egyik szerzője után kutattam.

Az egyik rajzművész (nem is kell mondanom): hölgy.

E művésztársa nevével utóbb annak az iskolának a tanárai közt talákoztam, melynek egykor maga Vasas is oktatója volt.

Ám míg a Magyar Királyi Állami Lorántffy Zsuzsánna Leánylíceum (majd Leánygimnázium) évi Értésítőjéhez jutottam, valakinek rá kellett ébresztenie, hogy Vasas Mihály... kitűnő író (is)!

Fodor András sűg: író!

Lipták Pál 1995-ös csabai kiállításának megnyitóján a somogyi-budapesti könyvtáros költőbarát, Kossuth-díjasságban is társ Fodor András szólta el magát: Békéscsaba-élményét Vasas Mihálynak a „Ki tud róla?” című regénye alapozta meg, amelyet a háború alatt olvasott. Kitűnő könyv, nagy élmény volt, máig megmaradt benne a régi Csaba varázslatos leírása. (Hogy aztán Lipták segítségével mélyítse el a Vasas által megalapozott ismereteit Békéscsabáról.) A megnyitó után Fodor Andrástól annyit sikerült megtudni, hogy a Nyugatban írtak róla.

A Nyugatban?!

Az egykori kaposvári diák tud Vasas regényéről, miközben nekünk, mai csabaiaknak gőzünk sincs íróságáról...! Sokan elcsodálkoztunk.

A magyar irodalomtörténeti cikkjegyzék 1905-1945. részének második kötetében aztán ott a bizonyág: Vasas (kiról a kötet szerzői amúgy – később rájövök, nem csoda! – semmit sem tudnak) könyve 1938-ban jelent meg s a Korunk Szava, a Kelet Népe, a Magyar Élet, a Nyugat, a Magyar Nemzet, a Szép Szó, és a Napkelet szerzői – köztük Sötér István, Féja Géza és Szerb Antal! – értékelik a regényt.

A Kelet Népe s a Nyugat üdvözli Vasast, s mi minderről jó fél századdal később semmit sem tudunk?!

No lám.

Nocsak.

...Egyedül a Szép Szó-beli förmedvény támadja Vasast a Sötér által monumentális naturalizmusnak nevezett realizmusa miatt.

Bécsabai kötete

Ám a csabai könyvtár Békési Gyűjteménye nem tud e Vasas-regényről! Szabó Ferenc, a megyei múzeum irodalomtörténet iránt is igen érzékeny történész igazgatója ígéri, a saját példányát ideadja elolvasni. Régi könyvek boltjában vette (16, azaz tizenhat rénes – a mi esetünkben: alumínium – forintért), vármegyénkben tán az egyetlen példány.

Addig is lássuk, ami mégiscsak megvan könyvesházunk kincses tárában: Vasas Mihály A k o s z t o s d i á k című elbeszélését a 'DISZ' Könyvek 3. száma közölte. A föltehetőleg 1945 elején – tán még az ország teljes szovjet megszállásának befejeződése, április 4-e előtt – kiadott kis sorozat első darabja (nyilván hogy örüljenek, avagy hogy a nyomtatáshoz hozzájáruljanak a „fölszabadítók”) Borisz Lavrenyev „Az öregasszony”, második kötete Nagy István „Forgalmi aka-dály”, negyedik füzet (az akkor már csabai hírlap-szerkesztő) Cseres Tibor „Földet íratok”, ötödikje pedig Bakó József „Ki a bűnös?” című munkáját tartalmazza. A füzetenkénti ára három pengő, kiadója a MADISZ csabai szervezete s a sorozatot Tevanék nyomtatták.

A Vasas-beszély nemcsak hogy ma is olvasható, egészen élvezetes! És sajnos, igaz.

Hőse egy vidéki gimnázium óraadó tanára, aki a havi nyolcvan pengőből a családjával meg nem élhet, ezért (akár nem egy tanártársa a nyomorban) arra kényszerül, hogy gazdag emberek butuska gyermekeit fogadja föl kosztosnak. A hallgatólagos megegyezés alapján a csóró tanár igyekszik fölkészíteni a kosztra s kovártélyra házába fogadott rosszcsontot s ha a vizsga így sem sikerülne, hát eljár (érthető okokból tökéletesen mindent értő s megértő) tanártársainál, engedjék már át! Ha nem is 2-essel, de egy 3-ast (merthogy akkoriban – micsoda fura világ lehetett – még egyes járt s nem ötös az elsőnek!) meg is kapnak az „egyik” „vidéki” „gimnázium” amúgy nagy társadalmi elismerést biztosító állások előtt álló butácska úri származású (legalábbis otthonról jól eleresztett) hallgatói. Mígnem egy buzgó pályakezdő kartárs botrányt nem robbant ki azzal, hogy márpedig ő véget vet ennek az erkölcsi fertőnek!... Csak hát a bukottak s kisemmizett szülei föllázadnak, és hogy világ csúfságára ne jusson a gimnázium, végül valahogy csak elsimítják az ügyet. Ám a továbbiakban a buta diákok biztos bukást jelentő „tisza 4-es” bizonyítványát 2-esekkel, 3-asokkal való átírásra serkentő sok-sok jó kolbász, szalonna, zsír, hús, vaj, liszt s miegyéb másik gimnázium ágról szakadt tanáraihoz kerül...

...Amiről Pesten sem tudnak

A füzetből – melynek címlapján egy másik helybéli festő, Mazán László gúnyrajza látható –

kiderül: „Vasas Mihály 1905-ben született Békéscsabán. Gimnáziumi tanár, regény- és novellaíró. Első írása 1938-ban jelent meg ‚Ki tud róla?’ címen. (Regény, Faust-kiadás.) Azután ‚elhallgatott’. A ‚jobboldali’ szellemi elnyomatás korában írásai erős társadalomkritikai szemléletük miatt csak nagyritkán jelenhettek meg. Egyik ilyen elbeszélése ‚A kosztos diák’.”

Szerzőnk könyvajánlása: „A Közoktatási Tanácsnak küldöm.”

A DISZ-füzeteken Lipták Pál kézjegye; a saját példányaait adta a könyvtárnak. A regényről viszont nem is hallott.

...Pesten aztán kiderül: nemcsak hogy irodalomtörténeti cikkjegyzék nem tud a DISZ-könyvekről s így Vasas eme kötetéről sem, Vasast ismerő s tisztelő irodalmárok sem hallottak róla! Alig hiszi el Fodor András, ki Vasasnak a diákja volt Kaposvárt és Takáts Gyula, ki meg a tanártársa lehetett... ugyancsak Kaposvárt! A Somssich Gimnáziumban.

A békéscsabaiak a ‘45-ös csabai füzetet, a kaposváriak s pestiek a ‘38-as könyvnapra székesfővárosunkban – Vasas somogyi tanárkodása idején – megjelent regényt ismerik...

Még hogy az írók, de hogy a könyvészek se tudjanak az elbeszéléskötetről!

A háború végén, közvetlenül a háború után járunk. Egy csabai könyv, úgy látszik, akkoriban el sem jutott... még nemzeti könyvtárunkba sem.

Tanár Békéscsabán...

Vasas Mihályról mit tetszik tudni, kérdem Fáry Katalint, aki tanártársa volt a csabai leánygimnáziumban.

Nem érti a kérdést, majd kapcsol:

– ...Vasas Miskáról? Miért nem így mondd?! Mi Vasas Miskának hívtuk.

Mert Csabán a kortársai ma is csak így ismerik... a festőt.

– Az 1930-as években tanított. ‘40-ben végeztem, ‘45 után csak egy évig tanítottunk együtt, aztán elment. Hogy hová, nem tudom. A könyve megvan, a pincében őrzöm.

Természetesen a csabai elbeszélése.

– Vasas Miska rajztanár volt a Lorántffy Zsuzsánna Leánygimnáziumban s művészettörténetet is tanított. Egy tanítványát, Szamek Cicát vette feleségül. Cica zsidó volt, emiatt a háború alatt neki is zúrjei voltak; kimentek Olaszországba.

Szamek fogásznál én is jártam.

– Akkor nagyon imponált nekünk. Magas, csinos, könnyed ember volt, szeretett beszélgetni. A lányok is... fölnéztek rá.

Tudta-e a felesége, hogy Mihály egy kicsit ... lóköető?

–Tudta, hogy lóköető, de nem bánta! Mert nagyon szerette.

A ma már nyugdíjas tornatanárnő, aki nekem is a tanárom volt, úgy emlékezik, Vasas feleségének volt egy nővére is, s hogy bár a család a háború alatt Pestre költözött, megjárták a haláltáborokat.

Cica Ausztráliába úszott

Vasas másik csabai kartársának, Kerekes György rajztanárnak és festőművésznak az özvegye sorolja: egy utcában, a Haanban lakott Szamekékkal, akik a második szomszédjaik voltak. Szamek Oszkár fogorvos, nagyobbik leánya Baba, Pesten svéd védnökség alatt álltak, egyikük sem halt meg, a háború után hazajöttek Csabára.

– Cica nagyon szerette, imádta Miskát!

Miska meg Cica.

– Olaszországba mentek ki, ott valamin összeveszték s Cica Ausztráliába vándorolt ki. Ott halt meg; volt harminc kutyája, negyven macskája!... Fiatalon, a szíve vitte el.

– Cica nem ment feleségül ahhoz, akivel Ausztráliába ment. Csak kellett neki egy férfi, aki kiviszi.

Állítólag ügyvéd volt, ahhoz ment ki.

– Cica Ausztráliába úszott!... Azt mondták, hogy Po-zsonynál a víz alatt úszta át a Dunát, úgy szökött ki az országból. Rómában Miskának már volt valakije, meg filmezett; nem értettek szót, végleg elváltak egymástól.

Így hallotta.

– Itthon Miska a Körös-parton kapott lakást, csak egy díványa volt. Cica a földre feküdt, úgy imádta Miskát! A szüleitől ideköltözött.

Hol házasodhattak össze?

– Miért, összeházasodtak?... Arról nem tudok. Olyan összevissza voltak. Szamekéknak nagyon nem tetszett.

Ahogy a lányuk végleg elszökött, Csabáról Pestre költöztek a másik gyermekükhöz.

...és Kaposvárt

Fodor Andrásnak a '40-es évek elején volt Kaposvárt a tanára, Takáts Gyula pedig, emlékezete szerint, 1940-től tanított együtt a mai Táncsics Gimnázium elődjében, a Somssichban Vasassal.

– Kaposvárt a felesége nélkül élt, de Cicát ismertem, járt is nálunk! Fonyódon a Takáts-villában Jakubával együtt járt Vasas Miska.

Jakuba János Munkácsy-díjas festőművész 1909-ben született Békéscsabán s elhunyt 1974-ben Budapesten; nocsak, viharsarkiak a Balatonnál?

– 1948-ban Rómában találkoztam vele; én a Collegium Hungaricumban laktam, ő kint a városban.

Kaposvárt is, Rómában is a felesége nélkül?

– A felesége öngyilkos lett.

Vagy csak megkísérelte.

Így emlékszik az egykori kaposvári tanártárs költő.

– 1951-52-ben olasz utcai filmpályázaton első lett!

Utcai: műkedvelő, amatőr?

A társaságunkban lévő Balázs József mozgóképes szakértő regényíróra nézünk, aki úgy tudja, hogy amatőrfilmet csak az 1950-es évek végén kezdtek készíteni.

A kérdés csak az, itthon-e, vagy Nyugaton is?

Vasas, Vasas!

A Rudolf-főgimnáziumban

A békéscsabai ágostai hitvallású evangélikus Rudolf-főgimnázium LII. évi Értesítője (az 1916-17. iskolai esztendőről) – közlésezi dr. Rell Lajos igazgató – az I/b osztályban mutatja emberünket: „Vasas Mihály ev., 1905, Békéscsaba”. Mihály osztályfőnöke a rajztanárja, Zvarínyi Lajos (a csabai múzeum megőrizte egy festményét). Ez évben az iskolának 393 magyar, 15 tót, 5 német, 4 oláh, (amúgy 139 evangélikus, 113 izraelita, 106 római katolikus, 42 református, 14 görögkeleti, 2 unitárius és 1 görög katolikus) diákja van.

Az 1917-18. tanévben, az immár egyetlen II. osztályban (amelynek 92 diákja volt) Vasas megint nem szerepel az ösztöndíjazottak között.

Az összevont 1918-19. és 1919-20. évi értesítőből megtudható: a románok (az évkönyv szerint oláhok) amellet, hogy épületünket elfoglalták s ott igen nagy károkat okoztak, két-szer nyúltak vakmerőbb kézzel iskolánk életébe: a/ néhány bukott diák följelentette a gimnáziumot az állítólagos román- üldözés miatt; b/ az 1919 júniusában tartott érettségi vizsgálatra Bukarest kormánybiztost küldött ki. Ellenben a Rudolf-főgimnázium az unszolás ellenére sem volt hajlandó tanítani a román tárgyakat. 1919-20-ban az immár negyedikes Mihály ösztöndíjas.

Az 1922-23. iskolai évben hetedikes Vasas a népjóléti miniszter hadiárvassegélyét élvezte.

Az 1923-24-ben, az érettségi évében még mindig Rell Lajos irodalmár az igazgató; Rell az írás, Zvarínyi a rajzolás és festés művészetére okította. Az osztály 53 tanulójaiból 49 kísérli meg az érettségit letenni; jelesen érett 6 (négy katolikus, egy-egy izraelita és evangélikus), jól érett 16, érett 17 – köztük Vasas –, javító vizsgára 7, ismétlő vizsgálatra 3 utasított. Az osztálytársak között – a Vasashoz hasonlóan csak „érett” – Balázs Samu (a későbbi kitűnő színész?).

„Az érettnak nyilvánított tanulók a következő pályákra készülnek:...” Rajztanár-, festőművész- vagy írójelöltnek senki sem mondja magát. (Igaz, színésznek sem készül senki.)

1924-ben érettségizik s 1933-ban kezd (Csabán) tanítani.

Évkönyv regél

A csabai leánygimnázium évi Értesítői ha nem is sok, némi – föltehető – magyarázattal csak szolgálnak a diáklány Szamek Cica és tanára, Vasas Miska közti szerelmet illetően.

Az 1928-29-es tanévben a nyolcosztályos líceum másodikosainak egyike Szamek Zsuzsánna, izraelita vallású, általános osztályzata 2, egy ötödikes – szintén izraelita – leánynak meg Szamek Judit a neve (osztályzata 3).

Húg, nővér a Haan utcából.

1931-32: Szamek Vera Judit 2-es lett az érettségien, Zsuzsánna, ötödikesként, 3-as.

1932-33: a hatodikos Szamek Zsuzsa (hitoktatója Dr. Jakab tudós főrabbi – a fia, Andor, aki 1945-ben Csabán folytatja atyja szolgálatát, később Tel-Avivban könyvtáros, s ahogy Lipták Pál regéli: magyar nyelvű leve-leiben időnként szlovákra váltott) kevés 1-eseinek egyike a rajz, amelyet ekkor már Vasas tanít. 1933. március 13-tól Vasas Mihály okleveles középiskolai rajztanár óraadói minőségben leányiskolánk nevelője. Vasas heti óráinak száma 10 (I-től IV-ig 2-2, V-VI. osztályban 1-1 rajzóra), s melleleg a rajzszerár öre. (Iskolánkban ekkor gyakorló tanárnőjelölt P. M., a későbbi szabadiskolás rajzművészjelölt.) Vasas szolgálati éveinek a száma: 1.

1933-34: Szamek Cica VII. oszt. tan. fizikából és latinból bukik, ált. oszt.: j. (nyilván javítóvizsgálatra utasítás). Vasas a középiskolában – mintha – megkapaszkodna: elfoglalhatta nyugalomba vonuló ’rendes tanár’ elődjének a tanszékét, miniszteri rendelettel, óraadó helyettes

tanárként működhet tovább. Heti óraszama 16.

1934-35: Vasas Mihály óraadó rajztanárt 1934. július 26-án kelt rendeletével a VK. Miniszter úr a kaposvári Somssich Pál Reálgimnáziumhoz helyezte, az ő helyére pedig (Somogyországból) Kerekes György kerül; Szamek Zsuzsa VIII. oszt. tan. 3-as általános osztályzatot ér el; a záró vizsgálaton az osztályból kitüntetéssel érett két (egy katolikus és egy izraelita vallású) leány, jól érett öt, érett négy (köztük hősnőnk, Cica). A latin rendkívüli tárgy tanulásáról Zsuzsánna ekkor már letett.

Az evangélikus tanodai Értesítő tanúsága szerint a szülők örülhettek, hogy leányuk egyáltalán érettségizett.

...Egy diák-tanár szerelem története...iskolai évkönyvben elbeszélve?

„Miskának’ nyilván mennie kellett Csabáról ahhoz, hogy tanítványa, aki belészeretett, sikerrel fejezhesse be tanulmányait.

„Az érettségit tett tanulók, pályaválasztása a következő:...és (végezetül) otthon marad 2.”.

Hogy mennyire maradt otthon Szamek Zsuzsa (Zsuzsánna) – Cica –, később hamar kiderülhetett.

A Somssich Értesítőben

A kaposvári magy. kir. állami Somssich Pál Reálgimnázium 1934-35. tanévéről kiadott Értesítő tud először Vasasról, aki az iskolai év folyamán került a tanodába óraadó helyettes rajztanárnak. Vasas Kaposvárt a Németh István utca 17-ben lakott – derül ki az évkönyvből, Takáts Gyula pedig azzal toldja meg, hogy Faragó orvos házának emeleti szobáját kapta.

(A somogyvármegyei gimnázium régi évkönyvei 1995-ben a Rudolf-utód Békéscsabai Evangélikus Gimnázium könyvtárában a legfelső polcon porosodnak.)

Vasas 1935. december 15-től 19-ig képképzést rendezett a Hivatalnokok Társas-körében. Az 1937-38-as tanévben még mindig csak helyettes tanár, de a tanári kar társadalmi és irodalmi működéséről tudósító rovat hírül adhatja: megjelent „Ki tud róla?” című regénye. 1938 nyarán nevezi ki a miniszter rendes tanárrá Vasast, akinek az előző iskolai évben hetente 18 órát kellett tartania. Hogy valóságos rendes tanár lett, rögvest kinevezi az igazgató a gimnáziumi rajzszerzők öréneke. Az 1938-39. év hírei közt szerepel még, hogy Vasas értekezést tartott a Bethlen Gábor Szövetség előadássorozatában „Nemzeti öntudat a művészetben” címmel, s hogy cikkei láttak napvilágot a helybéli újságokban. Az 1939-40. évkönyv értesít arról, hogy Takáts Gyula dr.-t segélydíjas tanárként alkalmazták. Vasas több kartársa katonai szolgálatot teljesít. Az 1940-41-es Értesítő az „Erdély és Bácska!” című köszöntővel kezdődik, szerzője Dr. Takáts (történelem és földrajz szakos tanár). „Vasas Mihály r. tanár február 12-től volt betegszabadságon az év végéig.” (Takátsnak 21, Vasasnak 12 tanórája volt.)

...majd „zöldkáder” lett?

Mert aztán évről évre ugyanaz: Vasas az egész tanévben betegszabadságon! 1941-42 (amikor „Meghalt a hazáért Cs.Z., a kereskedelmi tengerész hadnagya, az intézet volt tanítványa”), 1,5 éve beteg; 1942-43 (Vasas szolgálati éveinek száma tíz és fél, a Somssichban kilenc), 2,5 esztendeje szabadságon, több társa a fronton – hősünk valóban beteg, vagy csak nem akar elesni a harctéren? Az 1943-44-es Értesítő szerint „...ebben az iskolaévben is szabadságon volt”, illetve „A nm. VKMin... a betegszabadságon lévő Vasas Mihály r. tanárt március 27-én a szentgotthárdi

iskolai jellegű tüdőgyógyintézetbe osztotta be.”

Szóval (ahogy mindjárt látható) csak találkozik a csabai meg a kaposvári értesítés!

...Amúgy ez (1941. Böjtelő havától 1944. Böjtmás haváig) annyi mint: jó 3 éve beteg, kemény három éve szabadságon... valahol.

Jó kis böjti szelek fújhattak!

...Majd még amúgyabban: míg visszaér (1945 tavaszán?) Csabára.

No ez utóbbi majd' egy esztendőről már nem regél semmiféle évkönyvi értesítés.

'45-ben újra Csabán

A csabai evangélikus leánygimnázium értesítőiben a háború végén tűnik föl ismét Vasas: az 1944-45. tanév eseményeiről tudósító gépelt (valóban háborús) évkönyv arról számol be, hogy „Vasas Mihály intézetünknek évekkor ezelőtt volt rajztanára. Legutolsó beosztása a VKM. ...1944. márc. 27. rendelettel Szent-Gotthardra, az iskolai jellegű tüdő-gyógy-intézetbe szolt. Állását azonban nem foglalhatta el. AVKM. Békéscsabára utasította – mivel itt ismerik –, igazoltatásának elintézésére. Így kapott intézetünknel beosztást 1945. jún. 25-től.” Az évkönyv arról is tud, hogy Vasasnak ebben a tanévben heti 1 órája volt, de ekkor már rendes tanár!

Az esztendőre kiadott évkönyvből kiderül, hogy Vasas 15 éve tanár, a csabai leánygimnáziumban három éve s hogy he-tente 10 órát tanít.

1946-47: „Vasas Mihály r. tanárt a V.K.M.... saját kérésére a békéscsabai Irányi-utcai áll. ált. leányiskolához helyezte át (1946. dec. 10-én).” Tanártársai közt Fáry Katalin, Kerekes György.

...1947-ben indult hát útnak, vette nyakába a világot, vágott neki a római kalandnak...a Vasas házaspár, Miska és Cica.

Csaba, Csaba.

Róma!

Város mindkettő.

Az egyik város, a másik A város.

...Mennie kellett?

Menniük?

Volt diákja, özvegy- (úri) asszony mondja 1998-ban az érdeklődőnek, aki Vasas-képeket keres:

– Vasas tehetségtelen festő volt, a férjem csak értékes képeket vett!

Lakása tele festményel.

– Vasas zsidó volt...

Megmagyarosodott tót, mélyen magyarérezelmű vasutas művészfia.

– Csabán a Vasas mind.

Titkok titka: egy regény

K i t u d r ó l a ?

Ami a legjobban megragad a Vasas-regény olvasójában: az író történelemszemlélete, a városhoz való kötődése s a nőekkel kapcsolatos tapasztalata.

Vasasnak – mert hogy 1918-20-ban vele egyívású gyermekhősének – azt kell megtapasztalnia: urak jönnek, urak mennek, a semmibe vett szegény ember egyremegy velük.

ötték Tisza Pistát! – örvendezik a jó csabai nép, mert-hogy akkor vége a férfiakat elrabló, a családot nyomorba döntő piszkos, embertelen háborúnak, hogy rögvest neki is lásson – igen, a „nép”, pontosabban a tömeg, még egyértelműbben: a söpredék, melyben azonban „mi” (a regényhősök) is ott vagyunk – a fosztogatásnak. Előbb csak a Weisz zsidó üzletét rabolják ki a felbőszült (és tök részeg), a forradalomtól megbátorodott honvédfiúk – nyomukban a „forradalmas néppel”! –, hogy következzen a Kaszárnya, ahonnan hátizsáktól katona-tányérig, puskától konzervig mindent hazamenekít a kiéhezett emberiség. Hogy ilyen szépen kiürítette kedves „öszirózsás forradalmunk” a Kaszárnyát, belekaphattak jó eleink az Állomás teherkocsijaiba: megforradalmasodott hadfiaink segédletével az utolsó vagonig mind föltörték és tartalmát hazacipeltek. Majd kisvártatva megjön – a gazdagok túszul ejtésével – a kommunizmus, a honvédő vöröskatonák sebesen betüzelnek a páncélvonat kazánjába két rabló román katonával, hogy rögvest be is csapjon az istennyila: Jönnek az oláhok! S hősünk – Vasas regényhőse, Kovács Janó – semmit sem ért az egészből, mert sehogy sem megy a fejébe, hol vannak a magyar fiúk, hogy megakadályozzák ezt a képtelenséget?! Ahogy azt sem, miért verik véresre – mindenféle kihallgatás mellőzésével egy följelentésre – őt, anyját s két nővérét is a föl-szabadító fehér magyarok amúgy az elébb már megismert (oláhjáraskori) dózsecsecsincs módra.

A „Ki tud róla?” hőse (Kovács Janó? Vasas Misó?) semmiből sem marad ki, együtt ad-vesz a csöcselékkal, s csak néha különbözik a környezetétől: például amikor – családja meglepetésére – rajzolásra adja a fejét, vagy amikor – a Kaszárnya-környéki népek megdöbbenésére – az eddig el-rejtett piros-fehér-zöld lobogóját kitűzi az Állomás előtti gyeplőjáratára, mert hogy befut Pestről a Horthy-fiúkkal a föl-szabadító vonat!

Hogy a fehér urak miként köszönték meg hősünk lelkesedését, arról az elébb már szóltunk. Annyit még akár ide is írhatunk: nővére azért kap öt bottal többet (huszonöt helyett harmincat), mint a család többi tagja a Városházán az ellenforradalmároktól, mert meg merete kérdezni, miféle igazságszolgáltatás tárgyalás nélkül elítélni valakit?... Köszöni, elköltözik ebből az országból! – tört ki a Kovács-lány a verést követően.

Vasas Mihály 1947-ben érezhette: Köszöni szépen?... Ennyi a jóból már neki is megártott?!

A főhős atyja 1914-ben az orosz harctéren tűnt el; Vasas édesapjáról a barátai semmit sem tudnak.

„Regény” és „történelem”.(?) S – csak les a gyermek: – tehet-e mást a katona, fölesküszik mindenkire.

Vasas és a város

A regényből hamar kitűnik, mennyire idevaló a szerző is! Szereplőit – legalább névről – minden csabai jól ismeri: Medovarszky, Farkas, Kaczkó, Valastyán, Molnár, Kucsera, Kádár, Prisztavok, Hrabovszky, Bokor, Hudák, Zsibrita, Maczák, Zsilák, Kelemen, Gyeraj, Kerekes, Singer, Varga, Fabulya, Brhlyik, Szabó, Cservenák, Palyó, Macó, Gyuró, Peti, Juda, Misko, Paljó, mamóka s apóka lép (mások mellett) színre a Vasas-regényben. Hogy a nyelvük felől se legyen kétségünk, hamar ott a magyar nyelvű regényben is az utalás a helyiek anyanyelvjárására: Csojeto, Szinko moj, Dobró ránó, No a tento pán zse cso kce tu? Z Bohon! S gyűlölik a jó csabaiak a magát magyarrá formálni igyekvő főhős kölyköt, mit ugrál...! Hol szlovák mondja szlovákra: „Krumpli nem étel, tót nem ember!”. Hol oly régi a vágy: lesz még a paraszt is ember.

A hely is teljesen nyilvánvaló: a Fő utca melletti, Állomás előtti Kaszárnya s környéke a regény fő színhelye – hol tán Vasas fölnőtt?... – ; a Kaszárnya-sarki ártézi kút, a hídon túli (jaminai) cserépgyár, a híd lábánál lévő Weisz kocsmá, a hídról jól látható kígyósi erdő, a

kistemplom (a kürtös toronyórral), e háborús időben hadikórháznak helyet adó gimnázium, a Corvina könyvkereskedés és a Fiume, arrébb az egyházi könyvkereskedés, a Városháza (melynek különtermében cigánnyal botoztatnak az urak), s a Főtér, ahol egymásnak tisztelegve jelzi a hatalomváltást (1920 márciusában) a regáti oláh meg a magyar század. („Pakolj rumuny és eredj Isten hírével!”, biztatták már korábban őket – a regényben s nyilván a valóságban is a jó csabai szlovákok –, de hogy ebből a reményből való legyen, a trianoni rablók döntése kellett.)

Miska és a nők

Vasas Miskó két kötetében (a regényben és az elbeszélésben) kétfajta nőt ismerhetünk meg. Az egyik az anyja, akit agyongyötör az élet, aki mindenét fölteszi a családja megmentésére, belerokkan a robotba, akinek az életben semmi öröme, csak az állandó küzdelem a fenmaradásért, a betévő falatért, s hogy ezt biztosítsa gyermekeinek, az apa nélkül maradt árváknak, bármi megalázó dologra befogható!

A regény egyik legmegrendítőbb (filmszerű...) része, amikor a háborús nyomorúságot batyuzással túlélni igyekvő asszony egy vonatszükszerű időben, éjnek éjadján, újra és újra összerogyva cipeli haza (Gyuláról Csabára?!), a portékát. Ha többször összeesik, ha már nem lát, nem hall is, valahogy haza kell vonszolnia magát a jól megrakott batyujával. Valamiképpen hazaájul.

A megnyomorított, boldogtalan anya mellett még egy féle nő jelenik meg a két könyvben: az időnként dührohamtól rángó, a férfira gyakran rátámadó, mindig elégedetlen, a férjét kizsigerelni igyekvő, a szeretőjét egy pénzesebb – vagy csak nagyobb vagány – legénnyel bármikor fölcserélő nőszemély... A főhős az édesanyján kívül csak ilyen nőket ismert; az író nemkülönben így vehette?

Ahogy szerelmével, Szamek Cicával bán, úgy tűnik, nem hitte el, hogy másféle is lehet egy asszony. Hogy szeretheti őt valaki... anélkül, hogy belerokkanna.

Műbírálókat

Gyimesy Béla a Korunk Szavában (1938. 382.1.), Féja Géza a Kelet Népében (1938. 7. sz. 73-75.), Kárász József a Magyar Életben (1938. 7-8.sz. 40.), Szerb Antal a Nyugatban (1938. 7.sz. 65-66.), Baráth Ferenc a Magyar Nemzetben (1939. febr. 26.), Sándor József a Szép Szóban (1939.VIII. 172-173.), Sötér István pedig a Napkeletben (1939. I. 551-552.) méltatja Vasas regényét – mondhatni: köszöntik s az írócéhbe fogadják a jó szeműek (Féja, Sötér, Szerb), a vakok meg a műbírálókat is süketelésre használják. Üdvözlik jobbról, balról, összevissza; legfőként az utasítja el, ki irányzatos (irodalmi s politikai?) igényekkel olvas (élharcos ebben a tollnokánál nyilván jobb Szép Szó újsághajhásza).

A műbírálók zöme minden egyebet félretéve ölelte magához azt, aki értéket hozott létre! ...Ami valódi érték.

Ahogy Szerb Antal fogalmaz: „Nem is újszerűsége az, ami lefegyverez, hanem ábrázolásának, rajzolásának ereje. Alakjait, eseményeit olyan kemény plaszticitással tudja elénk kanyarítani, mint azt hiszem, az új és elmosódottabb rajzú nemzedékből senki sem. Valami Móricz Zsigmonddal rokon gazdag vegetáció jelentkezik benne, valami rég nem látott magyar bőség és biztoskezeség.” Majd: „Mint társadalmi helyzetkép is jelentékeny, fontos. Vasas Mihály környezete a proletáriátus és kispolgárság közötti réteg, amely rossz napokban fogcsikorgatva

süllyed le proletári sorba, de magával viszi kispolgári életigényeit és robbanékonyan várja az alkalmat, amikor keserűsége kitörhet belőle: az a réteg, amely a tekin-télyállamok nagy forradalmait hordozta, a társadalmilag ma legveszélyesebb, tanulmányozásra leginkább érett réteg...”.

...Móricz nyomában

Féja így kezdi: „Megszületett az első magyar háborús regény... Vasas Mihály ott folytatja ..., ahol Móricz Zsigmond mesteri novellájában, a Szegény emberekben elkezdte... könyvében olyasfajta tökéletességet találunk, mely első könyvekben jóformán teljesen ismeretlen... Csak a legjobbak műveiben érezzük ennyire az emberi hitelt.”. S a Városunkkal e könyv révén tovább ismerkedő Féja Géza nem rejti véka alá: többre becsüli a történelmi realizmust, mint a „képzeloerőre” hagyatkozók regényirodalmát. „A, meseszövéből’ általában társadalmi hazugságok hálója s hínárja lett, s ósdi lemezei tovább nye-keregnék.”, nem úgy, mint Vasas regényében, amely a legfontosabbat adja: fölmutatja, „Íme az ember!”.

Sőtér sem fog mellé, igen nagyra értékeli Vasas regényét; persze ugyanazért dicséri, amiért ma kikacagják az író. Móricz, realizmus, hitelesség...! Mi sem ellenszenvesebb a Szerb, Féja, Sőtér (s Vasas) utáni világban a való világtól minél tökéletesebben elszabaduló képzelgést istenítő újmodern széptanban. Hogy aszondja a későbbi akadémikus: „...ez a regény mereven és makacsul ragaszkodik egy vaskosabb és őserőszerűbb valósághoz, mely a maga nemében ugyanolyan gazdag és veszélyes, mint az irracionális irodalom látomásai.”. No, ez az, ami képtelenség a realitákat a másság (valójában a látszat szerinti újítás) tiszteletére nevelni igyekvő, amúgy teljes kizárólagosságra törekvő modernutániaknak! Vasasé „Zord és könyörtelen művészet... Fiatal íróink közül kétségtelenül a legférfiasabb, ugyanakkor igazi művész, aki csalhatatlan érzékel tudatában van képességei határainak, gazdagságos, minden túlzás ellensége... megkap... azzal a kényességgel, mellyel az író minden irodalmonkízüli irányzatosságot mellőz. Ebben is ellentmond a mű mindannak, ami divatos: naturalista mer lenni...”. Még hozzá monumentális naturalista, mint a németalföldi festők – állítja Sőtér István. „Reméljük, hogy Vasas második regényére már nemcsak a kritikus, hanem a tőke is felfigyel!” – zárta a műítész, ám írónkat a tőke föl nem kapta, az irodalomtörténet pedig ejtette.

...Túl túróshaluskás!

Meglehet azért, mert az emelkedett és pártos irodalmat számonkérő műbíró másként látta (1938-ban s láthatja ma, 1996-ban). A Szép Szó szakértője ím így szólott volt: „Ez az érthetetlen módon könyvvé sűrűsödött együgyű szótömeg háromszáz oldalon hangos, érdektelen, egyhangú kerepeléssel bizonyítja, hogy pusztán akarattal, legyen az bár jóakarát, nem lehet regényt írni... Sárhoz, mákos- és túróshaluskához ragadtan reális minden a könyvben, de haluskák, háborúsdizó gyerekek, kommunizmus, románok, szakadt cipők és mamókák, mint szervesen anyagok, mint a nyomdafesték alkatrészei kenődtek a... könyv lapjaira. És bár a regény elkeresz(t)eltjei (?) főként a legemberibb sajátságokat művelik – állandóan veszekednek, szidják egymást, árulkodnak, marakodnak –, alig képesek egyetlen emberi hangra: a valószínűleg még egész fiatal szerző előtt az élet, a megjelenítés egyelőre mélyen elzárt titok. Ez a ,regénye’ jövőjét a címében hordja...” Akárha a századvég hablatyoló „szak-értőt” hallanád!

Vasasról azóta teljesen megfélekeztek, ám attól még az, amit alkotott, érvényes és

számontartásra méltó. A magyar irodalomtörténetet nem kell miatta újraírni, de úgy tenni, mintha nem lett volna..., elég nagy (maradjunk annyiban:) szemárság.

Irodalomtörténetünk balfogásainak egyike.

El kellett feledni

Pöffeszkedő tökfejek azt állítják, az irodalomtörténész, az elméletíró, a műítész és más széptanártársuk sosem téved!

– Tessék egyet mondani, akit a kor szakmája rosszul ítélt meg! – nyögdel a koma.

Vasas!

A szakma – java! – éppen hogy már akkor fölmérte ésszel, mit ér Vasas regénye, ám az e fölfedezőket követő elhallgatók olybá vették, mintha nem is lett volna.

Egy fia sort nem lelsz a szakkönyvekben, irodalmi adattárakban róla!

Úgy ötven éve tetszenek hallgatni róla.

Persze amit e regény mond, hogy fogadták volna el a hatalom jobb- és baloldali megszállottjai, az irodalom pártütői?

– Meg hogy ilyen nyomor lett volna...

– A Forradalomról ily dolgokat összehordani!

S igen egyszerűen, mindenféle nyakatekertség nélkül.

(Mégis: jól megformáltan...)

Hogyne, Vasas bármennyire szerette azokat, akikről írt, ismerhette bárkinél jobban azt a világot, amelynek ábrázolására vállalkozott, olyannak vette, amilyen.

Túlbal, túljobb, no meg bármiféle esztetizáló hogyan érthetné, mi az igaz?!

El is hordta innen – melegebb égtájra – Vasasunk az irháját!

Persze nagy sikere (eme uraknál, hölgyeknél) ma sem lenne, hisz e regényre elég nehéz ráfogni, hogy – regény he-lyett – esszécske...

– Ez ám az epika! – áradoznak, ha önvallomásra akadnak.

S való: a „Ki tud róla?” is vallomás, csak hát – valóban – regénybe foglaltan.

A nép meg leszokik az olvasásról.

Vérbeli regény ez!

Nem ártana e vérszegény századvégen leverni róla a port (s kiadni).

Barát regél

Evangélikus... Bár nem volt valami vallásos – emlékezik a cimbora, Lipták Pál, aki barátságuk idején festőművész- és könyvtárosjelölt szabósegéd, s a háború után már a Körös-parti Árpád-sorral párhuzamos Becsey utcában él.

Azért kerül elő ez a dolog, mert valaki úgy emlékszik, hogy Vasas katolikus volt.

– Az anyja és a testvére az Árpád-soron lakott, a Degré utcai sarok után a második házban, Farkaséknál; parasztház, itt béreltek házrészt.

Én a Körös túloldalán nőttem föl; 1945-46-ban, midőn édesanyám először megsétáltatott a Körös-parton, átkiabálhattam volna Vasasékhoz.

– Lakást ‘45-ben kaptak, a Degré utcában a Körös felől baloldalt a harmadik ház volt az övék. A feleségével élt itt; de ha olyan kedvük volt, Miska az anyjánál, Cica a szüleinél lakott.

– Miska csak abban a kamrában szeretett aludni, ahol gyermekkorában szeretett. Fűtetlen,

ablak és kémény nélküli kamra volt ez.

– Szerette a kutyákat! Mindig korcs kutyákkal sétált. Gondolhatod, mennyire örültek a társaságának a fajtisza kutyákkal sétáló tanártársai, amikor a maga korcsával odaállított!

– Minden nap kísétált a Fürdőhelyig.

Munka után, esténként?

– Más világ volt az, mint a mai, bármikor, napközben is, ha olyan kedve támadt! A gimnáziumban csak annyi órát teljesített, hogy ne mondjanak föl neki.

A regényéből az derül ki, hogy a Kaszánya környéki világban otthonos igazán s nem a Körös-parton!

– Jaminai tót familia a Vasas, onnan kerülhettek az Árpád-sorra; Miska jól beszélt tótul. Vasas Erzsébet volt a nővére, az édesanyám barátnője, mert anyámék a szomszédban laktak. Jakubáék háza meg Miskáék kertlábujában volt itt a utcában.

– Ő is, Jakuba is anyaszerető fiúk voltak. Ez csak fiúi vonzalom volt, mert Miska egy bűdös vassal sem segítette az anyját; mert nem volt neki.

– Az anyja mosónő, a nővére varrólány volt.

Egészen véletlenül: mint a KI TUD RÓLA? főhősének szülőanyja s nővére...

– Vasas Erzsébet később, vénlányként, férjhez ment, de gyermeke neki sem lett. A Lehel utcában lakott, vitte magával az anyját, de ő halt meg hamarabb; Mihály akkor már rég ágba volt.

– Az utolsó hírt Jakuba hozta róla, Rómából, a '70-es években. Még találkozott vele, de Miska nagyon le volt lombozódva; megöregedett. Öreg amerikai tyúkokat kalauzolt, ebből élt.

Pali bátyám előveszi gyűjteményéből Vasas Mihály első római képeslapját, amelyet kiutazása valószínű évében, 1947-ben küldött barátjának. Vasas a lapon római művészeti élményeiről áradozik s hívja Liptákot, jöjjön ki dolgozni ágba! A képeslapon Cica is üdvözlétét küldi.

Szamekék nem szerették

– Magas, barna férfi volt, férfiszépség, és megnyerő modorú, mindenről lehetett vele beszélgetni. A proletárgöögöt nem ismerte, de a proletárt nem felejtette el. Tanár korában is a szegény édesanyjánál s nem a saját házában lakott.

Nem szégyelte a családját, de attól még élhetett volna az apósáéknál a Haan utcában!

– Szamekékát utálta, Szamekék őt még jobban! Szame-kék úgy tekintették, hogy Miska a leányukat elcsábította.

– Jó barátja voltam mindkettőnek; annyira jóban voltunk, hogy Cica, amikor fürdött, kidobta nekem a kapukulcsot és folytatta a fürdést.

Akkoriban nem volt mindennapos az ilyen könnyedség egy úrilánytól, úriasszonytól, de munkásnő sem nagyon ragadtatta magát efféle vagány viselkedésre.

– Nem úgy volt az, mint ma...

– Nagyon szép, nagyon jó alakú nő volt, csak nagyon ki-csi!... Ugyanolyan volt Cica nőben mint Miska férfiban!... Az egész szabóműhely nagyon élvezte, ahogy bejött, valami munkát hozott s hipp-hopp, levetkőzött, egy bugyiban ott állt! Mindenki meglepődött.

– Cica nagyon közvetlen volt, nem úgy, mint a szülei.

– Jártam náluk, láttam, nagyon sok szép képük volt éknak! Szép Vidovszky képek, Mednyánszky... Vasas egy sem!

Vasas feleségének, Szamek Zsuzsánnának az apja Szamek Oszkár fogorvos volt, s – ahogy

Lipták Pál emlékezik – volt még Csabán belgyógyász és szülész Szamek is.

– A belgyógyász nem jött vissza. Munkaszolgálatosként került ki a frontra, a mi műhelyünkben varratott titkos zsebet a nadrágjára. A felesége az új férjével Ausztráliába vándorolt ki.

Cica nővére, Baba férje Péterfi belgyógyász volt, családra Pali bátyám nem emlékszik; más viszont igen.

Lehullt a vasfüggöny

Miska Rómában hiába mondta, hogy jó festő, nem tudta bizonyítani. Cica visszajött Csabára, hogy elviszi a rajzait!

– Akkor húzták le a vasfüggönyt; 1948 lehetett. Itt téblábolt, nem tudott visszamenni. A család pedig megköny-nyebbülten fogadta és kerestek neki egy zsidó férjet.

Aki, szerintük, jobban illett a leányukhoz.

– Meglógtag, először, azt hiszem, Brazíliába mentek! Ausztráliában kötöttek ki, Cica ott halt meg, de nagyon fia-talon.

A képeknek meg nyoma veszett?

– Vasas képe (Csabán) senkinek sincs! Nem sokat festett, de abból sem maradt meg egy sem.

– ‘45-ben sok képet szedett össze a főúri kastélyokban, a házukat régi bútorokkal rakta tele. Náluk értettem meg, milyen csodálatosak a régi dolgok, azután kezdtem én is gyűjteni.

Ami könyvet Féja összegyűjtött a német- s oroszjárás után a Békés megyei főúri kastélyokból, megmaradt a Körös-parti könyvesházban, Vasasénak lába kelt.

– Itt hagytak mindent.

Vasas apja?

– Parasztember lehetett, nem emlékszem rá. Sosem láttam.

Csak nem (akár a regényben) első háborús hősi halott?

– Egy rajzáról, egy festményéről nem tudok.

Barátok s nők a Körös-parton

– Jakuba a 61. szám alatt lakott, az apja hivatalsegéd és szabó volt. Vasasnak is, Jakubának is a Körös-part volt a játszótér; a Zsilipre Zsilák gátórhöz jártunk tejért. Amikor ‘46-ban ideköltöztünk, mindketten itt laktak.

– Jakuba is nagy Csaba-imádó volt!

– Jakuba másfajta, értelmesebben élte az életét, főiskolai tanár lett; Vasas Miska semmit sem csinált! Nem hagyott maga után húsz képet.

Tudta-e Vasas, milyen írói ígéret?

– Tudta, de...

– Ment Fürdőhelyre valakivel, vitte az állványt, festett. Amikor egyszer, ‘45-’46-ban lehetett, én voltam vele ott a Körös-parton, jött egy nő, lecsapott rá, otthagya a képet. Egyedül maradtam, jól kibaszarintok vele, befejezem! Visszajön Miska, néz, „Az istenit, te festő vagy!”, csodálkozott.

– Sokat járt a Körgátra is. Az egyik festményét, amely ott készült, mert esteledett, sietni kellett, törőronggyal fejezte be. A Gátról szeretett festeni.

– ‘45-ben még a Wesselényi utcában laktunk, oda is eljött hozzám. Ha a dél ott érte, akkor ott ebédelt... Ilyen volt.

– „Jakuba, Vasas, meg Lipták mintha testvérek lennének...” Így néztek akkor ránk az emberek. Körülbelül azonos magasságúak, kicsit nagyfejűek..., s Vasas olyan húsos orrú, mint én. Jakuba volt köztünk a legszebb, Vasas a legműveltebb; én voltam, a legfiatalabb, a fullajtár a társaságban.

– Egy időben P. M. tanárnő volt a szeretője, pedig ő Cica nyomába se ért; később egy diáklány, aki a szomszédban lakott.

Csak úgy... elszelelt

Olaszországba ment.

Csak nem a kommunistáktól félt, vagy talán a feleségének a korábbi zsidóüldözés miatt támadt kedve elfutni ebből az országból?

– Csak elindult! Nem volt politikai oka. Festőként nem akart úgy élni, hogy ne lássa a nagy műveket.

– Később Olaszországban filmet készített a tengerparti homokban várat építő gyerekekről, valami zseniális szerkesztésű film volt! Az angolok is megvették. De ezt is abbahagyta.

– Nem tanított a csabai szabadiskolában sem, mert semmiféle kötöttséget nem vállalt!

Egyszer a múzeum nagytermében valami társadalmi nagygyűlésen megjelent, felszólalt és óriási felháborodást váltott ki a beszédével... Gyorsan el kellett mennie.

– Sosem volt senkire sem tekintettel, se a zsidók, se a kommunisták nem szerették! Se az urak. A tantestületből is kilógott. Gondolhatod, szakadt nadrágban, a szandálban mezítláb ment az iskolába...

– Nagyon érdekes fickó volt.

Hát még milyen jó író (lett volna)!

Így sem akármilyen: Csaba első igazi regényírója Vasas Mihály.

Hogy élete is elég regényes?... Arról nem csak ő tehetett.

Dér Endre a szomszédságból

Dér Bandi bátyánkat is a középkori Kastély környékét átfogó Első Tized nevelte föl, bár arról nem tud, hogy Vasas az Egressy utcából indult volna. Neki 1945-46-ból vannak élményei Vasas Mihályról.

– Miska részt vett a MADISZ szemináriumainak a vitáiban! Én a MADISZ titkára voltam, Liska Tibor, a későbbi neves közgazdász a szervező titkár. Féja és Cseres tartott szemináriumokat a MADISZ székházban, ez az épület ma a vasutas diákok Körös-parti otthona. Féjának irodalomtörténeti, Cseresnek szociológiai előadássorozata volt.

Dér akkoriban nemcsak mint MADISZ-titkár ismert Csabán: evangélikus segédlelkész szülővárosában, emellett a MISZ-t, a parasztpárti ifjúsági szervezetet vezeti Liskával.

– A MADISZ Csabán parasztpárti indíttatású volt.

Vajon Vasas politizált-e?

– Nagyon is politizált! Polgári liberális volt. Féjával nagy vitái voltak.

Dér Endre, a csabaiból lett szegedi (Szegeden élő csabai)

író nagyon sokat nem tud Vasasról.

– Kaposvárról jött vissza... A felesége, Szamek Cica nagyon szép arcú zsidó nő volt, nagyon

kedves, nagyon intel-ligens asszony!

S megemlíti még:

– Szász Bandinak Kaposvárt a tanára volt! Bandi kvalitásos festőnek tartotta Vasast, Koltay Gábor és Riskó Géza nemrég Szászról megjelent könyvében szól Bandi Vasasról.

Szász Bandi nem más, mint a világhírű festővé lett Szász Endre.

– Vasasról még annyit: együtt néztük meg Vele és Cseressel a Jankay '46-os kiállítását, kétoldalt lehangoló szénrajzok a musz-élményekről, középen hatalmas mellü-farú akt... Miska megjegyezte: „Tibor tudja, mi a dialektika.”.

A Fórum Románumon

Érdeklődésünkre – mert hogy, mondják, ő tud ma (1996-ban) Miska olaszországi életéről a legtöbbet – Szőnyi Zsuzsa, a nagy festő, Szőnyi István Rómában élő leánya ím igen emlékezik:

– Amikor Rómában megismertük, már nagyon levert, reményvesztett, szomorú ember volt felesége (?) szökése miatt. Nekünk úgy mesélte, hogy az asszony minden bejelentés nélkül elhagyta őt, visszament Békéscsabára és ott még az ingóságokat is eladta, majd egy mérnökkel Ausztráliába távozott. Vasas mindezt csak akkor tudta meg, amikor gyanús kezdett lenni, hogy a nő miért nem jön vissza Rómába.

– Mindezt persze az ő elbeszélése alapján tudtuk meg. Nagyon szegény volt és egy Paradiso nevű kétes hotel utolsó emeletén lakott a S. Andrea Della Valle templom mögött. Nem mutatta meg a munkáit, de abban sem vagyok biztos, hogy egyáltalán dolgozott-e. Többen találkoztak vele a Forum Romanumon, üldögélt a köveken, térdén mappával, amelyre rajzolgatott, de inkább csak azért, hogy felkeltse a turisták érdeklődését. Nem is titkolta, hogy gazdag nőket kíséretet és némelyiket sikerült is meghódítani napbarnított arcával, művészies, hanyag öltözködésével.

– Férjem szintén festő volt és Vasassal szívesen beszélgetett képekről, művészetről.

Gyakran jelent meg nálunk a hétfégi magyar estéken, amikor vacsorával láttuk vendégül a Rómában élő, vagy idelátogató barátainkat. De azt hiszem, lehet 10-15 esztendeje is annak, hogy Vasas Mihályt utoljára láttuk.

– Sajnálom, hogy nem tudok többet róla. Szerencsétlen sorsú, jó ember volt, de műveit, munkásságát nem ismertük, mert ő soha nem mutatta meg a dolgait.

Ha Szőnyi Zsuzsánna (!) sem tud többet Vasasunkról, más Rómában már nehezen fog.

...Azokat az asszonyokat aligha lelhetjük meg.

Ha valamit még tudni lehetne Miskáról, ők viszik ki magukkal a sírba.

...Ha még nem tették.

A Triznya-kocsma című könyvben közölt naptárból kiderül, hogy s mint jelent meg Vasas a római társaságban.

„1952

Új barátok: Tamara Lees angol színésznő, Vasas Mihály festő, Loulon Jacquemin a francia követségen dolgozik...”

S ami végül az anyakönyvben

1905. május 14-én született a Békéscsaba 573.szám alatt (a tanyavilágban, vagy vasúti őrházban?), apja Vasas Mihály vasúti kalauz, anyja Paulik Zsuzsanna, a szülők evangélikus vallásúak.

Ezért ismerte annyira Miska (a regényében) a Csabai Indóház körüli dolgokat...

Zsuzsánna, még egy.

Az első!

Az utolsó?

Ki fogta le Vasas szemét... Olaszországban?

Idegenben.

S mikor?

Az anyakönyv, bármily meglepő, itthon is tud róla.

Akármilyen különös, egy pesti is.

Hogy annyi ideig élt még... hazai hír nélkül!

Anélkül, hogy élőszámba vette volna bárki idehaza!

...Egy száműzetésbe vonuló „csabai író”... (Szilasi uram, ugye, ilyen nincs is?).

Elhúnyt az olaszországi Nemiben 1991 január 16-án.

Jó kis 86 év lehetett!

A csabai ágotai hitvallású evangélikus egyházközség keresztelési anyakönyve még azt is tudja Miskáról, hogy keresztapja Kósa Márton, keresztanyja pedig Zsíros Judit volt. (S azt, hogy négy nappal születése után, 18-án keresztelték meg.) Meg hogy Mihály törvényes gyermek.

Jó csabai nevek ezek is, mondja a lelkész-levéltáros.

(...Az 1884-es csabai belterületi kataszteri térképen az 573-as házszám az Ezüst – a mai Egressy – utcában mutatja magát.)

(Tehát Vasas mégsem tanyasi s nem is őrházi.)

(Eszerint az Ezüst utcában – a mai páratlan oldalon – a Kereki síkától az Újkígyósi út felé az ötödik házban született.)

Nemi búcsú

Nemi Olaszországban, a Róma körüli leglatinabb Latinországban, melyet ma Lazió tartománynak neveznek; falu a Nemi-tó (Lago di Nemi) partján. A nagyobb, Rómához közelebb fekvő Albanótól (a Lago di Albano-tól) egy hajtásra, a Via Laghi mentén a Via Appia Antica, az Öreg Appiai úttól egy szaladásra, az Örök Várost övező külső nagykörúttól délre Latina felé vagy húsz kilométerre... Körötte a kisvárosok: Albano (Laziale), Genzano (di Roma – ez a legközelebbi, a Nemi-tó másik, a tenger és az országút felőli oldalán), Velletri, s (az Albanó-tó partján:) Castel Gandolfo.

Falu és sírkert a 938 méteres Monte Iano (Janó-hegy) alatt, hol – a latin hegyek első völgyében – megpihent a jó öreg „miénk Misó”.

Vajon ment-e utána nőszemély Nemibe is?...

Vagy ő innen: Rómába, vén amerikai tyúkokat elbódítani?

– Miskó nás Nemiben?!

Már megint.

– Mienk Miso Latinországban!

Még.

– Kedves lóköttő volt.

Misko nás Rómában!

Faluban?

Tanyán?!

...Honnan, hová, Domine?

Miska a föllegekben

...Fellegekből.

Cseres Tibor özvegye is emlékszik Miskánkra.

– Szamek Cica, Miska felesége Ausztráliában vakbélgyulladásban halt meg, mert elkésett az orvosi beavatkozás.

– Miska Rómában élt végig, ott amerikai nők idegenvezetésével kereste kenyerét és jelentős hírnevet szerzett. Ugyanis a tengerparton fényképeket készített azokról a homokszobrokról, amelyeket a gyerekek építettek. Képei a Life című nagy bulvárlapban jelentek meg és ez sokat lendített Miska anyagi helyzetén.

– Miska sírni is tudott. Amikor utoljára elbúcsúztunk és tudtuk, hogy talán soha többet nem találkozunk, igazi könnyek peregtek le az arcán.

– Mi is szerettük őt, ő is minket!

Szőnyi Zsuzsa meg így zárja le (Vatikánvárosból küldött levelében) az ügyet (észrevette: „Szinte detektívregénynek is beillik a Vasas-nyomozás...”!):

– Szegény Miska is örülne neki, hogy van, aki halála után megbecsüli, ha már életében kevés dicsőség érte.

– De ki tudja, talán a mennyekben egy felhő szélén üldögélve lenéz ide és érzi, hogy szeretettel emlékeznek rá.

Nemítől Rómán, Pestbudán és Kaposváron át Békéscsabáig... némelyek.

(A Nemi-tótól a Tevere, a Duna s a Kapos vize partján át Kis-Keresünkig.)

Hogy úgy mondjam (-s: nini!): Latinországtól Viharsarkunkig.

...Domine.

Illyéssel Tihanyban

Nagy; nagyobb; legnagyobb;
kicsi?
nagyobbacska?
hatalmas?
fárosz!
mécs(láng);
pisla;
fáklya;
zászlóvivő (-kitűző);
közvitéz;
fűzköltő;
műkedvellő;
(mi több:) hótt tehetetlenség!
(pláne).

Épül, rakódik;
magasodik;
süllyed;
lép(ik);
fel;
le;
srévizavé;
A Mennybe.
Le, le...
Építőkö –
Mindahány –
Melyből ha
Kimarad,
Kihúzol egyet,
1-1 követ, megroggyan,
Ám ha
Pár tucatot, már
Megdől, kifordul,
Összeomolhat.

Ahogy 1 tartóoszlopot ha
kibontasz,
selejtezel
az 1000-ból.
Mind kell!
Egytől egyik

alapjai.
Az írás.

Nem a messzelátszódó tető
tartja a házat.

HAZÁD.

Gyöngyösi egy költeménnyel?
Illyés (egy-két) tucattal?
Petőfi százszal?
Balassi valahánnyal (mind a 112-vel?)
A népköltő(had) a maga ötödfélezzrel?

Kismester... (Valaki) Azoknak a fanyalgóknak, akik sosem ütik meg ezt (azt) a szintet.
Az Égi Lajtorja azon fokát: soha a bús világban nem!

(Szóval) Épp elég.

Illyés ellenben

Úgy emlékeztem, Illyés Gyula azt mondta (valahol):

– Az írók az íráshoz (írásművészetéhez), az irodalmárok az irodalomhoz értenek.

Alaposan megragadt bennem. Biztosan azért, mert – Hozzá (valahány tollforgatóhoz?) hasonlóan? – mindig azt éreztem: igen ritka madár az írásművészetéhez érzékkel, érzéssel, értőn közelítő műítész, szerkesztő, irodalomtudós. Mert rendre összekeveredik a... hadd ne mondjam micsodával a mi-csodát.

Mígnem most (Krisztus Urunk születése után kétezerrel, Tihany és Balatonföldvár közt a révhajón) rá nem akadok egy adatra, amely eligazít.

Nem kerestem; vártam, majd csak rákerül a sor; jött magától.

Hogy ne mondjam Bodosi György – pécselyi körorvos (Pécselyen volt fogadós édes párom édes-unokatestvére, Éva, akinek a sédmarti Malomcsárdájában többször megfordul-tunk) – Illyés Gyula Tihanyban című munkája fogott meg.

– A költészetnek egy komoly ellensége van, az irodalom – igazít ki az 1964-ben kiadott Dólt vitorla előszavában a költő.

Mire föl – a tihanyi alsókopaszhegyi kiruccanást követően – (még azelőtt, Veszprémből Földvára tartván azért indultam a Révnek, hogy benézhessenek az Apátságba, lepillantassak a magosból a Tóra, a Füredi-öbölre, Csopakra, caplathassunk egyet a faluban, bekukkantsunk múzeumába, az Apátság oldalán lévő egyházi könyvesboltjába, hol utóbbi helyen ráakadtál az Illyés tihanyi életét leíró munkára, melyet Földváron hamar kivesézhetnél) –, minekutána.

A könyvben – szinte – ott az Illyés(-Kozmutza)-villa címe; oly pontos a környék és a nyaraló leírása, hogy a Hegynek nekivágva.

Az alsókopaszhegyi találkozás után az ó könyvek veszprémi üzletében a félretett kötetek közt mire nem akadsz?!
– Dőlt vitorla?! Mennyit kér érte?
A kereskedőnő neked ajándékozza.
Még nem volt beárazva.
– Nem panaszkodhatsz, a Jóisten már megint vezeti az utadat.
Észrevéte; mutatja; útba igazít; el nem eresztené a kezed.
– Lehet ez véletlen?
Ennyi, egyszerre?

Érdemes ehhez bármit hozzátenni? „A költészet... ellensége...”

Nem vitás!

Illyéssel – valaha – más bajom volt.

Több, kevesebb.

Ha a falusiak meg akarták nevezni Illyés Gyulát, aKozmutza-család vendégét, majd a nyaraló urát (?), „Az az izé”-vel illették – írja a pécselyi orvosköltő barát.

Rá ötven évre – 2000 nyarán – az Alsó Kopaszhegy ucca és a benne lévő Illyés-ház után érdeklődő idegent a Rév uccai asszonyság kaposból halál pontosan, mindkét (mindhárom) megközelítési lehetőségről tájékoztatja.

Hogy nyomban ki is próbáld mindhármat (a legmeredekebb negyediket meghagyd az ifjabbaknak, köztük az Illyés-unokának).

– Tudod, az az Izé a legnagyobbak közül.

Nagy, kisebb, még nagyobb.

Hát még ha ezt látná (hallaná) Gyula bátyánk! Hogy a néhai (évezredes)

– Rajta, magyar!

-t követő ‘56-os

AKI MAGYAR VELÜNK TART!

miként silányul – némelyek (mind többek) ajkán – a harmadik évezred küszöbén

aki magyar magyarkodik!

-ká.

Illyés-portyád (a Kopaszhegyen).

Keresed, amilyenek B. Gy. mester leírását követően elképzeled.

Alsó s főső telek. Ház, fügebokor. (Malom-)Kő pad. Rálátás a Tóra, Halászbokor helyin nőtt vitorlás-kikötőre. Vereskő fal.

– Az is egyre kevesebb.

Vulkánkő veres fal; palatető! Mandula, fenyő.

E fenyőfákról ismerni föl a szántódi révből is azt a helyet, ahol Illyés meghúzódott. Hova bújt a pesti ricsaj elől.

Szemben kocsí áll a fák közt; hogy a Tónak fordulsz, balkérről a fák közt a Balaton, Szamárdi.

A felső kertben szőlő, tengeri, tök? Valami bokor.

Csak nem.

Zöldség, vetemény. Őszibarack, cseresznye.
Számolod a házakat, Alsó-Kopaszhegy 21!
A házfalon – háztetőtől a lábzig az ormfalon – meg mintha épp abból maradt volna valami, amit Gyula bátyád hordott föl.
– Kasza! Fazék. Kocsikerék!
Beljebb, mintha, kőasztal.
– Keres valakit?
Szép ifjú leány – a meredekebb, gatyafékes lejárón jöhetett a Hegyre a Vízről – bukkan föl éppen akkor, amikor a magos kerítésen leskelődnél befele, hátha épp ez (volt) Illyésé.
Akár.
Mondod, mi járatban lennél.
Ez az.
– Csak nem az unokája a kisasszony?
Abbiza.
S hogy kerüljek beljebb.
– Ez már szinte irodalmi emlékház.
M megszokta a család, hogy zavarják.
Épp hogy, ellenkezőleg?
Örül, hogy a nagyatyját a magamfajta miért becsüli.
Mit ad Isten, már eléd is teszi öregapja veres borát, hogy használd, Miska, a burgundit!
– Otellóból.
Teli pohár az unokájától; ezt is megérted. (...élted.)
Te, aki; rosszcsont.
Miskát, amikor a hetvenes években veszprémi hírlapíró gyakornokként rossz fát tett a tűzre, Gyula bácsi hogy fogadta volna?
Miskát, aki – ha úgy adódott – elvtárs-pukkasztásul volt kíméletlen, alkalmasint nyegle, valamelyecskét pökhendi, jócskán nagyotmondó.
Már ha egyáltalán odajutottál volna; hogy bekopogni merészelj.
Nem csak Illyéshez, máshoz sem. Ha úgy hozza a sora, de hogy rátörj valakire?! Mint megannyi – ifjú – tollforgató kor- és sorstársad?! Te nem.
Messziről megbámulni, esetleg. De odaszemtelenkedni...
Édes kis leányunoka; akár a lányom. Régésznek készül.
A fügefáról a legérettebbel kínál meg.
A konyhában (társalgóban?) majdnem ugyanaz a Balaton-(Felvidék-)térkép; Kozmutzabútor; rosszul szelelő kandalló.
Kedves, enyhén hunos (kunos) szemvágás; a másik öregapja az úgyszintén csodálatos Kodolányi János féltestvére.
Nem semmi – mondanák pocsabjanszki-beszélő cimboráim.
A ház, a porta épp olyan, amilyenek B. Gy. lefesté.
Kaszával és unokával.
Hogy a népi értelmiség mit köszönhet neki; mondod.
Köszöni, érti.
– A fiatalokat már más foglalkoztatja.
Őket, Pesten, elhiszem, de (vajh) Szépenyerűszentmár-tonban, Csongorádon, Csonkapapiban, Vágsellyén, Szabadkán
– ha nem is rendületlenül, de változatlanul: – ugyanaz foglalkoztatja az ifjú embert, hogyan lehetne életben maradni?

Szüleiknek, nagyszüleiknek az írója vala Illyés Gyula.

Őket, minket.

Mivelünk.

Az Alsókopaszhegy alján, a Balaton partján, a kövesút fövenymenti sétány-szegélyén a lábaddal áztathatod... a Kopolya langy vizébe.

Amarra, a Hajóállomás felé Sűrű alján, Fehér-parton túl Méhes-kő ajjáig, a Révnek meg Vastag-nád eleje, Gunyhó eleje, Láp eleje, Lós-vonyó, Sáros-vonyó, Csigás-vonyó, Öreg-láp eleje, Akadó, Kút-part, Híd mellyéke szalad a túlsópartnak.

A Halász-tanyára még magad is emlékezhetsz!

Ma már.

Itt lenni; lenni.

„Népi.”

Már megint velünk van baj.

Baj nincsen („Baj egy se!”), de mintha mégis. Mi lennénk az emilyenek-amolyanok!

Ha nem is Illyés után szabadon, azért.

Fiúk, nem náci értelemben „népi”! Ahogy – amilyenek – (miként) telehazudjátok a Napnyugatot (szentületet szentségtelenítve, fityiszetekkel Napkeltét izgatva)!

Népi, azaz: az, aki nem a felső ötöd szószólója! Az alul lévő négyötödé.

Azzal kel, avval fekszik; vele él, hal, hál. Érez.

Nem a pénzeszsák útmutatását követi; valami benső vezérli.

A nagyon is kézzel fogható semmit markoló kisemmizettek követe! Nem a dúsgazdagoké, a jól tartott, munkátlan heréké. Azoké, akik.

Dolgoznának, ha ki nem verték volna – fogukon túl – a kezükből a szerszámot. (Helyébe cefrealjával teli ibriket csúsztatva.)

Népi, aki a népért...

– „Népi”, mi az, hogy „népi”?! Mi mért nem vagyunk azok?! Mi ez a kirekesztés?! – kérdé, kinek kisebb gondja is nagyobb annál, hogyan boldogul a szegény ember.

(Legföljebb – ahogy szokta volt századok óta – amikor a szavazata, meg a karja, kardja, vére köll.)

Népi...

Nem vitás, egyre kevesebb.

Kétségtelen, az értelmiség zöme – java nem, csak a többsége – valóban a felül pöffeszkedő húsz százalék mellé áll, s azt képviseli irodalmunk (s nem írásművészetünk!) nyolcvan százaléka is. A négyötödöt (mi több, a túlnyomó többséget: a mindennapi betévő falatért napról napra csatába induló „középrétegeket” és a legalul kínlódókat), kétségtelen, kevesen vállalják.

Még hogy hűek legyenek.

– Hűség; ezt hogy érted? Olyan nyilasbeszéd-szaga (hogy ne mondja illata) van ennek is.

Hűségháza.

Honnan tudnák rossz uraink, hogy a Hűség A Hazához éppen hogy náci- és nyilasellenes megmozdulás volt?!

Ha tudják is, mélyen elhallgatják.

„Értelmiség”...

Mitől, meddig, s minek?

– A pénz beszél, a kutya ugat.

A karaván meg.

Hogy a micsodába ne.

„Népi”.

– Mondottad volt, nem fajiak!

Mintha falra borsót hánynál.

– Minden hiába; ez ötven évre már eldőlt.

Nektek igen.

Mert hogy közülünk is mind többet ragad magával a megélhetési irodalom.

Hogy bevalljam, miben fogtam mellé.

Illyést én (elég hamar, szinte azonnal) – bizonyosság rá 1968-as keltezésű, legelső, azóta ötévente megigazított VILÁGFÁM – a nekem tetsző Írás-fa középső ágainak egyikén helyeztem el (találtam meg, fedeztem föl). Nem alul, nem fölül, biztos helyen: a lombkorona derekában. Ahol a legszélesebb, ahol a legtöbben... Nem szoronganak, nagyon jól megférnek egymás mellett.

Nem akárhik! De nem is a legnagyobbak.

Na, épp erről (lett) volna szó.

– Ki a jobb?! Ungurok.

Ez az.

Mert akkor még nem értettem, hogy milyen fontos a legmagasabbra szaladó (futó, érő, jutó, meredő, törő...) ág (hajtás...) alatti gally; meg az, amelyből emez kinő; amely szintén valahonnan (valamiből, persze hogy egy árva faágon kipattanó rügyből) indul neki.

... A vakvilág helyett az Égnek.

Oda valahova, ahonnan már karnyújtásnyira lehet az Öregistentől, – babbás?! –

Boldogasszony Anyánktól s a többi Mennylakótól.

Hogy legvégül lejuss azokhoz a száradó-, letörőfélben, tűzgyújtásra épp alkalmas állapotban lévő alsó ágakhoz, meg a helyükre pályázó legújabbakhoz, melyek alatt már csak a faderékká vastagodott egyik egykori hajtás, még lejjebb pedig a Golyóbisunkból erőt merítő gyökerekbe kapaszkodhass.

Hogy már ne is tudd, melyik van fönny, melyik – mégis – lenni.

Ha kiderül is: nagyobb, még kisebb.

Magyarán (hogy ne cifrázd tovább): nincs egyik a másika nélkül. Nincsen Petőfi harmadfélszáz klapanciája nélkül az a száz nem akármi, a fűzfapoéta nélkül Ady, a dajka (meséje) nélkül Zsiga bácsi, Márai a parasztdal nélkül, Sinka Radnóti, Krasznahorkai Körmendi híján...

Ha az egyiket kiemeled, mintha lapot húznál a kutya kártyavárból!

Mert – akkor – még nem is sejtettem, milyen óriási dolog kis írónak, még hatalmasabb kismesternek lenni!

Hogy a neveket most békén hagyjuk.

Hogy egyik a másik nélkül: nincsen.

Ha meg mégis, alig valami.

Nem csak mert nincs mihez viszonyítani; általában sem.

Hogy milyen csodálatos lehet egyetlen költemény! Bármi, ami a tökélyt megvalósítja; s hogy a tökéletest nem csupán a legtehetségesebbek, a legtöbbször megáldottak (-verték) képesek megütni.

Nem beszélve az Egy mondat...-ról, mely (egymaga, magára maradva, -hagyva) családragénnyel, világbajnok (s világszínházi) tragédiával, lángeszű életműnyi költeménnyel ér

föl.

Maradva Illyés Gyulánál: úgy vettem, neki, a József Attilánál kisebb költőnek nincs joga a csodálatos, de Petőfinél mégis csak kisebb teljesítményt nyújtó – Világfámon amaz barát alatt néhány ággal lejjebb tanyázó – Jókait azért elmarasztalnia, amiért Móric nem fedezte föl Sándor komájában a nálánál különb írásművészt...

Amúgy tán még igazam is lehetett volna (már ha egyáltalán utal erre Illyés a művében, s nem a veszprémi Petőfi Színházban bemutatott darab rendezője és játékszínre igazítója fordította így az illyési Petőfi-dramát), de rátettem egy-két lapáttal.

– Az az ember, aki feleségül merte venni a költőként nála nagyobb barát szerelmét, hogy tehetné meg, hogy Petőfit efféle módon a mennybe emelő Jókai-gyalázásra vetemedjék?!

Az időben annyi volt a homály hármuk kapcsolatáról (a „három pár” viszonyáról), hogy az lett volna csoda, ha némi fölvilágosítás nélkül is elboldogul a magam fajta forrófejű, József Attila-párti ifjú.

Flóra asszonynak kellett megszólalnia – a Lipták-féle Csabán –; ahogy ő eléadja, minden világos.

Érthető nem föltétlen, de a Petőfi-dráma veszprémi előadását illetően fölmerült – a helyi egyetemi lapban közzé-tett – csacska vádat és heccelődést joggal vehették az érintettek bántónak s igazságtalannak.

A balos és nemzetietlen Illyés-ellenesség által táplált tudatlanságnak.

Miközben az csak – kimondatlanul – a csodált gyöngébbet (Jókait, s ezzel Illyést is) védte attól, hogy szembeállíthassák, oktalanul összemérhessék az imádott legnagyobb (Sándorral, s így Attilával...)...

„Jó”. „Jobb”. „Legjobb”. „Mind jó.”

Amelyik.

Illyés Gyulával – anélkül, hogy mellőznéd József Attilát.

Hogy azt keresd, ami közös bennük; ami összeköt... velük.

Tudva (immár) azt, amit a nagyfülű – ánti (s alföldi, s nyilván alaszakai) szegényember- (meg polgár-, meg satöbbi-) – világban mindenki tudván tudott, s amiről kedves irodalmár kétkomáink – mind mostanáig – az Istennek sem (húszegynéhány évesen jómagam is alig): a legkisebb a legnagyobbval összefügg.

Velük; értük; általuk.

Az ám, komám!

Hazám.

... Vajh mit szólna Illyés Gyula, ha – véletlen bekapcsolva az ausztráliai olimpiai közvetítést – azt hallaná, amit magad igen elképedve:

– Ezek voltak az igazi hírek. Most a magyar vonatkozásúak következnek.

... E z e k n e k már nem a saját a saját.

Ma a sport (és a sör), holnap a vers (meg a kenyér), rá a nyelv (s ami beletér).

A haza már régesrég?

– Nektek.

„Népi” vagy „nem népi” ...

Izé.

Cseresék Csabán

A háborús nemzedék.

A vének.

Öregjeink.

Atyáink nemzedéke!

A századvég középnemzedékének atyai barátai.

Akiktől oly sokat kaptunk valamennyien.

Mesét, hitet.

Nyelvet.

A szülőföldre ragaszkodást.

Azokat, akik még itt vannak, tartsa meg köztünk jó soká az Isten!

Jöttek, mentek; elmaradtak, ittragadtak.

Egyszer s mindenkorra.

Féja a Sarokban

Féja Géza a második világháború előtt már eléggé megismerte Csabát ahhoz, hogy a második, hosszabb megszállás kezdetén hagyja magát ide számúzni. Legfőképp – Csabán így emlegetik – tán azért kellett ideáig futnia s itt meghúznia magát, mert a zsidó-törvények évadán valami olyasmit talált leírni, hogy „tisztul a Dunapart”!

Ezt tartják róla.

Azokban a könyvekben, amelyeket volt szerencsém kézbe venni, efféle dolgokkal nem találkoztam.

Sőt, a „zsidóbarát” Áchimmel és Adyval tart!

Mint falukutató a „Viharsarok”-hoz anyagot gyűjtve, ellenzéki politikusként a tájat járva, minden igazi újdonságra érzékeny irodalmárhoz méltó módon Vasas Mihály regényét méltatva már kellőképpen közel kerülhetett városunkhoz, hogy nagyon ne kelljen neki (tőlünk) félnie.

Pedig később – miután 1956 őszén megnyílt előtte az út vissza, Pest-Budára – úgy számolt be erről az évtizedről, hogy jogos büntetés volt tévétjáért, valódi számkivetés.

– Békés-Csapda – emlegették volt a nyolcvanas évek elején a bécsabai színészek és színésznék kedves városunkat, mely ugyan büntetőtelepként szolgált ez idő tájt is mivészeinknek, ám színészházával, s egyáltalán, kőszínházi Vigardájának minden mivészettől ment hangulatával a biztos nyugdíjig kellő tokát növelő helységnek mutatkozott.

Akkor, 1945-ben – a későbbihez képest – művészaradicsom volt Csaba! Festők, írók annyian itt azóta sem mozogtak.

...Csabán

Féja a Gyulai út 2-ben, a Szeberényi-házban lakott albérletben – meséli Lipták Pali bátyánk. Szóval abban a már lebontott Körös-parti villában, amelyben 1971-ben az Áchim-kisregé-nyen dolgozva magam is megfordultam. A jeles csabai lelkész tudós, Szeberényi Lajos Zsigmond – Áchimunk esküdt ellensége – patikus fiánál szállt meg Féja. Mondhatni: jobb helyre nem is

mehetett! Ugyanis míg szállásadójának, Szeberényi doktornak nagyon ellenére volt n a s O n d r i s és (nem éppen ok nélkül) mindenféle népi szélsőségesség, Féja odaadó hívévé vált a csabjanszki parasztvezérnek. Hogy mennyire egy életre, bizonyoság rá az, ahogy fogadta Áchim-regém az 1970-es években.

– Ki nem állhatta Szeberényi patikus Fóját! – hallom.

Áchim- és Féja-ellenes emlékiratát nekem sem mutatta meg, pedig Szeberényi uram kedvére tehettem volna, ha ismerek bármi hihető terhelő adatot Áchimról! Mert olyannal annál a szerzőnél sem találkoztam, aki – miután kezdő csabai tanár korában elkövetett egy bolsik szája íze szerint alkotott Áchim-életrajzot – diktatúrátok puhulását látva (állítólag) a Szeberényi-dolgozatból épített ellen-Áchimot.

– Féja és Cseres nem szerették egymást! Féja nagy írónak érezte magát, neve volt, Cseres mögött alig volt valami.

Cseres még csak akkor kezdte a pályát.

Féja... Akinek Léva, Esztergom, Csaba és Buda jelentette a Hazát.

...Csabai éjszakái!

A Csabáról valaha papírra rótt legszebb írások egyike Fójától való. 1975-beli naplójába jegyzi le, fia ad róla hírt a Csabán született kiadatlan írásokat csokorba gyűjtő kötetében. Hogy is mondja Féja Géza? Mi jut eszébe – amikor utolsó éveiben megpihenni a Körös-partra rándul – egy vénasszonyrácba rejtett menyecske mosolyról, egy éccakai (immár csak képzelt) ablaknyílásról?

„...enyém volt az éjszaka, bejártam a helyeket, ahol laktam, megálltam az ablakok alatt, melyek éjszakánként halkán és biztosan megnyíltak, miután három halkat koppintottam. Néha annyira megrázott bévül valami, hogy karomra fektettem a fejem, és a falnak dőltem. Asszonyok arca, teste villant, öröme és gyötrelmek íze támadt fel bévül, sajnáltam, hogy nem tudok zeneszerszámon játszani, és egy hegedű húrjain nem vallhatok a csöndes csabai éjszakáról. Csabai éjszakák! Alig bírtam szállásomra térni, mindig megállított valami. Igen... arrafelé egy ablak résén kivillanó fény tudatta, hogy vár valaki. Én pedig mentem nyugodtan az alföldi ég és a csabai fák alatt, mert tudván tudtam, hogy végül is ugyanoda érek, ahová mindenki: Halál öfelsége elé, s nyugodtan elmondhatom, ismerem vétkeim, de megfizettem mindenért.”

S – írja másutt – akkor már csak az hiányzott, hogy virágba boruljanak a csabai olajfák, hársak, akácok, beborítsák városunkat mézükkel!

A fiatalabb barátinak – akkor – nehezére esett elhinnie, hogy valaki negyvenegynéhány évesen ilyesmikre legyen kapható.

Cseres a Viharsarok élén

A baloldali blokk által kiadott csabai Viharsarok parasztpárti főszerkesztőjeként emlegetik ma is városunkban Cseres Tibort. Addig maradt – regélte e sorok rovójának a nyolcvanas években –, míg ki nem derült, mire megy ki a játék. Két év után fogta magát, Pestre ment s ott igyekezett túlélni a kommunista önkényuralmat.

Csabán már nem tudta elviselni.

1937-38-ban ugyan csabai szerkesztő, de Lipták Pál emlékezete szerint Cseres a háború előtt egy mezőkovácsházi malom tisztviselője s ekkor még nem él Csabán. Ahogy Pali bátyám emlékszik, Féja előtt, 1944 őszön jött Cseres Békés-csabára.

– Először a szociáldemokrata párt Irányi utcai házának emeletén laktak, de itt nem érezték jól magukat. A Körös-parton, Mayerhoffer cipőgyáros villájában lakott, míg itt élt.

A háború után Féja idekényszerült, Cseres itt találta föl magát.

Cseres első kötete 1937-ben Csabán jelent meg, költeményeit adta benne közre. (Jópofa a címe – „Tájkép, elől gugolva én” –, és már a későbbi elbeszélőt ígéri; azaz: költőként is vérbeli mesélő.) S csabai könyve a ‘45-ös elbeszélés-válogatás is, a MADISZ által kiadott „DISZ” Könyvek 4. füzeté, a „Földet iratok”, mely – társaihoz hasonlóan – a gaz reakció elleni hadviselésben kapott szerepet. Majd csabai még a felföldi szlovákok idetelepítésének kétszázötvenedik évfordulóján kiadott képeskönyv is, amelybe vele írtak bevezető tanulmányt.

...S a fiatalok

Cseres alaptermészetéhez tartozhatott, hogy – nem úgy, mint korábban Darvas vagy Garai – segíteni igyekezett mindenkin, aki hozzáfordult. Az így szerzett bizalomnak köszönhető, hogy a Kádár-rezsim végóráiban – az írócéh szétverésének kísérletekor – kartársai őt bízták meg az Írószövetség vezetésével. Az Ő föltétlen tisztessége, szeretetteljes keménysége, esetlennek tűnő konoksága, csavaros székely és alföldi észjárása kellett ahhoz, hogy túlélhesse a Szövetség a nyilvánvaló bukástól meg-megvaduló moszkovita államot.

Cseres Csabáról elkerülve is figyelt mindenre, ami csabai. Örömmel vett kézbe minden csabai könyvet, kíváncsi volt valamennyi új csabai íróra, s ha közülük valaki hozzáfordult, megtette azt, amit kért tőle. Egyikünk a halála előtt kért egy kis segítséget: támogassa könyve megjelenését! S mint más csabai író hasonló kérésére, erre is azon nyomban biztató sorokkal, a kiadást melegen javasoló ajánlással jelentkezett!

Hogy másnap kilehelje a lelkét.

Társunk a csabaiságban még nem tudta, hogy Cseres Tibor neve az 1990-es évek elején már nem jelent semmit azoknak az alapítványi pénzosztogató uraknak s hölgyeknek, akik a kommunista cenzoroktól átvették a váltóbotot. Mert természetesen nem ítélték meg neki a támogatást, mely nélkül manapság nincs könyv, nincsen irodalom... Nincs semmi?

Cseres, Cseres!

Kőváry Ernő Péter volt, kin utoljára még segíteni akart.

Here-báró...

Cseres Tibor bátyám *Here-bárója* meglep... 1996-ban! Ha a Kazal-írás előtt kapom kézhez, egyes fejezeteit tán másképp fogalmazom meg.

Jobb így. (?)

Az egyik, 1946. május elseje előtti este agyonvert csabai gazdáról nekem is elejtették: nagyon szerette a cselédlányokat.

Asszonyokat.

Aki kapható (kényszeríthető) volt a r r a ! – írja Cseres.

...Míg a veresdúlás hevében a valóban eléggé rabszolgasorban tartott szomszédai épp hogy ki nem herélték.

Vagy ki tudja.

...Mert benne is van minden, meg nem is e Cseres-regényben (Tibor bátyánk legtisztábban csabai művében?). Valameddig eljut az 1956-ban megjelent regényt fogalmazva 1954/55-ben, de

érezni, hogy – legalábbis valamennyire – megálljt parancsol neki a kor. Leállítja a mélyebbre hatolni igyekvő gondolatot, megfogja az igazságot még tisztábban megrajzolni törekvő kezét a „belső könyvvizsgáló”, netán a szerkesztő?

Vagy csak egyszerűen HOL ZSARNOKSÁG VAN, OTT ZSARNOKSÁG VAN?

A regény – úgy érzem – kettéválk.

Az első fele jóízű, szellemes és pontos rajz a kitűnően gazdálkodó, ám nőcsábász, helyzetét alaposan kihasználó, lehetőségeivel mértéktelenül visszaélő gazdagparasztról s környezetéről, a háborúvégi alföldi mezőváros (jelesen: Békéscsaba) világáról.

... a Kazalban

...A béresné, aki addig nem engedte magához a gazdáját, míg a fejéssel nem végzett.

A kapások, akiket aszerint válogatott össze gazduram, kinek miféle az oldalbordája.

A zsidó leányt is csak azért bűjtatta (a háború legutóján), hogy megkaphassa.

Arról a világról, amelyben másfél évig rongyokban járt a tehetőbb ember, de (apámuramtól tudom:) a csak polgárrá válni igyekvő iparossegéd is (hogy el ne hurcolják egy kis robotra az elvtársak). Mely világ semmivel sem jobb, mint az egy háborúval korábbi: ugyanaz a söpredék tör megint Weisz Náci úri szabó üzletére.

Ugyanarra a Weiszra, kire – Vasas regényéből tudjuk – 1918-ban egyszer már ráment a megvadult világ?

(Csak Weisz ekkor már nem él.)

(Nem itt él, ha él.)

Hogy 40 év múlva úgy emlékezzenek: Vájsz volt a felbújtó!

...Hogy a regény e (jobbik) fele egy káprázatos lupanárbulival záruljon a (nagycsabai) bezárás előtt álló örömházban.

A regényvonat a továbbiakban – nem vitás, a váltókezelő működése nyomán – sínpart vált s osztályharcos zörgése támad a továbbiaknak. Bár a végén nem csak az író, a megpocskolt nőszemélyek is túlzásnak tartják herebárónk férj-uraik általi meggyilkolását.

...Ő lett volna a Maczák nevű (valóságos) áldozat?

Kár, hogy nem nyílt mód Tibor bátyámmal mindezt megtárgyalni.

Nem rajta múlt.

...De a regényből így is kiderül, mi a véleménye az írónak a népítéletnek hazudott gyilkosságról.

...a reakció ellen

Az 1945-ös csabai „DISZ” Könyveket a piszkos reakció elleni küzdelemben igyekeztek az elvtársak hasznosítani, ám elég hamar kiderült, mindkét fél mást ért reakción. A marxistáknak pusztítandó fasizmus minden, ami valamennyire is polgári és nemzeti, meg keresztény s humanista, nemkülönben népi irányba mutatott... Valóban, tőlük jobbra! Emezeknek pedig meghaladandó, mert a nemzet emelkedését nem szolgálja, mi a században másodjára is megbukott úri politikához köthető. Amaz kész gyilkolni is, emez ölni azért mégsem!

Féja, Cseres, Vasas, Dér, Lipták, s a többi csabai művész a lehető legtermészetesebb módon volt '45-ben a hazánkat a náciknak kiszolgáltató nyilasok és általában a halaszthatatlan társadalmi megújulást akadályozó „reakció” ellensége s föltétlen híve a „haladásnak” – nem

ellensége a polgári demokráciának s egyáltalán nem volt híve a moszkovita jellegű zsarnokságnak. Hogy hamarosan kiderült, mit értenek demokrácián az önkényuralomra törő kommunisták, Vasas egész messze, Cseres a pesti vadonba menekült, Féja pedig még jobban meghúzta magát Csabán... '56-ig. Lipták pedig – aki később lett festő, s nyugdíjas éveiben (biztos, hogy figyelemre érdemes) naplóiírásba kezdett – igyekezett úgy fordítani a dolgokat, hogy csak azt vállalja, amiben kedvét lelheti! Könyvtárában épített ki magának (nemcsak neki, nekünk is tetsző) mentsvárat.

(Ilyen) Reakció ide, (amolyan) reakció (am)oda, egész másként ítélte meg a Zsilinszky-Áchim vitát Féja és Cseres; Géza bátyám Ondrisunkat pártolta, Endrét ki nem állhatta, Tibor bátyám viszont épp ellenkezőleg.

Hogy akkor most melyikük volt jobban az urak ellen...!?

Cseresné közbeszól

– Akik Önt tájékoztatták mint kortársak, szemtanúk Tiborról, azt szubjektívan, sőt, tévesen tették. Kiemelem a legfontosabb tévedést: „– Féja és Cseres nem szerették egymást.” ...

– Éppen ellenkezőleg! Tibor barátilag és tisztelettel vi-szonyult Féja Gézához, ezért is választotta az általa alapított napilap címének a „Viharsarok”-ot. Féja Géza nagyon jó néven vette, hiszen Békés-megye kedvenc országrésze volt, ahol ha kellett menedéket talált. Géza végig támogatta Tibor törekvéseit, mindennapi vendégünk volt és örömmel vállalta Judit leányunk keresztapaságát.

– Akkori életünkől le kell írnom egy kedves epizódot, ami szorosan érinti Gézát is. Hétféteken a híres, nevezetes Jakab Elemér vendéglőjében vacsoráztunk. Jakab Elemért két dolog jellemezte elsősorban: a fejbőréhez nőtt fekete bőrsapka és többezeroldalas regénytervezet a világmindenségről és benne az ember szerepéről. Így lettünk Jakab Elemér legkedvesebb vendégei, mert mindig a készülő regénye volt a téma, amikor a vacsora vége felé hol Tibor, hol Géza az asztalunkhoz invitálta Elemért. Gyakran volt Géza iránti hódolatból vendégünk a szépséges irodalomtanárnő Kvasz Etelka, aki sajnos nagyon korán elhunyt. A beszélgetések alatt olyan jókedv kerekedett, hogy Géza térdét csapkodta nevetésben. A vidámságot természetesen Elemér gigantikus regényének tervezett részletei váltották ki. Gyakran előfordult, hogy számlakéréskor Elemér elhárítólag intett kezével és hozzátette szemérmesen: A vendégeim voltak...

– Férjem, halála előtt, írt egy visszaemlékezést a békéscsabai lapalapításról „Másfél évem a Viharsarokban” címmel, amely posztumusz írásként jelent meg 1983-ban.

(Féja a Sárközi Mártának – Bcsabáról – 1947-ben írt egyik levelét ezzel zárja: „P. s.: Figyelmébe ajánlom Cseres Tibort – két évig éltünk itt együtt, kitűnő, tiszta és igen szerény ember. Megérdemli, hogy a hóna alá nyúljanak.”)

...Féjáról

A Jakab-kocsmát a Gyulai út végén (a régi vásártérnél) volt, lebontották, semmi sem maradt belőle; a helyére épült az új kórház.

(– Jakab nem volt normális – adja meg Lipták Pál.)

– Amikor Békéscsabára érkeztünk, egy ideig Südi Ernő gyógyszerésznél (az Aurora közművelődési kör elnökénél) laktunk, amíg Francisziéknél albérleti szobát nem kaptunk.

Takaros középpolgári ház volt, igen barátságos, kedves háziasszonnyal. Nem sokáig laktunk itt, mert Kocziha bácsi, a lakáshivatal vezetője kiutalta nekünk az Árpád sor 2. számú ház kétszobás üres lakását. „Elhagyott jav.” volt, a bútorok leltár alapján lent voltak a pincében. Albérletünkbe Féja Géza költözött, mert valamelyik német internáló táborból megérkezett akkori szerelme, bizonyos Nini.

– Nini eleinte a békéscsabai kórházban lakott (feküdt), mert azt a (zsúfolt) teherautót, amelyen érkezett, orosz katonák, vagy álarcos katonák megtámadták. Lövöldözés volt, rablás, majd elmenekültek. Nini megsebesült, a hasába hatolt egy golyó. Beszállították a sebesülteket a csabai kórházba és Nini néhány hét múltán Gézához költözhetett, de ápolásra szorult.

– Ez az eset nagyon felkavarta a kedélyeket és szigorú nyomozás indult az orosz parancsnokság támogatásával. Géza végig ápolta Ninit, mindennel ellátta, amíg végre talpra állhatott s aztán elég gyorsan újra járóképes lett.

Nini, Nini!

Rónay a gazdaölelésről

Rónay György *A p á r d u c é s a g ö d ö l y e* című regényét épp úgy nem emlegette Csabán senki, mint Féja *B r e s z t o v á c z y é s ö r d ö g j é t* (az 1957-ben napvilágot látó elbeszéléskötetben – állítólag – több jeles csabai személy, köztük egy-két kikapós nagyságos asszony elvtársnő is fölismerhető a Féjával egy időben városunkban időzőknek), vagy Cseres *H e r e - b á r ó j á t* (amely – 1956-ban – egy Nagy-Alföldi Casanova szoknyás ügyeskedéseiről regél).

Legalábbis ezt állítja Lipták Pál, mindőjük jó ismerőse (s a könyvek megjelenésekor a csabai könyvtár vezetője). Tehát hogy mese az e könyvek megjelenésekor Városunkban kitört olvasási láz. Néhány értelmiségi ismert e könyvekben a Városra s magára, a szomszédra meg a szomszédasszonyra, senki több!

– Itt nem volt semmi visszhangjuk, mert nem olvasták az emberek. S nem is emlegették ezeket a könyveket.

Lehet, hogy Pali bátyám túl szigorú?

Rónay (egy helybéli legenda szerint) a háború alatt Csabán húzta meg magát a családjával s akkor került olyan kapcsolataba Városunkkal, hogy Pestre kerülve is megtudja minden későbbi titkát. Mert ilyen volt a kolhozosítás évadán, a gazdátlanítás kellős közepén Békéscsabán vérbírósággal kivégeztetett gazda (oroszul „kulák”) ügye, amelyet (a bíróval a főszerepben) megregényesített.

Ezzel szemben az az igazság – tudósít az író irófia –, éppenhogy a Rónay családnál Pesten húzta meg magát a háború alatt egy bécsabai értelmiségi család, az állatorvos Francisztyé (Franciscié, Franciszkyé?...). Rónay vendégének – a pestiek és a csabaiak máig emlegetik – világszép két leánya volt!

Szóval hogy innen az író kapcsolata Csabával, s a barátnál később (Városunkban) többször megfordult. Tán épp a gazdaakasztáskor is.

Az időben.

A szalonnasütésből támadt apró tarlóútüz ürügyén fölakasztott gazdaember pörében bíraskodó, főnökei utasítására gyilkoltató akárki (senki) lelki tipródásait tárja olvasói elé a regény, amely 1978-ban jelent meg. A vörösök hatalomra jutásával járó dolgokról megfélelmező értelmiséget meglephette a történet, ám aki (bár gyermekfejjel, de) átélte azt a kort, ráadásul a családja az érintett osztályból, a parasztságból származott, s az ‘50-es években kisgyermekként is

nyitott szemmel s nyitott füllel járt, amit akkor – akár véletlenül – látott s hallott, legföljebb tudata mélyébe rejtette. Hogy Csabán a komcsik előbb gazdákat vertek agyon, majd bíróságukkal gazdát akasztattak, még később két fiatal forradalmárt lövettek agyon!!

...Csak a példa kedvéért említve e néhány dolgot.

Mesélhettek (s ijesztegethettek) reggeltől estig, semmivel sem tudták kitörölni belőlünk e rémségek emlékeit.

Az emlékezés nyomait.

Nyomokat, melyek megtartottak bennünket.

...Rónay regénye mutathatta volna azoknak, akik szeretnének felejteni (mármint hogy arra törekednek, mi feledkezzünk meg az ő gáztetteikről): a bűnökkel egyszer mégis el kell számolni.

Ahogy ...Csabától sem szabadulhatunk?

Dér deresen

Bandi parasztpárti volt – egy okkal több, hogy szeressem.

Ugyanaz a népi világ nevelte, mint Vasast, meg engem: Csaba I. kerülete, a Kastélyi-tized, mely tán a legtöbb titkot rejtegeti ma is középkori Kastélyának dombjával s környéké-vel, Sáncával, szintén (legalább) a középkor óta használatos Lencsési országútjával... A Kastélyi-szőlőkkel, a Zsilippel, a Csabai Ásott Körössel s Gátjával, meg az újabb, csak jó százéves Körgáttal, a betemetett Kubikkal, a kiírtott fenyves kiserdővel... Amarra az Alvégi-legelővel és -temetővel, a Vasúttal, a híddal, s azon túl Jaminával... A Kis- és Nagy-Pázsittal, a Lötérrel... Miskának még ott volt a Kaszárnya világa is, majd később, hogy az Árpád-fürdő mellé költöztek, a Körös-part.

Dér Endrét az alföldi parsztság és a népi értelmiség világa foglalkoztatja... amióta az eszét tudja. Vasassal ellentétben hűséges fajta: megmaradt abban a körben, mely útra bocsátotta. S ezen túl: olyan szeretnivaló természetű embernek, amilyenből épp elég akadt gyermekkorunkban a Corvinka, meg a Virág utca (s az Ezüst-Egressy utca, meg a Körös-part) környékén!

A régi csabai szlovák embert írta le Haan Lajos olyan kedélyesnek, amilyen Dér Bandi is. Aki (társai többségéhez hasonlóan) már magyar szellemben nevelkedett, de aki sosem restelte, hogy az atyját eredetileg Drienyovszkynak hívták.

– Édesapám Ady költészetének a büvkörében élt, ezért választotta nekem az uras Endre nevet.

Magának meg a Somfai helyett a Dért.

– A negyvenöt utáni csabai dolgokkal foglalkozom megint...

Arról írt, azt folytatja 1996-ban.

Valóban, nem akármilyen idők voltak!

Nem akármí dőlt el akkor az országban majd' ötven évre.

...Vasas erre már nem volt kíváncsi!

Másra fente a fogát.

Hogy mire, máig nem tudjuk.

Ám Dér?

Bandi bátyám tette, amit tehetett, írt, amit írhatott.

...Vasas ment, ő maradt.

Érdekes, a könyveik ettől függetlenül, ennek ellenére, mindettől teljesen függetlenül: c s a b a i a k !

És nem csak attól jók, reméljük.

Simonyitól Simonyig

...-falvától ...Imréig; ...meg vissza.

Gyulán át.

...„Leveles” a simonyi(falvi) táncegyüttes neve, s való, a Leveles ér ott tekereg már Vadász töltésszéle végétől Újfalunak, hogy Simonyit is körbefogja (valamennyire); Imre – a Biztatót leszámítva – egy szót nem ejtett róla.

Erről sem.

A Töz kárpáti-pataki völgymélyével Miske után... Erről sincsen szó Imrénél.

Szartos; jó hogy.

Leveles; pedig mintha víz is lenne benne. Nád, káka, „bambusz”.

Simonyi... a Leveles-parti világból.

Ki hitte volna!

Levele a Leveles...

Mert Imre... Hogy is mondjuk.

– Hogy belőlem éljetek meg?! – utasított el mindenkit, aki elővette volna (jelenlétében, meséit hallgatva) a jegyzetfüzetét, hogy belevesse az igaz történetet Imréről (Imrétől).

...Imrének.

Nekünk, esetleg, de másnak?!

Nem is (nagyon) tud róla senki semmit. Azaz hogy; ha K. Géza, a gyulai könyvtáros (fiú) barát nekiül és egybeszerkeszti mindazt, amit Imre-estjeit követően odahaza sebesen leírt.

Ha élne Görgényi tanár úr – az egy szem irodalomtörténész, akivel baráti viszonyt ápolt, s akiben, úgy tűnik, kivételesen megbízott –; de nem él.

– Görgényi Ferenc, filozófus, Aczél utódjának szánták. Hogy nem vállalta, megölték.

Ha nekiállna mindazt megírni, amit Imre mellett megélt, Imréről (Imrétől és a családtól) tud az egyetlen eleven (Leveles-marti) „legközvetlenebb hozzátartozó” unokahúg, H. Ottilia simonyi magyartanárnő...

Nem nagyon fog.

Imre pedig...

Azon túl, hogy – ha élne s hallaná – eleve kikérné magának, hogy neki bármiféle hozzátartozója lenne... Németh Lászlón, Illyés Gyulán, József Attilán, Márai Sándoron, Sinka Istvánon s a többi (hozzájuk, hozzá hasonlóan) igen nagyokon kívül e világon...

Arról szót sem ejtve, hogy mi köze lehet bármiféle Szmolasághoz, Annabringsághoz; aki (biza!) a legteljesebb joggal fogalmazott úgy az Úr 1970-es éveinek derekán Gizella királyné városában, hogy őbenne az irodalmi est közönsége az Árpád-házi királyok szellemi örökségének megtestesítőjét látja!

Na ja.

SIMONYI SIMONYIBÓL; vissza alig.

Hogy vittem volna! Be a kocsiba s nyomás...

Lassan értem meg, miért nem vágott neki a legutolsó simonyi útnak Simonyi.

Simonyifalva, 1882-

Simonyifalvát a vadász pusztán 1882-ben alapították azok a mindenfelől jövő magyarok, kisebb részben németek és szlovákok, akik Simonyi óbester uram 1819-ben vásárolt földjét a pénzsűkében lévő bárói családtól (fölparcellázva, hosszú törlesztésre) megvették – tudja meg, akit érdekel, Kovách Géza Korunkbeli (1983. 12.) falumonográfia-részletéből.

Az adósság megfizetésével évtizedekig bajlódó szegény simonyi nép fia Szmola Imre.

Katolikus falu; 1914-ben épült mai temploma előtti kápolnájáról készült festmény az új paplakban. (A nép, ahogy idejött, azonmód istenházát rakott; ahogy – tudni való – ma is: a falu legfontosabb közhelye a templom.)

A plébánia melletti épületek egyike a dűlőfélben lévő szülőház az Annabring-portán.

– Hevesi József feketegyarmati körorvos szervezi, hogy Simonyi-emplékház legyen belőle!

Ha addig össze nem dől.

– Vályog és vert fal, betonnal aláöntve, de már az sem nagyon fogja meg.

1930-ban (Satu-Nou, Újfalva) az Új Idők Lexikona szerint 2.364, K. G. szerint 2.358 ember lakja.

A Korunkból megtudhatni: 1890-ben már 1.402 léleknek ad otthont simonyi(óbester)falva, 1900-ban 1.944-nek – 1.477 a magyarok, 422 a németek, 28 a szlovákok, 17 a románok száma –, 1910-ben pedig már 2.484-en vannak (2.276-ra gyarapodik a magyarság, 162-re fogy a németesség, 16-ra apad a szlovákság, 30-ra ugrik a románság).

– A magyarok eljártak a Bánságba dolog után, a németek itthon maradtak. Meg lehetett nézni, milyen kertjeik vannak!

Voltak; mert ma már.

Kovách Géza írja, Imre bácsi említi valahol: a kisvonattal Gyuláig utaztatták a friss zöldséget a jó simonyi gazdák.

A helyi érdekű vasút – írja Kovách tanár úr Aradon – 1904-ben épült ki Simonyitól Gyuláig, hogy a pártatlan és a térség gazdasági egységét megőrizni igyekvő trianoni döntés jóvoltából 1919-ben megszűnjék rajta a forgalom, 1932-ben pedig föl is szedjék a havaselvei király idetelepített emberei s helybéli kiszolgálói e párciumi vonatocska sínjeit.

(Kelltek nekik a Baragánra?)

(Ki tudja, hova nem.)

A népszámlálás 1977-ben 1.166 embert lel Simonyiban (72 német, 42 román, a többi magyar), 1992-ben már csak 892-t (a magyarok száma ekkorra 820-ra apad, a németeké 35-re, s az utóbbiakhoz hasonlóan megfeleződött a románság lélekszáma is a 24-gyel...)

– Most 850-800-an vagyunk.

Ám a román faluba – Miskére – telepített községházán 2000-ben magyar polgármester ül. Haász Tibor simonyi gazdálkodó, az RMDSZ jelöltjeként nyert úgy, hogy az ügyesen összeboronált négy faluban a románság van többségben: Miske román, Vadász harmada román, harmada magyar, harmada cigány, Simonyi magyar, s a picit (kétszáz lelkes?) élzerind magyar.

– Románok is szavaztak rá!

Így nyerhetett a decemberi fordulat óta másodízben magyar a Kiskörösköz és Erdőhát e fogyó magyarságú (s ettől egyre vegyesebb) zarándi fertályán.

1992: Tözmiskén az 1.162-ből 11, Vadászon az 1.164-ből 481, Bélzerinden a 263-ból 258 a magyar.

„Demográfiai hullámvölgy a Körösközön” – írja az aradi Szövétnek (1998 februárjában). S való, Simonyifalván is: 1910-ben 359-en (K. G. tanulmányában 450-en) iskolakötelesek a településen, 1998-ban 63-an.

– Most 70 tanulónk van, a nyolcosztályos simonyi ma-gyar általános iskolába járnak a vadászai és a bélzerindeiek is.

A Szövétnek azt is hírül adja, hogy Simonyiban három év alatt (1995-ben, 1996-ban, 1997-ben) összesen 6 esküvő, 9 keresztelezés és 33 temetés volt.

Annabring, meg Szmola már nem él Simonyiban, ellenben Zsóri, Mucsi (még) igen... (Meg Kiss, Farkas, hogy otthon érezd magad.)

– Az anyja Annabring?! Akkor értem, miért mentette 1944/45. fordulóján a szovjetmuszka KGB-pribékek elől a Szibériába-hurcolástól a németgyulai (németnevű) magyarokat! Köztük lehetett az édesanyja is.

A zsidókat '44 nyarán segítette.

(Az Ágyától Vadász és Miske felé lévő határban állt egykor Kis-Sarus és Nagy-Sarus, míg a pogány örökre el nem pusztította e zarándvármegyei falvakat. Kis Sarusi ősem tán innen futott Csongrádig, hogy Sarusi ma Vadászson s a szintén közeli Zimádon is éljen, míg engedi az új hódító, s nem kell neki is továbbfutnia a betyárbútorral... ki tudja, Amerikáig, Ausztráliáig-e?!)

(Bélzerind alatt, Vadász szelítől Sarus felé: kunhalmok egész íve. „Testhalmok”? Alant a két Sarus halomraölt népe? Ki kimaradt, kimászott, csonkán-bonkán, de megúsza... a Levelestől a Tiszáig szaladt?)

(– Sáros dülönév ma is van Ágyán! A sárosi dülőt átvágja a belső limes – tájékoztat Ágya feketegyarmati körorvos helytörténésze.)

(– Átme gyünk Ágya Seprős felőli szélén a Tőz hídján, Seprősre menet balra látható a Sáros dülő. Egy része szántó, egy része erdő.)

(Limes... Gyepút akartál mondani?)

(– Római limes! Márki Sándor két hetet töltött Ágyán, meg is találta.)

(A magyarnak Ördögárka, a románnak Traján útja, -sánca a limes.)

(– A Kiskörösközön, a Fehér- és a Fekete-Körös között. A Nagy-Körösköz a Sebestől a Fehérig; az Erdőhát a Kis-Körösköznel nagyobb, a Nagykörösköznel kisebb rész.)

Hogy milyen megnyomorított volt e nép (az a nép, amely Simonyi Imrét útra indította), álljon itt egy mendemonda Kovách Géza dolgozatából: „...liter pálinkáért is lehetett egy hold földet kapni a rajta levő teherrel együtt, mivel gazdájuk nem tudott eleget tenni vállalt kötelezettségének...”

– Amikor Imre megjelent, a család mindig egy üveg pálinkával fogadta! Megkövetelte, oda kellett tenni elé az asztalra.

Más szerző másképp tudja. Legalábbis E. Glück, Al. Roz, valamint M. Toacsan Arad megyei útikalauzában (Bucuresti, 1979) így vág neki Simonyi ismertetésének:

„SATU-NOU (Újfalu) 19 km-re a D. I. 39-es számú úttól (Miscától követűt). Megközelíthető autóval.

Figyelmet érdemel a 356. számú ház, ahol 1930 körül a falu és a környék román és magyar kommunistái gyakran üléseztek. A kutatások tanúsága szerint pártdokumentumokat és Lenin munkáit tanulmányozták.”

Simonyiba az út ma szinte járhatatlan (Ágyára menet tapasztalhatja a portya, van ennél is kegyetlenebb tengelytörő, Ágya bihari várispán korát idéző – az utóbbi rumun civilizációnak köszönhető – hadi utu reá).

ÚJFALUnak nyoma veszett, SATU-NOU viszont valóban ott rozsdásodik a faluszéli táblán.

– „Vinatori” (Vadász helyett), „Satu-nou”... NEKTEK.

A simonyfalvi faluszélen a falunévtábla mindkét nyelven, úgyhogy: SIMONYIFALVA!

A falu fölvette Imre nevét?

– Azt hittem, Simonyi Imre az óbester családjának leszármazottja...

SIMONYI.

...Csak a Szmolát meg ne hallja; sírjából hajintja hozzátok a gyalogszékét!

(Sámlit; sámedlit.)

A kommunisták meg időközben (Hála legyen Istennek!) megtértek az örök lenini úton jó atyjukhoz.

Szmola, Annabring, Marx és Ts-ai

Szép Szűz Mária nagyboldogasszonyi védőszentként óvna Simonyit (Imre, tudni való, nem kért belőle); a szentegyház nyitott ajtaja előtt – nyilvánvalóan hunn – gyermekcsapat, szemben a csapszék előtt az órómai civilizátorok indus segéd-osztaga osztozik Bucur nyelvén.

*ÉPÜLT 1912-14 ANSCHLINGER FERENC
PLÉBÁNOS ALATT.*

Rá hat simonyi esztendőre plébánusunk keresztelte Imre bátyánkat?

Itt; hova túl gyakran.

Valamiért.

Szóval hogy sok minden volt Imre bátyánk, vallásos nem.

A szentegyház előtti kőkereszt alján a tábla széle letörött.

*(IMÁDUNK) TÉGED KRISZTUS
(ÉS ÁL)DUNK TÉGED MERT TE
SZENT KERESZTED ÁLTAL
MEGVÁLTOTTAD A VILÁGOT.*

1937.

Imre lobogója ha a fene fenét eszik sem.

– Az evangélikusok és reformátusok közös kistemploma szemben!

A legjobbkor jöttél; mire beharangoznak, (szinte) mindent tudsz (amivel már el lehet indulni).

– Hévízi Ottilia magyartanár, a fő utcán Vadász felől! Szmola Imre rokona.

Szmola.

Simonyinak Simonyi.

Matyelka Mária kántor.

– Szlovák? Nálunk azt mondják, tót!

Az asszonyok meg:

– Szmola? Nincs. Az utolsó Szmola Magdi néni volt.

Az is elment.

– Vagyunk vagy 850-900-an! Mind magyar. Egy román család jött, talán Balánbányáról, tizennégy gyerekkel. Elterjedt, hogy itt meg lehet élni.

Azok ott szemben, akik a csapszék előtt hangoskodnak?

– Vadásziak, itt nincs egy cigány se! Átjárnak, itt fogadják fel őket a gazdák.

A szentegyház tornya alatti hirdetőtáblán a fölhívás:

Simonyifalva visszávár.

*„Vándor felhők fenn az égen,
Ha majd egyszer kis falumhoz értek:
Álljatok meg az alvégen,
Édesanyám házát keressétek.”*

„Itt születtem én ezen a tájon.”

*„Hogyha ír majd édesanyám,
írjon a falunkról.”*

„Hazavágyom csendes kis falumba.”

(Imre nem – nagyon – vágyott.)

*Szeretettel várjuk 2000 Augusztus 12-én,
Szombaton Kisfalunk találkozására.
Kérjük, jelezze részvételi szándékát.*

Imre – vajh – jönne-e?

Gyula (város) – melynek e múlt század legnagyobb írója volt – (vajon) képviselteti-e magát a simonyiak találkáján Simonyiban a maga Simonyija nevében?

Amilyen költője a következő száz évben sem nagyon lesz.

Ha tudna róla, sem (nagyon).

(– Nem volt Imre olyan nagy író! – így a beleváló mai véghgyulai intelligencia.)

(Mint egyesek – még ma is – hiszik.)

(– Népi író volt.)

(Azaz hogy: nem divatos. Lejárt szavatosságú.)

(Hogy legalább annyira urbánus is lehetett, akinek Márai és Sinka – Illyés meg József Attila – egyként az istene volt?!)

A szentély fölött – a magosban – az íven:

Dicsőség a magasságban Istennek

Körben a keresztút állomásai. (Az egyiken mintha.)

(Ha nem szentségtörés.)

(Imrét látnád.)

Enyhely a kereszt alatt e kietlen világban. (Hogy a magyaroknak, ne említsd, mert nyomban antiglobálisnak kiáltanak ki.)

Ahol... emlékeznek rá!

Ahogy ő...

?

Úgy-e?

A nők; itt is ők töltik meg (harmadrészt?) a misére a templomot; a sok gyermek mellett pár ember.

(A kóruson, hogy ne legyen föltűnő a hitük?)

– Maga az új plébános?

Majdnem azt hitték.

– Azt hittem, helyettesít.

Az oltárképen Szép Szűz Mária a Kisdeddel; alant az oltárterítő körül hét pici ministráns.

– Volt már tizenhét is!

A paplakban kiderül: a templomépítő atya 1904-től 1922-ig volt Simonyiban plebánus, így minden bizonnyal ő keresztelt 1920. Szent Mihály havában.

– A plébánia utáni ház volt az Annabringeké! Annabring bácsi hentes és mészáros volt. Hévízi Ottilia magyartanárnő nagymamája Annabring.

A római katolikus anyaszentegyház simonyifalvi egyházközségének (e korszakbéli) keresztelési anyakönyve 173. lapján a 60. sorszám alatt – ha igaz – olvasható:

*Imre, fi, törvényes, római katolikus, atyja
Szmola Imre tiszthelyettes, anyja Annabring
Mária, született 1920 szeptember 14-én,
keresztvíz alá tartatott 19-én, keresztatyja Marx
Ferenc molnár és neje, Weiszmann Franciska,
keresztelő lelkész Anschlinger Ferenc.*

Szmola Imre és Annabring Mária fia, Imre az Árpád-házi királyok szellemi örököse Vazul, s nem Orseoló Péter vonalán.

– Imre Marxról is (mélyen) hallgatott!

Mi mindenről nem.

– A veres verőlegények, akik Imrét a Dicsőséges Októberi Forradalom után megkeresztelték, tán visszafogják maguk (s kevesebb csontját törik össze), ha tudják, hogy áldozatukat egy Marx tartotta szenteltvíz alá.

Kisfalunk

A 70 simonyi kisdíákából 56 (valamennyi katolikus) hittanos.

– Aradra 22-23-an járnak be iskolába.

600 katolikus, 150 evangélikus.

Hegedűs János plébános úr Karácsony óta szolgál Simonyiban.

A protestáns lelképásztor Kisjenőből jár ki, de ideköltözik; darabig a katolikushoz is máshonnan jött, ha kellett, a helyettes.

A bennszülött lakosságon kívül a bányák bezárása miatt idemenekülő pár bányászcsalád is él Simonyiban, közülük kettő gyimesi csángómagyar.

– Mind magyarok! Lelkes kis falu.

Sokan kint vannak Ausztráliában, Ausztriában, Németországban.

Majdnem kertszomszéd Haász Tibor, az új (miskei) polgármester; sikeres vállalkozó, ezért támogathatta a falu.

Igen nagy szüksége van rá.

– A Haladás tsz magánkézbe került, a föld egy részét az aradi Agrocomesu fölvásárolta; kis tejgyárat alakítottak ki egy régi épületből, új festékgyárat építettek. Marhatelepet vettek, modernizálták, de tőkeszegények, bezárták.

– Többnyire mindenki a maga saját kis földjét műveli, abból élnek a simonyiak. A zöldséget Váradra viszik.

Régen, míg föl nem szedték, Gyuláig vonatoztak a friss veteménnyel és gyümölcssel a jó simonyi svábok s magyarok.

– Három társammal összefogtam és megvásároltunk egy téesz-istállót. Százötven-százhatvan hektáron gazdálkodunk, mikor mennyi.

Csak: nagy a szárazság, április óta nem esett.

– Állatnak takarmány; most hetven disznónk van, volt száz is, s negyven-ötven bikaborjat hízlalunk.

Boldogul, ahogy lehet.

Szép ház, szép család; nagy szárazkapu, (amilyen a faluban csak kettő-három), mint Biharban (a Fekete-Körös völgyében a tehetős magyar falvakban).

Eredeti képzettsége szerint kertész, Csombordon végzett.

Olyan három és félezer – miskei, vadászi, bél- (avagy kis-) zerindi és simonyi – embernek a polgármestere a simonyi gazda.

A keleti szomszéd Apáti virágzó román falu.

– Viszonylag sok a fiatal, oda az emberek visszamennek.

Innen a kommunizmus alatt volt nagy elvándorlás, kilencven óta folytatódik.

Aradból, Biharból, Tömösből

Simonyi a románidőben 1968-ig Bihar tartományhoz, a kisjenei járásba tartozott, azelőtt és azóta Arad megyei falu.

Aradi, Imre mégis egyfolytában biharozik, költeményeiben csak Biharról ejt szót, Aradról véletlenül sem.

A Fekete-Körös valóban csak egy jó futás.

– Az emberek innen Belényesbe, Szalontára, meg Pankotára jártak; meg talán hogy Imre Bihart magyarabbnak érezte.

Szmola Imre úgy gondolta.

(Jól fejbevag, ha szembe leszmolázod!)

(A szövegszerű szövegeket szövögetve szövegelő komprádor-elitbélinek sem kell több: – Emréről egy szót se!)

(Aki így érez, az – persze hogy – NINCSEN.)

(NYOLCVAN év ENNEK.)

(Mit nem.)

(„Évforduló.” „Monográfia”.)

(Az hiányzana.)

(Üveges Szmolának a hanyattesés, tokos Annabring-nak a.)

(– Ne bosszants.)

(„Imre nem volt.”)

Hévízi Ottilia Simonyifalva egykori iskolaigazgatója, magyartanár, Imre bácsi unokahúga.

No lám, mégiscsak van *legközelebbi hozzátartozója!*

Valamiért ezt is letagadta.

– Hogy belőlem éljetek meg...

Nem tudta, hogy ebből...

Belőle!

Bármiből, ami nem talmi érték...

„Gyulán”; „Békésben”; „Magyarhonban”; „Európában”.

Nemhogy öbelőle, a mestereiből sem.

Esetleg ha marad Szmola, ne adj isten Annabringnak adja ki magát.

Nem, ő simonyi.

...-ből való.

– Mindkét ágon rokonok vagyunk! Édesanyám Annabring Terézia, nagyapám Annabring János hentes, a felesége, nagyanyám, Porubcsánszki Anna, akinek az anyja Szmola Veronika.

Szépanyja, Édem („Veronika nagymama, talán az „édes mamám”-ból lett az Édem!”) meghalni visszament Endrődre, ahonnan idejött a családdal falut alapítani.

– A Szmolák Gyomárról, vagy Endrődről, az Annabringek az Arad megyei Hidegkútról, románul Zabrani, jöttek.

A katolikus, valamennyire szlovák Szmola Endrődről való lehet, Hidegkút meg amúgy („hivatalosan”) Temeshidegkút... a mai Aradban.

– A családban valahonnan öröklődött az irodalom-szeretet: a Porubcsánszki ágon egy unokatestvér New York-ban lett újságíró, Imre költő, én tanárként.

A legszívesebben külön Simonyi-műsort állított volna össze; a végén annyi lett belőle, hogy berakott egy-egy verset Simonyitól az ünnepi rendezvények összeállításába.

Írni Imréről; tanulmány arról, mit jelentett Simonyi-falvának az iparosság.

– Imre Désaknay nevű, 1956-ban a Dunántúlon élő három unokatestvére részt vett a forradalomban. Kettőt halálra ítélték, a harmadikat életfogytiglanra. Egyiküket kivégezték, a másik kettő Amerikába került. Az egyik Porubcsánszki 1911-ben kivándorult, hozzá mentek.

Ottília 1951-es születésű.

– Velem kiveszett a család.

... Simonyiban.

(Levél) Tisztelt Sarusi Úr! (-nak)

Nem sikerült kiderítenem az Édem (Veronika) vezetéknevét (családnevét, a leánykorit), de van egy teljesebb listám a gyermekeiről.

Tehát (a férje után Szmola) Veronika gyermekei:

– Teréz (Aradon élt),

– Magdolna (Simonyifalva),

– Pál,

– Imre (a költő apja),

– Erzsébet (Magyarország; valószínűleg ő a Désaknay-ak anyja, de nem biztos),

– Veronika (már férjezettként települt ki az USA-ba, a dédnagyanyám),

– Ilona (Arad).

Bizony szegényes adatok, de legalább nem fogunk meggazdagodni belőle, s így nem lesz lelkiismeretfurdalásunk.

T.: H. O.

(H. Mónár J. említette 2000 szeptemberében Simonyi gyulai sírjánál azt a zarándok Szmola-lányt, aki a falu mai – amúgy az egyik Annabringet is megemlegető, legenda-szövő – emlékezete szerint a Szentföldre, mások szerint, s ez a valószínűbb, „csak ide, Rómába” zarándokolt... Világgá ment váltás fehérneművel, hamuban sült pogácsával a tarisznyájában, nyakában maga faragta fakeszttel, gyalogosan... Hogy a jókora út végén egy reggel

Megjöttem!-mel köszöntsön családjára és – a Hála Istennek!-et követően – fogja kis kapáját s meg se álljon a kapálandó Szmola-fődig...)
(Imre valamelyik nagynénje volt.)

Tartás, örökség

– Az apja? Baleset érte! Fölmászott a fára, leesett. Nagymamámtól hallottam.
Az anyja meg.
– Marika néni... nehéz természetű volt. Amikor özvegy maradt, azt mondta, nem megy el dolgozni, mert ő tiszthelyettes felesége!
– Azt sem értem, Imre miért nem dolgozott.
– Utoljára 1956-ban járt itthon és óriási cirkusz volt. Nem Imre, ő hallgatott.
Az édesanyja, a juss miatt; de erről szót se.
– A semmiért.
Mert hogy annyi maradt az Annabringeknek a szovjetparadicsomi Nagyromániában.
– Ötvenhat őszén, mert azt emlegette, sietnie kell haza, kezdődik az írókongresszus!
Közvetlenül a forradalom előtt lehetett.
Örökség?! Semmi.
– Nagyapám (Annabring János, Simonyi Imre anyjának a testvére) későn nősült, harminc évesen; az apjuk Annabring Péter volt, borbély.
(Lám, ezért – is – lehetett oly elnéző Imre bácsi a Kurtuczból lett Sarusival!)
– ...Anyjuk Grünwald Barbara.
Hidegkútról, mely nekik még – Tömörvármegyében – Guttenbrunn volt.
– Minden nyáron jöttek, emlékszem a sok ajándékra, amit hoztak! Imre elé tettük az üveg pálinkát.
– Legyen miből, de ne legyen kit taníttatni! – mondta, rá gondolva, „jussolás közben”.
Ilyen volt.
Hogy aztán Gyulán.
(Gyulán nehéz munkával kereste kettejük kenyerét.)
Keressem meg Végh-Gyula városában azt az elvált asszonyt, aki mindenkinél többet tudna Simonyi Imréről mondani?
Sokat.
– Gyulán; úgy tudom, ott halt meg az apja.
Ha.
– Imre nagyanyja, Veronika néni kilencvenvalahány évesen ment vissza meghalni
Endrődre.
Amúgy.
– Alkata magas, sovány: Annabring! A Szmola-ág meg: borzasztóan feltörekvő!
„Kész a leltár.”
– A Porubcsánszkit sem kellett féltetni, összeszedtek egy csomó földet.
Hogy későbbben a kollektív.
– A német föld jobb volt.

Szülő, ház

– Borbély dédapámnak (Imre öregatyjának) ötven évesen reszketett a keze, nem tudott dolgozni! Az övé volt az Annabring ház a templomnál.

„A templomnál”, *tehát* a Templomuccában.

Kovách Géza megírta volt...

– Akkor biztos.

Annabring Péter borbé.

– Aztán nyitott a házban hentesüzletet a nagyapám, átadta neki.

Imre nagyapja építette a házat.

– Úgy tudom, a 171. szám, a plébánia mellett. Össze akar dőlni. Itt született.

Nem a Szmola-házban?

– A Szmola-házban nehezen lakhattak!

A Malomutcán van a Szmola-ház.

– Lakhattak máshol (lakhatott az új pár), de Mariska néni biztos hazajött szülni az anyjához!

Meg aztán az leégett; úgy tudják, a zsuppfedél azért fogott tüzet, mert „valaki” – a falu hogyne tudni, ki volt ez az akárki – méregből fölgyújtotta.

(Van olyan falu, ahol az ilyen esetre ne lenne magyarázat? Tettes pláne.)

Ez még.

– Simonyi-emplékházat akartak csinálni az Annabring-házból az Illyés Alapítvány segítségével, 171 a ház száma! Zsóri Jánosé a ház.

(Zsóri, akár e sorok rovójának kígyósi öreganyja.)

(Gyulán, Csabán, Kígyóson, Simonyiban... Oly egyremegy?!)

– A temetőben egymás mellett állt Annabring Péter és fia, Annabring János sírköve, a nagyapámén a márványtábla. A másikon, Imre nagyszüleién, a műköbe vésve a név. Mindkettő megvan a kiszedett sírkövek között.

– Újat csináltattam, de már csak a nagyszüleimnek.

Amúgy, Simonyiban 2000-ben a nép azt mondja Imréről: „Szeleskedett életibe éppen eleget.”.

Tótul ha, svábul ne

A kérésre, hogy támogassák meg némi központi összeggel a Simonyi-emplékház létrehozását, az érintett közemberek azt válaszolták:

– Ha mi ezt kiverekedjük (mert miért ne, ha nagyon akarjuk, elérhetjük!), a kákán is csomót keresők azt mondanák, hogy magyarkodunk!

Kérjük meg inkább a szlovákokat vagy a németeket, hogy Simonyi Imre Annabringságára avagy Szmolaságára hivatkozva ők szerezzenek a havaselvei székesfővárostól némi (fanarióta) pénzt!

Szóltak hát – hallani, ej, regő rejtem! – a fölbátorított (lebeszél) emlekházállítas-tervezők:

– Kérnétek tán ti...

Simonyinak egy kis aprópénzt a Házra!

Annabring, Szmola.

(Még jó, hogy Imre nem hallotta.)

(Mert ő – Ő, s nem ti – aztán.)

(Mindhalálíg.)

Szóval hogy egy kis mani (leu, lei, lej, bani és bán) nekik is elkelve...

(Mondottuk volt: ha ezt Imre...)

Se sváb, se tót.

– Na ez az.

Így nem jár.

(Mondották – ? – volt Ammen helyett a jó urak.)

SIMONYIFALVA.

Simonyi meg a faluja.

„Kurva egy szülőfalu volt”

Ki tudja!

A Jóisten.

(Mert ha ő sem...)

– Ursz Traján, Bezsán Ilus... Mindenkit név szerint emleget! Traján valóban nem tudott magyarul, Ilussal meg, azt regélik, 1941 táján Félixfürdön találkozott újra.

Simonyi-ház

..Azaz Annabring-porta (a Templom-uccában,2000 őszén): négyablakos ház az összeomlás előtti pillanatban.

Vert fal, némi téglá újraalapozás (aláfalazás) – látszik az utcafrontról a vakolattól már megszabadult részeknél.

A falu felőli első és második ablak közén: ajtó nyoma a falban. A borbély- és a hentesüzlet ki-bejárata.

Az udvari kisház (óllal, istállóval?) még csehebbül áll.

Dülőfélben.

Kút? Sehol.

Ablaküveg? Beverve.

A villanykaróról levágták.

Tök üres, tök sötét ház.

Megürült Annabring-porta a paplakon túl (plébánia szomszédságában).

Az ucca túloldalán, a templomkert végiben focipálya s piactér.

A zúzottkő (alig járható) úton, Templom-úcán kifelé Talpasnak talpal egy magyar, toronyiránt a Körösnek Belényesbe. A szegény ember akkor is erre kutyagolt Biharnak?

Simonyifalva és a váradi-aradi út közt 15 kilométer.

Ez a ház sem úgy fest, mint amelyet még föl lehet újíítani!

– Vadászi cigányok vennék meg! Nem engedjük.

Lerontanák, s helyébe raknák soktornyú keleti mesepalotájukat. Hogy oltyán bádogos csicsaházat húzzanak a földig tarolandó (sváb, amúgy magyar) Annabring-ház helyére.

– Jó helyre jöttünk mi, nem mondom.

Kutya egy szülőfaluba.

„Simonyi Imre-falva”.

Az unokahúg levele

Tisztelt Imre bátyám!

(Lényeges levél egy nemlétező kapcsolatról.)

Mottó: „Jaj, magányos
kósza fajta,
árvaságnak
átka rajta.”
(Áprily Lajos)

Sokan megírták a hosszútávfitó magányosságát, bele-élték magukat a helyzetébe, talán még utánozták is. Szükségtelen volt. Az üres lapra meredő költő magányossága élet-fogytiglani kiváltság és büntetés.

Volt, aki a maga mentségére ragadott tollat, én a te mentségedre fogok, Imre bátyám.

Gyermek voltam, óvodás korú, amikor megismertelek. 1956-ban találkoztunk először. Rád csodálkoztam, mert még soha nem láttam szakállas embert, csak festményen vagy fényképen. Egy családi vita közepébe csöppentünk mindketten. Te értetted, hogy miről van szó, és csitítani próbáltad a vitázókat, én meg kimenekültem a málnabokrok közé. Nehéz évek voltak – ma már tudom –, a hentes nagyapám kezéből kivették a bárdot, s helyette kapát akartak adni. A föld, a mi hat holdunk pedig nem tudott eltartani egy családot se, nemhogy kettőt.

Bizonyította hát a maga igazát mindkét testvér: az anyád, a törékeny termetű özvegyasszony, aki harcolt érted is, s a bátyja, az én nagyapám, aki már nem tudott úgy és annyit adni, mint évtizedeken át. Nem volt miből. De papír készült, pecsétes.

Tanúk jöttek, megbízható iparos emberek, s Annabring János vállalta, hogy kárpótolja húgát, Szmola Imrénét, született Annabring Máriát. A föld már nem jelentett értéket, a fele ház lett a családi béke ára. Tíz évben állapodtak meg.

1963-ban meghalt nagyapám, de az özvegy nagyanyám minden értéket pénzzé tett, mert a halott nyugalma azt követelte, hogy teljesítsük a szerződésben foglaltakat.

Igaz, külföldi állampolgár akkor Romániában nem örökölhetett ingatlant, a föld meg régen a kollektív tulajdonában volt, de kemény akaratú Szmola leszármazott volt a nagyanyám is, s így álltuk a szavunk.

Az '56-os eseményekről tudott a falu, a te sorsodról is értesültünk, Imre. Sajnos segíteni nem tudtunk.

1971-ben találkoztunk újra, Gyulán. Én főiskolás voltam és nagyon büszke, hogy költő rokonom van. A családi eseményekről kevesebbet beszélünk. Régi ismerősökről kérdezgetél, akik nekem öregasszonyok voltak, de számodra fiatal, huncut szemű fruskák. Jó hazai kisüstit vittem, hogy érezd az itthoni ízeket.

És még egyszer találkoztunk: a gyulai fürdőben. Sötét öltönykabátod a válladra vetve sétáltál a sok fürdőző között. Én szólítottalak meg. Tíz percet beszélgettünk, s szabadkozva mondtad: „Meghívtalak volna, de már nincs miről beszélünk, mindent elmondtunk egymásnak.”.

Azt hiszem, akkor halt meg az utolsó rokonod számodra. Én voltam.

Ha valamennyire ismerlek, azt a verseiden keresztül értem el. De azt is tudom, hogy a lírai én és a költő közé nem lehet egyenlőségjelet tenni.

Most, hogy felfedezték a létezésem a veled foglalkozó írók, szerkesztők, megpróbáltam feleleveníteni az emlékeim, de félek, hogy az epizódok soha nem szerveződnek történetekké, s ha átrendezem az eseményeket, meghamisítom a valóságot.

Bevallom, hogy az Annabring házat egyedül nem tudtam javíttatni, így eladtam. A pénz elértéktelenedett, s csupán új sírkőre telt belőle a nagyszüleim sírjára. Mégis fogott az '56-ban elhangzott átok: Legyen miből, de ne legyen kit taníttatni. Súlyos szavak, rám vonatkoztak, de a kétségbeesés mondatta.

A föld, a jó német föld megvan. Hol terem, hol nem. Egyedül nem tudtam munkálni. De ragaszkodom hozzá. Annabring vagyon.

Mert rokonok vagyunk mi mégis, Imre bátyám. Olyan magányos fajta, öntörvényű, nagytörvényű emberek.

Tisztelettel unokahúgod:

Hévízi Ottilia.

Simonyifalva, 2000. július 24.

Rendületlenül

Az oroszok éppen kifelé mentek (az utója valahol Záhonynál járhatott). Másról beszélgettünk, amikor Imre váratlanul azt kérdezte tőlem:

– Te elhiszed, hogy kimentek?

Igen; Bucsa felől Karcagnak tartva a városszéli sorompónál magam is integettem az utolsó, keletnek tartó szovjet tankokat szállító vonatszerelvénynek.

Mert ő nem hiszi.

1944-ben bekovártélyozta magát hozzájuk egy orosz tiszt, akivel a végén egész jóba lett. Amikor a fronttal tovább kellett mennie nyugatnak, hívta, menjen vele, mert hogy az Imréhez hasonló emberekre nehéz idő jön.

Imre azt válaszolta: szereti a hazáját, itthon marad.

– Ahova mi egyszer betettük a lábunkat, onnan soha ki nem vonulunk!

Majd ő nagy embert csinál Imiből, tartson vele.

Imre utolsó szava a NEM volt.

A h a z á r ó l a z u t o l s ó s z ó j o g á n

S esténként még megfoltozom a zászlót.

*Azt a régit! – Ha a piros hijával
van a pirosnak: József Attilával.*

*S a hóhér a fehért vérrel hinti:
fehérral írom rá: Bajcsy-Zsilinszky.*

*S ha valaki bepiskítana a zöldbe
ráhímezném: ez a Házsongárd zöldje.*

*Hol fél-Magyarország ÉL zöldellőn
édes Dsida, drága Karácsony Benő.*

*S hogy: „Krúdybiedermeier”? – az a kín! –
Szindbád gyötrelme: Széplány-Podolin!*

*S ha akárki (tán éppen Ó?!) erővel
tépné meg: hát akkor Szabó Dezsővel.*

*Igen e megszaggatott, ez volt AZ A zászló:
EZ volt az ifjúkor! EZT foltozom.*

Ó, tépett zászlóm: rongyos ifjúkorom!

*Végső mulatsága ez már a vénnek.
Tettnek nem sok. Ámde elég reménynek.*

*Ifjúkor? Tépettség? Foltok? Régi zászló?
Ó, folt-hátán-folt-Márai!
Ó, folt-szent-Németh-László!*

– menydörgé Imre, valahol mélyen, ríva.

Pusztafia Körmendi

A kermén (kärmän) csagatájul vár, város, mint nyilván Körmend (csagatáj váracska); de hogy Kermendi lelkem – mint kazak Lajzsán (hogy ne mondjam: Lajhardzsán) – hogy s mint, csak a türk Öregisten tudja!

Valahol az eurázsiai pusztában (Kardszaghtól a kínai Nagy Falig).

Hogy ne mondjam az atlanti frank (és kis-brit) tengerfaltól a japán partokat mosogató Csöndes-tengerig.

Nem annyira futtában, inkábbban együltében (szanaszét)

– néztében – (a hazában).

Gyüttében, mentében.

Ki odahaza érzi magát itthon, amoda.

Kardszagú Karczag nagykún székváros porában (porából) – poráig – (porának).

ISA POR ÉS HAMU VOGYMUK.

E porból rakna várat jó Körmendi pajtás (minden rosszfélék ellen).

No lám, nem véletlen született Körmendinek?

Ki egymaga kúnsági porlód.

Körmendi lelkem

Körmendi Lajos elbeszélő, költő, falukutató és szerkesztő, a török (szerinte: a türk) népek és irodalmak odaadó híve, a szoknyamélyí málnabokrokon csemegézés bajnoka a nagykún székváros, a Kardszag-ú Karczag szülőtte s mindmáig lakója. Író urak jönnek, mennek, a legvadabb népiek sem nagyon ülnek túl sokáig odahaza – Körmendi marad. Marad (de, uraim, nem „marad”, hanem, közben, bármily hihetetlen, „halad”) és úgy teszi a dolgát a nagykún kerület Karczag nevű városában, mintha legalábbis Újjork Manhattanában írna, izzadna, szerelmesedne-szellemesedne, szervezné az irodalmat s mind-azt, mi szép, mi jó lehetne a jó helybéliek örö mére valamennyiünknek. Megírja, csak rója a papírra a mi Nagy Magyar Alföldünk (Barbaricumunk!) köz- és magánkrónikáit, a hol döghús-, hol asszony-, hol zsandárszagú történeteket és költe ményeket.

Az elbeszélők mai középnemzedékének alföldi csapatából sem sokan bírták ki, hogy otthon maradjanak. Körmendi maradt, hogy haladjon. Hogyne, lehet másképp is haladni. Egyféleképp azért nem lehetséges: ha ebben a mi Kis-Magyarországunkban és szerte a ha táraink mentén mindenütt, hol még él hunnivadék, nem ülünk meg minden talpalatnyi helyet. Arról a tájról, amelyről elszökik pap, tanító, orvos és festő (meg persze író), lemondhatunk végérvényesen – a határainkon belül is. A Körmendi-féle szellemi ember: hazát ment – pusztán azzal, hogy nem valahol a nagyvilágban (ahol, való, jobban megbecsülik), hanem a maga választotta (több nyire tényleg elég nehézkes) otthoni kis világban építkezik. Mert alig város Békés-Gyula Simonyi Imre és Kohán György, Békéscsaba a Jókai Színház meg Schéner Mihály s Körmendi Lajos nélkül Karczag.

Népismereti, nyelvi és történeti hitelesség; szerencsénkre ebben azért nincs egyedül Körmendi, mert társaira mindez java részt igaz. Ami megkülönbözteti őket, azt az egyéniség és a tehetség csodája teszi.

Barbaricum költője

...mer lenni.

– Barbárnak az idegen, a művelt nyugati tartott bennünket! Magunkat hogy nevezhattuk volna...

Előbb ennek mutatta meg magát.

Rögvest barbárföldiként!

Ebben is a rokonérzelem: magamat Janicsárföldinek is jegy zem.

Hogy ne mondjam: a címei! Már azok jelzik, miről van szó itten.

– Úgy korszerűtlen, ahogy van.

Rendkívüli ósdiságra utalnak a költeményei elé tett akármilyen csodák! Csak a példa kedvéért: „Barbaricum” – mondtam volt: fúj! –; „Gyökerek” – na ne, ne molesztáld evvel a sehonnaiságot sértő dologgal! –; „Záptojás” – ajaj, ez aztán a csúcs! – (Belvá rostokban hogy lenne záp, mi a mi csudás – amúgy valóban eléggé bűdösödőben lévő – Glóbuszunk); „...Csokonaihoz” – van, (volt avagy lesz) ilyen valaki fűrészpör-költészetünkben? –; „Kubikos” – jó hogy nem „szegény ember” –; „Kun Miatyánk...” – mi (mondom!) már a címében oly bugrisan „keleti” –; „A gyökeres állat” – elképesztő –; „Ló a mecsetben” – maga a mucsai árvalányhajás agyrém –; „A puszta...” – az kéne, nem egy labancz-pitsán-vágás! –; „Körúti béke” – Hé, paraszt, körútunkat hagyja békén! –; „Quo va dis” – majd még elhiszem, hogy egy kunságifi deákul értesen –; „Régi kútba nézek” – ,régi’, ,kút’, ,néz’, nem sok ez így együtt?

Rendkívül korszerűtlen az egész!

Hogyne, Lajos (komátok) – Nagykúnóságában, vagy épp onnan szertenézve-szerteszaladva – (költői hangulatában) nem hab latyol, nem fűrészpört gyárt, nem süketel, nem a Semmit keveri fakanálnak beillő tollával, ellenkezőleg! Költ, mint költ több tízezer éve a költésre hajlamos istenteremtény: ha valami meg fogja.

Nem a lábát, mert amiatt a tehetetlen (s tehetségtelen) poéta ragad pennát s rója papírosára – akárha Lajos tenné ezt bal lába ujjai közé kapva a cerkát – sületlenségeit (mit a hasonlóan szél ütött műtész modern lírának sejt).

Magyarán (Körmendi) – ahogy van – korszerűtlen.

Még hogy érzelmeket, érzéseket, hangulatokat, vágyakat, gondolatokat (!), ne adj Isten élet- (és természet, meg miegyéb) ké peket kíséreljen meg újra s újfent megragadni!

Ha egszer költ s nem szövegel.

Népi író?

Már ha van ilyen.

– Ma már nincs népi irodalom – süti ki az egyik.

– Ne vesztegessük a szót a népi írókra – adja meg a másik.

Ám ha az első állítás igaz, hogy lehet a másik.

Visszakézből megkapja egyik a másikatól.

A legfontosabb tán: nem akarják tudomásul venni, hogy... van valami (olyas, mit ők semmibe vennének).

Az a parasztság, melynek fölemelésére és írói képviselésére a „népiek” vállalkoztak, valóban eléggé szétveretett (bár – szerencsére – teljesen mégsem sikerült a kommunistáknak s tán nem fejezhetik be e pompás művet a belőlük verbuválódott, általuk nevelt globalizátorok). Ám a

„realista” szemlélet, az elesett emberek millióival – milliárdjaival, dehát ki-ki csak a saját népe sorsát (s vágyait) ismeri a legjobban – való, az emberhez egyedül méltó együttérzés, a minden korban megújítható nemzeti hagyomány a világon mindenütt életerős (vérbeli, valódi, katarzis kiváltására képes) irodalom alapjait adja.

A „népi író” ma (mozgalom híján) még véletlen sem lehet mozgalmár – annál inkább akad efféle tűzbuzgó szakí a jobb híján „realistának” mondható írásnak még a lehetőségét is elvető, az efféle modorra bátorkodót semmibe venni igyekvő túloldali írás gyalázók között.

Persze a mai magyar népiek – hogy ne mondjam: Giontól Czakóig seregnyien – ...egyszerűen írók, költők, legföljebb jobbak, mint az úgynevezett posztmodernnek.

A régi népiek paraszt és munkás származású, leginkább rea lista, a politikában „harmadik utas” írók voltak, míg fiaik-unokáik (a maiak, semmibe vett mi magunk) inkább tán így határoznák meg maguk (ha erre valahol mód nyílna): e szekértáborba állni képtelenné tett sereg azokból áll, akik a közéletben (a gyarmatosítókkal együttműködő honi piros-kék burzsoázia helyett) a nemzeti polgárság hívei, a pénz mindenhatóságával szemben – a keresztény fölfogásnak megfelelően – az emberi méltóság tiszteletére esküdnek, s írásaikkal e szegény magyar nemzetet szeretnék szolgálni... (nem a szak-zsargonba menekülve, néped nyelvén!). S biza – mily jó ezt látni! – e máj m a g y a r csapatban együtt rúgná a tököt (a pálya gyöpén, honnan a taccsbíró lezavarta a fél csapatot, hogy a másik felét a túlsúlyos ellen kedvire elpáholhassa!) világvárosi, mezővárosi, falusi meg tanyasi. Ki úgy népi, hogy...

Valóban a legjava.

Mi az, hogy jobbak!

Hogy kiknél jobbak? A túloldal modorát választva azt mondhatom, erre ne vesztegessük a drága időnket.

Na persze igazán jóra – valódi irodalomra – a népinek minősíthetőkön kívül jó néhányan képesek; hogy kik ezek, erre már érdemes időt szakítani. Példának okáért Bodor Ádámtól Krasznahorkai Lászlóig kerül épp elég csodálatosat művelni képes magyar író!

Nagy Zoltán Mihály – ki egy kárpátaljai faluban nyomorog s kit (épp ezért!) a Nemes szakmai, azaz politikai meg irodalmi Kurátorék hogy vennének észre – egyetlen műve, „A sátán fattya” című. „kisregénye” (-regéje) többet ér, mint a népi vonalat elutasítva a realizmust is lesöprő összes posztmodern mozgalmár életműve együtt!

Nem azért jobb Körömdi is a m a z o k n á l, mert szemléletével kötődik a népi írók egykor volt mozgalmához; egyszerűen (eléggé lekezelt) társaihoz hasonlóan igazi mű létrehozására képes s meglehetősen nehezebbre esne neki álkölteményt s hamisbeszélyt alkotni.

Lajosbeszély

Körömdi elbeszéléseit, kisregényeit időnként nehéz elválasztani „szociografikus” írásaitól, melyek – nyilván mert szerzőnk (hogy ne mondjam barátunk) a posztmindenféléktől eltérően igazi író – mégsem „szociográfiák”. Körömdi v a l ó s á g r a j z a i ezek valamennyien.

Az író helyett (elég gyakran) – valóban – a szereplők mesélnek.

Tán épp ettől (is) igazi irodalom, amit Lajos elénk tesz.

(Mondom, túl a tehetségen; mert ezt már a szemléletének köszönhetjük.)

Nem ő süt ki valami rémséget; észreveszi és megfelelő műformába önti mindazon borzalmakat, melyeken átment e század magyarsága – az „Öt perc az élet” svábja, a „Farkas enni” Mongóliában rekedt lágerlakója, „A bozgor” asszonya, az „Ahogy Isten...” Duna-csatornát rabmunkán ásó székelye, a „Boldog emberek”, meg a „Magánkrónikák” igaz történeteinek

köznapai hősei, a „Művész Pista huszonegye” meg a „Nyers hús” (nem annyira mélytengeri, mint inkább) mélyalföldi, tehát már-már reménytelen – szeretetünkre szoruló, mert segínyt csak a hasonlóképpen kifosztottaktól remélhető – világa, a „Vad játékok” itthon feketeórlésért kötéllel jutalmazott, a di-csőséges Szovjetunió kényszermunka-táborának (hol biza – akárha idehaza! – a hitvány magyar az orosznál rosszabb) főtt kutyahúson élő emberei, a „Rébusz” szovjet (vot, szovjet-oroszországi) megnyomorítottjai, a „Shalom” hajdúsági (származású) zsidó humoristája...

Na ja, Lajosunk – híven a ‚népiek’ híréhez – hol magyarról, hol nem magyarról szól. Hol ennek, hol amannak ad szót; hogyne, a ‚népiekre’ jellemző kirekesztő szellemiség keretében.

– Keret, amúgy, nyet!

BOT, azaz vot.

Törökös

Lajosunk törökös, miközben minden, csak magát körülmetéltető, janicsárnak jókedvében, dalolva álló himpellér nem!

A labancától igen óvakodó (a kuruckodástól szintén tartózkodó) hősünk büszke türk eredetű nevére, a nagykun kishaza népének keleti származására, a magyarság finn-ugor ősanját áldott állapotba tevő őtörök ősapjára; mindarra, amitől ő s fajtája az, ami. (A büszkeség, a jó tartás, a komoly – magyar, kazak, ujjur, tatár, miegymás hozzánk hasonló – emberhez méltó méltóságteljes viselkedés eléggé jellemző reá.)

Jellemző rá – mellesleg, de nem mellékesen –, hogy 1990-ben azért vállalta szeretett városában (miután elutasította a polgármester-jelöltséget, elhárítva ezzel a biztos választási győzelmet) a nem főállású alpolgármesterséget, mert úgy érezte, nem bújhat ki a felelőség alól. „...csak azért léptem ki a politikai küzdőtérre, mert elviselhetetlennek tartottam, hogy két hónappal a választások előtt városomban, Karcagon még mindig nem mozdult semmi” – vallja be egy pesti lapban.

(Ennyit a ‚keleti mozdulatlanságról’.)

Még hogy ragaszkodik valamihez, ki is mutatja: megmutatja nagykun-magát a török népek költészetének fordítójaként, kunhalom-kötetnyi (valamiképp türk tárgyú) költeményben, legújabban pedig kunsági-(kipcsákiai-)szülőhelyi széptanulmányában.

Jobban jár persze, ha valamely gazdagabb rokonság után néz, dehát Lajos sem az a fajta.

Gyűjthet is könyveire előfizetőt, kiadásra támogatót, mert aztán az Istennek sem foglalkoznának véle (műveivel) a pest-budai könyvkiadói főmuftisági kancellárián: eddigi 16 kötetéből csak az első hármat adták ki székesfővárosunkban, a többi a Nagy Magyar Vidék jelentette meg.

Lelt volna valamely tehetősb rokonra.

Kutyateremtette törökje...

Mondom, Lajos nem és nem.

Ettől az IGEN-től az, ami.

Valaki.

KÖRMENDI LAJOS.

„A pusztai fiai” a címe kazak költők költemény-kazlát magyarázó pusztafia Körmendi könyvének.

Könyve a szeretetről

Meglehet legjobb könyve a „Telefax a Megváltónak, avagy IV. Louis Bejgliumban” című munkácskája, melyben azt veti papírra, mit jelentett neki V. Júlia után másodiként született Lajos fia.

Hogy az egyik legkitűnőbb írása, bizonyos!

Nem is tud róla műkritika, szakma, olvasó!

Mármint hogy Karcagon túli könyvforgató világ, mert amúgy odahaza vitték, mint a cukrot! A jó helybeliek megértették, milyen fontos könyv, milyen igaz és szép mű.

Némi hírveréssel kapkodnák ezt bárhol, dehát – mondottuk volt – nem jó családfát választott (már ha választott, mert inkább: elfogadott) egykománk.

Az 1990 Újév napjától 1995 Pünkösd hava 8. napjáig sorjázó jegyzésekből kiderül, mit élt át szerzőnk... édesapaként a családban negyedik Lajosként számon tartott fia jóvoltából.

Lejegyzi mindazt a csodát, mit egy gyermek jelent az áldást áldásnak s nem tehernek érző szülőnek. Ahogy rácsodálkozik az ember fia-leánya egy-egy meglepő megfogalmazására, szóleleményére, tiszta kis eszére, ahogy figyelheted a gyermek tiszta kis szíve minden rezdülését, keze mozdulását, értelmének nyiladozását, úgy látszik, velünk születő csalafintaságunk megannyi jelét!

Azt írja Lajos – s neki hinnünk érdemes –, kemény kedélybetegségből gyógyította ki a fia. Azt mondja: talán csak azért íródott e könyv, „...mert meg akartam tőle tanulni az élet szeretetét s az életörömöt.”

S ide akár mi is pontot tehetünk; mert Körmendi e napló-főkönyve ezt nyújtja valamennyiünknek – azon szerencsés keveseknek, kikhez eljutott a Megváltónak küldött távpapír.

Depresszió ellen való orvosság.

Lajos Csabán

– E csabai négy év szenvedései tettek íróvá – vallotta 1995 ősztúóján Fészek-beli estjén. Négy magyar esztendőt töltött Körmendi Békéscsabán, négy tanév a Vízműben (az Ut-, Híd- és Vízműépítési Technikumban).

– Úgy éreztem magam ebben a csabai iskolában, mint kutya a kútban!

Eddigi írásaiban csak itt-ott lelni valami Körös-parti emlényomot (például: szájtrombitás népzenész a Ligeti Sörkert kapujában – a „Nyers hús” című beszélyében); azt mondja, regényt készül írni eme legújabbkori ISKOLA A HATÁRON-ról.

Jó kis (újabb) Csaba-kép készül, nem mondom.

– Műszaki iskolába küldtek, miközben humán érdeklődésű voltam.

Majdnem azzal kedveskedtem neki: szerencsénkre!

A négy évből – azt mondja – a diákszálló világa volt a legborzalmasabb. Az embertelenség a gyöngébbeket megnyomorítja, Lajost íróvá gyúrja.

Máig nehezen felejt! Hogy még a moziba menet sem lazíthattak: egyensapkával a fejükön, egyszerre lépve, ajkukon a rájuk kényszerített ocsmány mozgalmi (rosszabb esetben egyenesen szovjet) dallal vonultak végig a város utcáinak közepén (a kollégiumtól a Brigáddá – mára semmivé – vált Apollóba, a Szabadsággá előléptetett Csaba – ma Phaedra, vagy mi a rosseb – Mozgóba, meg vissza)...

E városban (mit tagadjam: honomban) máig olyan hírek kerengenek „Körmendi

középiszkolájáról”, hogy a pest-budai vörös elit ide küldte nehezen nevelhető lurkóit megszéledíteni.

Szóval igazi janicsárképző volt!

Az sem vitás, hogy Lajost először akkor láthattam; (a képet – magamban – ma is könnyen elővarázsolhatom:) állok (becsöngetésre várva) a mozi előtt, ők pedig egyensapkájuk alól nótázva masíroznak s megérkeznek a villanyvilágításos setétben ugyanoda.

– Tíz év kitérőt okozott ez az iskola.

Mindmostanáig rémkép...; rémálom neki e négy év.

...Ha megírja, olyasvalaminek a rajzával fogja gazdagítani a magyar szépirodalmat, amit elkövetői a legszívesebben elfeledtetnének velünk.

XIV. Lajos-könyv

„Tudósítás – kunságifi módra – (ezredvégünkön) hazánkról (-ból).” – írtam volt Körmendi „Robinson az árokparton” című kötetéről azt megelőzően, hogy kézbe vehettem volna.

Ezt, s mást is, de most maradjunk ennyiben. Épp eléggé főhetne a fejem, ha erről az egy szem (nyakatekert) mondatról kiderült volna, hogy nem egészen erről van szó.

Mert éppen hogy.

T u d ó s í t á s... annyiban, amennyiben a tudósítás – a közhiedelemmel, mi több, a szakma (szakmák!) balfogásával is szemben – nem pusztán hírlapi (ne adj Isten hírügynökségi tudósítói) munkácska lehet, hanem éppen hogy akár a legmagasabb rendű tollforgatói tevékenység, szépliteratúrai műfaj (az úgynevezett irodalmi riport) terméke is! E könyv írásaira ez a műfaji meghatározás a legtalálóbbr.

K u n s á g i f i m ó d r a... Való – már megint –, Körmendi ezúttal is annak a kisvilágnak (a Nagy-kunságot is magába foglaló Nagy Magyar Alföldnek) az írójaként – dolgai kitergetőjeként (gyarmati nyomorúsága és épp annyi rettenetes szépsége, öröme fölmutatójaként) – áll elénk, amelyhez a legtöbb köze van annak a népnek, amely őt fölnevelte.

E z r e d v é g ü n k ö n..., tehát úgy a túl-a-Gulág korában. Lassan valóban magunk mögött hagyva a náci és a bolsi rémségekkel teli – amúgy többünknek (mi több, tán valamenyiünknek!) valóban eléggé feledhetetlen – „huszadik” századot, s lassacskán megszokva (?) azt, amibe belenőni kényszerít bennünket... a születő „huszonegyedik” század minden eddiginél nagyobb ígérete, Pénz Őfőméltósága Világbirodalma (kitől rövidesen bocsánatot kell kérned, ha letegezed).

Hazánkról (-ból)..., s nem az alaszakai aranyászokról, nem a hátsó-indiai örömlányokról, nem a pampák fejögulyásairól s más helyeken élő egyebekről rója, csak rója Lajos a rovandókat könyvtárnyi rovásfájára. Pedig – aki tudja, tudja, aki meg nem, hát nem – Körmendi Lajos (árvalányhajás írotársaihoz hasonlatosan) bármikor szívesen gépre ül s elröpül a világ bármely távoli tájára, hogy egy kicsikét szétnézzen (az Ottani Barbaricumokban)... Már ha valaki viszi. Mert röptetni – ma megint – nem azokat röptetik (azok, akik a repülőjegy árát megfizetik, meg amazok, kik a jegyet – nem föltétlen üzérként – kiosztják), akiből kinézni, képesek megdolgozni egy szegény legény számára csak jutalomként elérhető világutazásért, hanem akik...

Ezt most hagyjuk. Körmendi Lajosnál maradv.

A könyv huszonhárom „tudósítása” ugyan egész Alföldünket eszébe juttatja az olvasónak, mi több, a nagyobbik Kunság is szépen szót kap, de mi tagadás, hangsúlyosan ól olvashatni Körmendi 14 . kötetében. Arról a városról s környékéről – városállamról, még pontosabban (mert hogy ősatyáink nagyon jól tudták, mit csinálnak!) az anyaváros körüli egy napi járóföldet

átfogó járásról, járásnyi kapitányságról, hogy ne mondjuk székről (Kolbász-székről!) –, mely Kőrmendi , s a többi kunsági mindene .

A „Robinson...” afféle ember műve, amilyen a nép fia – volt, eredetileg, míg így meg nem pocskoltak bennünket – Eurázsia napkeleti felében, akinek az a szent hely a világ közepe, ahol talpra állította őt a Mindenható. S ahol meg kell kapaszkodnia.

...Maradok tisztelettel (a következő Lajos-beszélyig?)

Rútirodalom dandárján

A székely paraszt a népéhez hű írófélének „...*Pálinkát, szalonnát, kenyeret és hagymát ígér arra a lehetőségre, ha az irodalmi arisztokraták éhen akarnák veszejteni*” – írta volt 1969-ben Sepsiszentgyörgyön Farkas Árpád, kiről azóta jó nagyuraimék – kik közben LÉTEZŐ SZÉPIRODALMUNKBAN többségre (és főhatalomhoz) jutottak – teljességgel meg is feledkeztek, hisz semmiképp sem igazolja jóelőre elkészített ítéletüket írásról, írásmódról, irályról, hagyományról és újulásról.

XXX

Népünk akkoriban még valóban OLVASÓ NÉP; legalábbis elég általános volt a közemberek világában is a könyv szeretete, az igaz irodalom megbecsülése. Azidőben a Székelyföldön észlelthez hasonló figyelemmel találkozhattunk Kismagyarországon. Iskoláim egyikében, a debreceni tanítóképezdében is, ahol (a '60-as évek végén) igen nagy érdeklődést keltett Sánta Ferenc bemutatkozása – szoronghattunk vagy százan a diákklubban. Igaz, Sántát alaposan megtámadta egy bolsipap-növendék – népmívelő-jelölt – kiszmaca, és az Író, aki mellett egyikünk sem mert, a döbbenettől (meg a tapasztalatlanságtól) megdermedve kiállni, maga is megfagyott a váratlan s igen aljas támadástól... De az érdeklődés még általános, a kétkeziek világában is eléggé jellemző volt a könyvolvasás (e tévé előtti időkben).

Míg ma...

Nemhogy száz-, tízezer példányos megjelenés sincs, mert nincs, aki megvegye könyveinket. Nincs rá pénz, s valóban kisebb az igény is.

Mit lehet tenni.

...Kinek – s minek – írunk XX. századunk végén?... Miközben nemcsak hogy több a versenytársa a könyvnek, mint korábban, de afféle SZEREPVÁLTÁS kísért anyanyelvünkben, irodalmunkban s nemzetünk életében, amely megkérdőjelezi magyar nyelvünk, irodalmunk és nemzetünk létezéshez való jogát.

XXX

PUSZTÍTS! Tán így fogható meg az a törekvés, mely ma áthatja irodalmunkat is. Verd szét mindazt, mi megtarthatna bennünket annak, amivé tett minket – varázsolta a MAGYAR ÍRÁST is – (legalább) egy ezredév.

(Pusztítsd a) *Nyelvet*...

Az írás mai művészeinek s mestereinek a zöme a népnyelvtől és a köznyelvtől (népi előadásmódtól s ízléstől) igen távol álló, azoktól tudatosan elhatárolódó túlszéptanizált, túlköltői, túlon túl hagyománytalanított (gyökértelenített) nyelvvel és szerkesztésmóddal él. (Szinte egész posztmodern és újavantgárd költészetünk ilyen, de prózánk sem adja alább... a népi epikától olyannyira idegen lirizálással.) Ha pedig valaki – fentebb stílusban alkotó – (fura divatként) a

néphez közeledést akarja jelezni, flaszterkoptató úrifíú (ne adj Isten nemesi származék) létére cifrább káromkodásba kezd, mint amire bármi csürhészivadék képes lehet – szolgálva ezzel is népünk tudatos világbankári zselléresítését, a polgárosodás (a pallérosodás, a főlemelkedés, a nemesítés!) helyett a végre tökéletes proletarizálást... magyar íróként!

Magam a boldogtalan emlékezetű '60-, '70-, '80-as években elkövettem néhány olyan művet, amelyben egyik-másik hős igen cifrázza. Mert a szereplők (és nem a magam) nyelven szólottam volt, s mert ezzel a kemény naturalizmussal is tiltakoztam a „puha önkény” durva (valóságtól s igazságtól irtózó) szépelgése ellen. Ám ahogy beköszöntött valamelyes szabadság s a főlzabadult íróársak a legvadabb trágárságra adták tolluk, azon mód más vizekre eveztem: a káromkodást meghagytam azoknak, akiknek az újdonság! S alkalmas – hiszik – elszalasztott (nyelvi) ellenállásuk utólagos kifejezésére... Hogy tarthatnék immár jó labanc (a nyugati gyarmatosítókat s a honi verestőkét kiszolgáló) uraimmal? Azokkal, akiknek a nyelv... játék – hogy ne mondjam: rizsporos vendéghaj –, s nem maga az élet.

(Pusztítsd az) *Irodalmat*...

Mely nem szolgál párt-, és állam-, és bank-, vagy egyéb kis- és nagyhatalmi érdeket. Irtják mindezek a tőlük független szépirodalmunkat: akadályozzák e másféle könyvek megjelenését, nehezítik másfajta lap és kiadó működését, lehetetlenné teszik e munkák forgalomba kerülését, elhallgatják – szak-embereik rosszvoltából – e nem őket szolgáló műveket... Élni alig hagyják azt a mást, akitől ők követelik meg a saját (amúgy eléggé kisebbségi) másságuk tiszletét.

(Pusztítsd a) *Nemzetet*...

Azaz (egyedül és kizárólag) a magyarságot.

Mert jó (az eddigiekből következően: rossz) nagy-urainknak ez csípi a legjobban a szemüket.

Vajh' miért?

Honnan ez az útálat?

...Legalábbis azoknak a semmibevétele, akik a helytállás dicsőítésére vetemednek?...

(Ahelyett, hogy – mondjuk, a malackodást elkerülendő: – a nagyujjukra görcsöt kötnének s mindezen hadművelet lelki összhatásáról értekezzenek... költés, elbeszélés helyett.)

XXX

Piszokba fullasztva.

Pöcegödröt is mondhatnak.

De maradjunk a tárgynál!

Műizom-korunk álművészeténél.

...Hogy nem csak rondaságból áll a világ: szépből, jóra való törekvésből, tisztességre igyekezetből, netán némi hűségből, (hajaj, kimondani is nehéz:) tisztességből, hon- s ember-szeretetből?... Ma, midőn minden divatos, mi mindezek ellenkezője! JOBB SZERETNÉK KÁPOSZTÁSFÁZÉK LENNI ERDÉLYBEN, MINTSEM A TÖRÖK CSÁSZÁR KÁVÉT IVÓ FINDZSÁJA! – ki tud ma erről?! Érez-e így egyetlen műizé-kori álirodalmár?

(Irodalom-é, mit csak pár száz ember ért?)

(...Élvez?)

A hűtlenség, a durvaság, az erőszak, a nemi szenny természetessége, a csíra náladnál teljesebb szabadsága, a pénz uralmának az erkölcsössége... Ezzel etet közélet, világtévé...,

irodalom.

„Irodalom”?

XXX

Untig elég.

Torkig vagyunk (jó néhányan) mindazzal, amit ránk tukmálnak... nem egyszer MŰVÉS Z E T gyanánt.

A rádióban éjten-éjjel: ánglus ének! Magyarul egyre kevesebb. A hetvenes években készült fölmérés szerint a magyarországiak 80 százaléka szeret népzene-t és magyar nótát hallgatni, jóval kevesebb komolyzenét, könnyűt, miegyebet. Azért sem sugároznak (máig...ugyanazok) nekünk tetsző muzsikát – mert n e k i k más az ízlésük. Pedig (már elnézést), mitől igényesebb az ánglus, mint a magyar nóta? (Nekünk, magyaroknak.) (Már ha azok vagyunk.)

A tévé korareggeltől későestig kínálja az emberhez méltatlan mozgókép-szörnyetegeket, melyek arra okítanak: BŰN AZ ÉLET! Meg toboroznak – fogpaszta- meg kóla-hirdetésen – (munkanélküli ifjú) regutákat az ÉLJ A CSÜCSON!-fölfogáshoz. Ifjaink mi mást tehetnének – ha már munkahelyet adni nem tudnak nekik –, azokra a kultúremberekre hallgatnak, akik szerint a lehető legtermészetesebb, ha elkábulunk! Mármint hogy mi, nem ők, e tanácsadók...

Csonkaországi színházunk – leszámítva a SZAKMA által kutyába sem vett Pesti Nemzetit – Illyést, Sütőt, Tamásit legföljebb véletlen ha játszik (csak nem azért, mert sors- és önmitizáló beteg irodalom ez, aminek az effélét nevezi az egyik transzilvániai „poszt modern” irodalmár?) ...Ami még a legnagyobb reménytelenségben is ígér esélyt, kitörlendő...emlékezetünk-ből?

Képzőművészeti alkotás-é az, ha (Bukfenc mindent tud!) egy szobrász szoborfaragás helyett bukfencet vet?

Midőn a honi zenéből kitörlik a Kárpátok alatt élő népek körében ismerős bármit?... Kezdték a tanodákban a népdal kiiktatásával.

Még az építészetből tudták a legkevesébé kipu-sztítani azt, ami itthon érezheti magát.

XXX

Az írásban meg...

A rútirodalom.

Akad épp elég rusnyaság a szépirodalomban is (effélével e sorok rovója sem maradt adós), de hogy ennyi legyen, az töltse be... Nem túlzás ez, Hölgyeim és Uraim?... Mi ráadásul (nem kis részben) pártirodalom – legalábbis a másikat kiszorítani igyekvő, amazt semmibe vevő, más fölfogásnak a puszta létezését is tagadó „írásművészet” s –magyarázat.

Úgy sejtem, elitirodalmunk („melynek” az írás úri passzió) a családot, az ifjúságot, a nemzetet az egész világon tudatosan romboló *nagybani pénzeszsák zsebmetszőket* szolgálja. Akár tudunk róla, akár nem, így lehet. A bankárok egyed-uralmát szolgálja (s az IRODALMAT kiszolgáltatja ellenségeinek), ki leszoktatna bennünket a valóban szabad és igaz (a pénzemberek által pénzelt alapítványok irányítóinak az ízlésére fittyet hányó) írásról.

Pedig igenis van ma igény... igaz (megrázó, fölemelő, tisztító, emberré – vissza –

varázsoló) írásra! A „szociálisan érzékeny” („ebből” következően elég egyértelműen műveltség- s így egyebek mellett könyvellenes) álladalmi tevékenység miatt ugyan a kereskedelem az ellenkezőjét bizonyítja, aki tollforgató nyitott füllel jár a csapszékek táján, nem zárkózik magába utcán, villamoson, könyvesházban, saját mondókájának előadása után meghallgatja az irodalmi est (író-olvasó találka) közönségét, tán meghallja azok hangját, akik – bármily hihetetlen, nem is kevesen – továbbra is kíván-csiak ránk. Ha nem is a korábbi önkényuralmi rezsimek, avagy épp a Marx-hívőink által félfudálisanak mondott (amúgy a mainál több tekintetben polgárosodottabb) első háború előtti s utáni korszakokban érzékelt odaadással, de egyértelmű várakozással.

Hogy hátha mondunk nekik valamit... Ami hasznukra lehet.

Mert mesélhet akárki, úgy tapasztalom: a ma is kíméletlenül (legfőnnebb kevésbé nyíltan, mondhatni változatosabban) elnyomott magyarság – akár a többi nép is – a neoúj, újneo s egyéb zagyva irányzatok termékeit nem azért utasítja el, mert nem ér föl azok szellemi magaslatára, hanem mert nincs rá szüksége; épp fordítva: amaz nem ér föl hozzá! S igenis várná – ha ezt megtehetné, ha engednék megnyilatkozni – a másfajta, a „szerepváltással” lassan feledésre ítélt valódi (mondjuk ki: katartikus!) irodalmat.

Bár minél tovább rombol újmódi K. und K. (Kedves Karta-) Kormányunk s az általa képviselt új világhatalmi törekvés, annál kevesebb marad az esély arra, hogy a tönkrevert (tönkrehazudott) magyar irodalom – olvasóinknak is tetszően – megújuljon.

XXX

Tamási Áron farkaslaki sírjánál naponta többszáz kis- és nagykocsi megáll, s akárhogy számoljuk, kijön napi ezer tisztelgő a kopjafánál és Szervátiusz-kőnél.

Költői a kérdés, de nagyon idekíváncozik: kedves modernutáni utómodern barátaink közül vajh’ számíthat-é egy is hasonló tömeges főhajtásra?

Aligha, mert ahhoz egy népet kell megnyerni.

Mondjuk levenni Őt a lábáról a hazaszeretetünkkel; népünkhöz – igen, az eliték szemében alantas néphez – ragaszkodásunkkal; szülőföldhöz, gyermekkori játszótérhez, játszótárshoz, istenházához, közösséghez kötődéssel; azzal, hogy egyé szeretnénk Véle válni... haló porainkban is. Nem utolsó sorban pedig: ha a nyelvükön szólunk hozzájuk. (Tamási Áron művészete az egyik példa: olyan írói nyelv is lehetséges, amely nem csak a kitalálójáé.)

A nemzeti polgárság eszményeitől irtózó, kuruckodással épp nem vádolható íróink s költőink, meg tanulmány-szerzőink persze ilyesmire nem is vágnak. Némi – nem éppen labanc – gúnnyal azt mondhatnók: megelégednének annyival, ha végre Országgyűlésünk összeboronálná a férfiúszerető férfiszíveket (más esetben: a nőkedvelő hölgyszíveket)... mivelünk – nyilván a történelmi folyamatosság és változás, még pontosabban a szerepváltás jegyében.

...Persze ha azt szeretnénk, hogy – mindezek ellenére – megmaradjon a sok évszázados Magyar Irodalmi Köztársaság, békén kellene hagyni egymást... Hogy minden irány, hang, modor, tanoda szabadon kiteljesedhessen. Ezt azonban (érthetően?) csak az úgynevezett realista vonal tartja természetesnek.

Sajna.

Pár szó hírlapírásunkról

– Mondhatni: Csinádon Csanádról –

A magyar újságírás – úgy gyanítom – dögvővason van. Alig magyar, épp, hogy újság, szinte semmi írás.

A kismagyar sajtóban a nemzeti érdekek határozott képviselője már-már nyílt handabandázásnak ítéltetik, lapjaink zömében hír az, ami az adott újság kiadóinak s szerkesztőinek az érdekeit szolgálja, s emiatt is tűnik el hírlapjainkból a valóságföltáró, az igazat kereső és fölmutató, valóban szabad írás. Kismagyar sajtónk a sokpárti újságírás Eldorádója... lehetne, de még csak az sem, mert sajtóéletünk (így alakult) 95 százalékban a választópolgárok kisebbségét képviseli.

Újság és írás

Mikszáth még azt mondta: „Világos tehát, hogy az elbeszélő irodalom még mindig megy előre. Megy, de hová? Én úgy gondolom – vélte palóc atyánkfia –, hogy a hírlapírói riport felé. Itt fogja valahol megtalálni a tökélyt.”

Meg is lelte Móricz, Hemingway, vagy épp Farkas Árpád jóvoltából.

Csak hogy mainap az irodalom, pontosabban a fentebb stíl művelői (nem éppen ok nélkül) eléggé lekezelik az újságírást, aki pedig tollforgatóként hírlapi dologba fog, zsumnál munkára vetemedik avagy fanyalodik, (Csonka-Magyarországon legalábbis) a bevett és szinte egyeduralgó pártújságírás művelőinek táborát erősíti. (A legszomorúbb példa erre némely írónk már-már obszcén pártossága, elképesztő elfogultsága és gátlástalan önérvényesítése 1994-ig a honi ellenzéki, azóta ugyanazon, csak épp kormánypártivá vált sajtóban.) Pártatlan, valóban független, csak a mindig elnyomottak és kismimmizettek ügyében elkötelezett, a föltétlen tisztesség pártján álló „el nem kötelezett” sajtó szűkében legfőljebb reménykedhetünk, hogy egyszer csak lábra kap hazánkban (Pozsonytól Sepsiszentgyörgyig) a szabad magyar hírlapírás.

Amely – mert hogy Mikszáth nyomán tán ma is el lehet indulni – szerencsés esetben ahhoz is hozzájárulhatna, hogy az olvasóktól tökéletesen elidegenedett, dögunalmas nagymagyar (posztbuzeráns) posztmodern szépirodalmat valami más váltsa föl.

Mert a napilap s a hetilap a szépirodalomnak is nevel olvasókat! A szennylap – nem nehéz rájönni: – a szennyirodalom szálláscsinálója. (A pártlap meg a mindennapi párttűtésnek.) S ha nincs értéktisztelő s értékteremtő, népünk legszebb hagyományait folytató sajtó (és tévé, meg rádió), az olvasó (meg néző s hallgató) Tahónia és Elithon közt választhat csak.

Magyarhon /Kárpát-medence/ (Közép-Európa) valahol e kettő közt van.

„...keresztény, polgár...”

Márai vette úgy, hogy ő „magyar, keresztény, polgár és európai” – egész életével bizonyítva, a világ bármely részén az maradhat az ember. (Legfőljebb néha itthon nehezebb.)

Ideje lenne nekünk is megkísérelnünk... idehaza mindezt föl vállalni! A sajtóban pedig

elsősorban az úgynevezett nemzeti oldaltól lehetne elvárni.

Magyarságunkkal (többnyire) tisztában vagyunk, bár talán nem árt megjegyezni, mert néha a mi köreinkben sem világos: magyar az, aki annak érzi magát s aki népével, hazája érdekeivel azonosulni képes. Keresztyénségünkkel-kereszténységünkkel több a baj – meglehet, itt derül ki a leginkább, mi hibádzik. Mert hivatkozhat-e a kereszténységre, szidhat-e joggal bárki nem keresztényt olyan ember (magyar vagy nem magyar), aki utoljóra (szerencsés esetben) elsőáldozóként avagy konfirmálóként állt oltár elé? Egyházát legföljebb hírből ismerő „keresztény” vetemedhet csak a más hiten lévők ócsárlására, mert a keresztény ember jól tudja (mindenkinél jobban!), hogy a Megváltó nem a kiváltságosakért (a naponta templomba járókért, a jókért, a még jobbakért, az igazi, gyakorló keresztényekért) áldozta föl magát! Valamennyi emberért; tetszik, nem tetszik, elleneinkért is.

No ez lehet jó mulatság, férfimunka: megtalálni a helyes (esetleg a közép-) utat a keresztényi alázat és a türelem, meg a fennmaradásunkhoz, megmaradásunkhoz, jövőnkhez mégiscsak szükséges keménység között!

Polgár voltunkkal – úgy érzem – kevesebb a gond. A nemzeti polgárság eszményeihez igazodó újdondászokra kevésbé jellemző a magántulajdontól való rettegés, a kitörni igyekvők elgáncsolásának igyekezete, vagy épp az elesettek iránti érzéketlenség – amely minden internacionalista és kommunistahumanista maszlag ellenére mégiscsak meghatározó osztálygyakorlat volt a más osztálybélivel szemben (mindaz, amire a bolsiév-tizedek tanították népünket). Népünk, hazánk európaiságát sem mi veszélyeztetjük; leginkább azok, akik amerikanizálni törekednek a számunkra a legkedvesebb, szépséges és egyetlen földrészt, Európát. (Azok, akik méltó utódaik Közép-Európánkat Közép-Ázsiába kapcsolni igyekvő jó atyáinknak.)

Kik volnánk

Nagyjából ugyanazok, hisz szinte valamennyiünket az elmúlt jó negyven éves marxi-lenini-sztalini-polpoti agymosás igyekezett elrémíteni... önmagunktól. Minket – kismagyarországiakat – mindennek Rákosi- és Kádár-féle változata, felföldi, kárpátaljai, erdélyi és délvidéki kartársainkat pedig az utódállamok „anyaországának” veres apostolai által a saját képükre formált terror.

Minálunk (Csonka-Magyarországon) a sajtóbéliek zöme – úgy tűnik – egy életre magára öltötte a bolsihacukát, melyet most kifordítva (befordítva) szabadon lehetünk (lehetnénk, ha valamennyien ezt választanánk) nemzetköziesből világpolgárok: csak azért, hogy meg ne maradhassunk... magyarnak, kereszténynek, polgárnak, európainak. A magyarhoni sajtóbélieknek csak a kisebbsége vállalkozik a nemzeti érdekek – a Haza és a Haladás közös – szolgálatára.

E közülünk való (magyar, illetve magyar nyelvű sajtóbéli) kisebbség azonban nem azonos mivelünk, a Magyar Újságírók Közösségével! Ahogy (csodálkozva és örömmel) tapasztalhatjuk a Magyar Szocialista Párt sok arca közül a némely tagjaira s egy-két vezető egyéniségére jellemző nemzeti szellemet, észre kell vennünk a MÚK-on kívüli magyar sajtóvilágban is a rokonérzelmeket, azt, hogy a MÚOSZ-ban is akad épp elég hozzánk hasonlóan gondolkodó tollforgató. (Meglehet, számra vannak annyian MÚOSZ-béli kurucuk, mint mi valamennyien a MÚK-ban – legföljebb számukra nem olyan nyilvánvaló a székértáborba tömörülés szükségessége, mint ennek az ezernék.) Nem beszélve a katolikus újságíró-szervezetről, melyben hangsúlyosan jelen van a liberó-kereszténységtől óvakodó magyar keresztény szellemiség is.

Népünk, olvasónk

De vajon eljut-e az olvasóhoz (hallgatóhoz, nézőhöz) az, amit a MÚK-beli meg a MÚK-on kívüli polgári újságírók művelői népük elé tárnak?

Tárnának, ha engednék őket: abban a sajtóban, mely 1989/90-ben – vörös segédlettel s mint hírlik, nem kis részt KGB-irányítással, újmódi Vörös (és Liberall Sajtó-) Segély, már-már önliberó gyanánt – nyugati, részben pedig honi rablókézzel játszatott. Csodálkoznak is álliberálisok s vonalon maradt marxisták, hogy nem állja e maradék (újjászületett, ám szinte újraszervezése pillanatától üldöztetésnek kitett) polgári sajtó a versenyt az útonálló és egyéb (időnként szellemi) haramiák érdekszövetségeivel szemben.

Torgyánista (egykor béres, majd újgazda, utóbb kolhozparaszt, ma tévész-nyugdíjas, ki nemrég az annyiszor lesajnált kárpótlással visszakapta a földjét s ezért végtelenül boldog, egy kissé tán túlzottan is harcias, ezért megint félrevezethető) nagybátyám igen elcsodálkozott, amikor megkérdeztem tőle, miért épp azok lapjának a megrendelője, akik elrabolták tőle a kis birtokát? Belevörösödött s nem győzött magyarázkodni. (Őszintén szólva meg se mukkant.) Legjobb cimboráim közt is akad, aki ugyan – hiába, ötven táján már megválogatja az ember a társaságát – nemzeti, polgári, keresztény és európai gondolkodású ember, de asztalára a reggeli mellé honi hazugságsajtót rendelt. Hogy rákérdeztem, lapot váltott.

Mindenkit persze nem szólíthatunk meg, de legalább a környezetünket tisztítsuk meg a szellemi kártevőktől.

A szellemi környezetszennyezésben sajnos mi magunk is részt vállalunk; egyetlen példát említek.

Ki nem találkozott már Komarnóval, Beregovóval, Bistritával, Sibiuval, Zrenjaninnal, Oberwarttal... a magát a nemzeti polgárság elkötelezettjének ígérő sajtóban is?! Mert hogy az idegen kézre jutott (azaz újfent mások által vezérelt) magyar nyelvű sajtó ezzel (is) folytatja népünk butítását, rombolja öntudatát, csökkenti ellenállását s vág ki újra s újra újabb gyönyörű fákat szókincsünk rengetegéből, hogy a végén valóban elfogyjunk...!!!

Írjuk s mondjuk, csak azért is hirdessük: KOMÁROM, BEREGSZÁSZ, BESZTERCE, SZEKEN, NAGYBECS-KERÉK, FERLSŐÖR...

Meg persze ERDŐCSINÁD.

Ha senki sem hallgat ránk, akkor is.

Csakhogy: azt hiszem nem erről van szó.

Híd? Magunk közt?

Híd-e az, amelyet csak az egyik fél használ?

„Egymás közt.”

Az Isonzónál, meg a Piávénál utász-hídász öregapám meséi nélkül is tudhatom, mi a különbség béke és háború közt. Amikor az egyik el akar venni a másiktól valamit (ne adj’ Isten, mindent), a hídon egyirányú a forgalom – legalábbis abban az értelemben, hogy a másik arra reá nem léphet.

Hídjaink manapság nem épp békés képüket mutatják. Mintha nem a két parton élők érintkezését szolgálnák.

Az egyik tábor elfoglalta a hidat, megszállta mindkét hídfőt, a hídon csak az ő járőrei mozoghatnak, azon se erre, se arra teremtett lélek, kit ők számba nem vettek. S akkor, mert valaki valamely módon beleköp a levesébe, mondjuk saját patrujt indít a hídra, ordítani kezd, hogy el akarják venni a játékát! Tán még náciizmust is emlegetnek, amiért túloldali ellenőr oda mert szemtelenkedni a hídhoz.

– Mit keres itt ez a bugris?

Mondhatni: árvalányhajas.

(Hogy ne fokozzam.)

Nyilván az, meg még (ráadásul) elitellenes, „hiszen” nem fogadja el, hogy Ő az úr... a Hídon. Ő és Csapata.

Az Elit!

Mintha a másik oldalnak nem lenne élvonal!

Névsorral bárki elő tud állni, gondolom elég, ha listavezetőinket, Sütő Andrást, Sánta Ferencet és Csoóri Sándort említem.

Érdekes módon van egy további elit is, amely élére jómagam Juhász Ferencet teszem; bármennyire bizonygatja az ellenkezőjét az elsőként említett tábor, kár Új Írásukért!

Persze e két „vonal”-ról az új egypártiak rendre megfélelkeznek; ezek élbolya szerintük (minden jel szerint) nem tartozik az elithez.

Szövetségünk elnöke mondotta volt (ha igaz): Napnyugaton a „posztmodern” nem egyeduralkodó, mellette azonos rangban tartatik az újításokkal élő realizmus.

Már hogy: Óperencián túl, s nem idehaza!

Itthon egyeseknek mintha az eszük is elment volna a túlzott önbizalomtól, melyet az MKP-KMP módjára gerjesztenek (: Éljen a Párt!). Megfélelkedve arról, hogy az öndicséret, változatlanul, rossz szagú.

Nyilván ennek jegyében igyekeznek elfoglalni minden honi hidat: egyletet, szerkesztőséget, kiadót, pénzosztó bizottmányt, tanszéket, hogy (végre) csak és kizárólag magukra szavazhassanak.

Amikor könyvről, díjról, ösztöndzészről, s egyéb támogatásról van szó.

Csak ők!

Némely mafla túloldaliak – a nagy handabandától megrettenve – akár át is állhatnak; s ha odaálltak, megkapják a zsoldot.

– Vajh’ nyerhet-e Kossuth-díjat a jelenlegi kormány valamely esküdt ellensége? – kérded 1997-ben.

Még a díjra jelölők sem mernek ilyet – nagy liberalizmusukban, valamint népi és nemzeti elkötelezettségükben – fölterjeszteni.

Pedig (ha nem csal az emlékezetem) a túloldal osztagai által mélyen antidemokratának kikiáltott, már-már Horthy-fasisztáknak bélyegzett Antallék idején nyert Kossuth-díjat az akkori kormány esküdt ellenségei közül nem egy.

Most már... nem ér a nevük?

Nyilván.

Ezért kapják a pénzt.

...Híd a Soros-huszárok meg a többi közt?

Akik, ha úgy tűnik, ezen a pallón nem egyedül irányítják a forgalmat, levonulnak a hídról s újat építenek mellette, amelyen ellenben...

„Híd”, „magunk közt”.

A Déli indóház előtt fiatal krisnás leány kínálja portékáját – könyvét, hitét, vállalkozását. Hogy azonosnak gondolt hagyományainkra hivatkozva háritom el a kéregetést, megkapom (mindkettőnk anyanyelvén):

– Én nem vagyok magyar!

Bár (föltehetőleg) csak magyarul ért.

Magyarul beszél, de nem magyar; a másik meg ... a magyar.

A kettő nem ugyanaz?

Ha a ma egyeduralomra törő irány híve az elő-indiai hacukában hátsó-indiai hangokat hallató, Varga Péterből lett Gyopál Guru Daba (egy darabig még) magyar nyelvű költészetét hallva ilyenén szókra fakad: – *Ez a magyar írás!* – Ez és semmi más, azt mondjuk (míg mondhatjuk): Kikérjük magunknak!

Nehogy irodalmunk is ezt a „krisnás” utat járja; mert akkor a híd már más szerepet tölt majd be.

Az Írószövetség (úgy tapasztalom) híd igyekszik lenni; lefelé is menekül, akinek ellenére van, hogy e – több tekintetben valóban túlterheltnak tűnő – hidat (rajta kívül) más is ellenőrzi. Aki (szerinte) nem is létezik.

Magyarország 1.000 éve épít hidat a szomszédok felé; mely hidakon (rendre) szomszédaink Magyarország szíve felé menetelnek.

Nem túl egyirányú így a forgalom?!

Az irodalomban is.

100 lehetséges lapból a túlnyomó többség a poszt-poszt (-avantgárd, -nyugatos, -modern, -újholdas, -ez, -az) vonalat képviseli, néhány vegyes híd, azaz minden értéket befogadni igyekvő, mely – gyarló valódi liberalizmusával – (amonnán) túlnépinek tűnhet, ám 1 nincs, mely valóban a realista irányé lenne (hogyne, természetesen nem „a múlt századié”, a mai realizmusé!).

Valahonnan valahová hidat építhetsz, ám a semmiből... aligha lehet bárhová.

– Ha egyszer, Nektek, nincs elitetek!

Ha nincs, nincs.

Ha egyszer ők az elit.

Az alig.

Az épp’ hogy irodalom.

– Virágozzék száz virág!

...Ne csak a fele.

Mert abból az ötvenből egykönnyen egyetlen egy lesz.

Falukutatás idehaza

S.M.,

aki Békéscsabán az Úr 1944. évének negyedik hónapja elején, tehát már a megszállt Magyarországon Kurtucznak született s aki e Mácsáról idehozott valamelyest vlach nevet a nagyszülők nevei közül vett másokra változtatta, ha táj kutatásba, falujárásba-falu rajz(írás)ba fog, mi mást tehet, szülőföld-föltérképezéssel kezdi (s meglehet, végzi).

A nyolc dédszülő nemzetsége valahogy így fest: féloláh, vagy tán teljesen az Kurtuczok Mácsáról, bizonyára cseh Chlotnyék Mácsáról, Kis Sarusiak és Kakuják Makóról –Almás-Iratosról–Kisiratosról (az előbbieket, meglehet, Csongrádról), Farkasok Csor vásról (mi több, Törökszentmiklósról), Zsótérék Bodzásról–Ottlakapusztáról, Zsóriak, Gyöngék Kígyósról (hogyne, mindahányan Szögedéből)...

Kezdetben fölmerült bennem valamiféle családszociográfia, írói családrajz, ám – mindebből – „szoci” helyett (elsőre) nagy regény született ‚Magyar Krisztus’ címen.

Épp befejeztem új könyvemet – kevésbé szociografikus, annál szatirikusabb (harmadik) beszélyfüzérémet –, hogy nyomban belé essem következő, ezúttal dél-bihari rajzot, a Fekete-Kerezs mentén a két világháború végén történt, tényirodalom szagú dolgot ígérő rémségek világába. Hetek óta a Fekete-Körös völgyének (Belényes és Tenke környéki) magyar szigetvilágával ismerkedem, s az első perctől keresem a megfelelő műformát is. Miután az Ár pád-kori gyepü(kapu)örök utódainak teljes eltűnését ígérő „jelenség” okait, külső (társadalmi, nemzeti, felekezeti) s belső (emberi) körülményeit kutatom, egyre erősebb bennem a gyanú: már megint inkább regény, mint „írói tájrajz” lesz belőle.

A kérdést – valószínűleg – az dönti el az epika javára, hogy több kitűnő munka (például Beke György rövidesen cenzúrázatlanul megjelenő bihari riportkönyve) is l e í r j a, mi történt 1919-ben Tárkányban, Nyégerfalván, 1944-ben Gyantán, Remetén, m e g í r á s á r a viszont csak Köteles Pál (‘Hotel Kárpátia’ című) regénye tesz kísérletet. Ez utóbbi tovább bonyolítja a helyzetet azzal, hogy realista munka, így nekem esetleg egyéb eszközökhöz kell fordulnom.

Szóval: Dél-Kelet-Alföldünk és a

szocifográfia...

A falukutató munkákból – „ki tudja, miért” – azok állnak hozzám közel, amelyek az otthonról, arról a tájról s népről szólnak, melyhez a szerzőnek a legtöbb köze lehet: a szűken vett – kishazányi – szülőföldről s az e drága tájban otthonos, ott fészket rakó népről. Amilyen például Illyés Gyula ‚Puszták népe’, Horváth István ‚Magyarózdi toronyalja’, s hogy egészen friss, tökéletesre sikerült (dokumentarista) „falukutató” könyvet is említsek, a csíksországi Ferenczes István ‚Székely apokalipszis’ című munkája. Vagy épp az, amely olvasóként a legvonzóbb egy viarsarki embernek: Féja Géza műve... Amilyen lehetett volna – ha engedik a diktatúrában megszületni – Ladányi Mihály ‚Békétlen Békés”-e.

Véletlen, vagy sem (valamennyire valóban összefügghetnek a dolgok), a népi avantgardtól a posztnépies álponyváig terjedő tengersík, hepehupás és havasi teret bejárszó íróként a honi falukutatók elődjeinek sorát vezető Móricz Zsigmondot – ‚Boldog ember’-e hogy

lehetne Esztergom, avagy Pozsega, netán Felső-Fehér vármegyei! – első számú e századi magyar mesteremnek fogadtam. Az idegen írók rangsorát meg – igaz, nem csak nálam – az a García Márquez vezeti, aki még véletlenül sem a Déli-sark, avagy Óceánia, netán a Szahara népének életéből s mítoszaiból kever ki valami egyedülállót. S mily csuda: minél kizárólagosabban latin-amerikai világ Marquézé – s társaié! –, annál többet mondanak nekünk, (Kis-)Kerezs-partiaknak is...

Efféle írók tanítványként (s kortársaként, mert, persze, mestert nem a cimboráink, hanem, leginkább, atyáink s öregapáink közül szoktunk választani) tán érthető, ha másképp viszonyulok a Dél-Kelet-Alföldre, mint e haza más tájaihoz.

Teljesen másként nem, hisz elbeszélőként otthon vagyok a szerémi husziták, a háromszéki antikommunista ellenállók, a náciellenes máramarosiak, a balatoni népi értelmiségiek közt, „vagabundkorzómat” járva pedig a világ bármely népének a körében. Valamennyire mégis, mert ha számba veszem kisdud falukutató munkásságom, egyből kiderül: az alföldi magyar életet izlelgetik e munkácskák.

Mondhatni kettőből, mert eddig csak a Solt vármegyei sváb- magyar Hajós és a csanádi Kisiratos (valamelyes) szociográfusi megközelítésére vállalkoztam! Miközben – nem ok nélkül – szociográfikus megközelítéssel ennél jóval többször vádolhatnak műítészeim.

Való: a

„falurajz”

majdnem annyiféle, ahány megközelítéssel találkozunk. József „A legnagyobb magyar falu’-ja olyan száraz, hogy olybá is vehetnénk, abban semmi irodalom, tiszta társadalomrajz. Horváth István költői falurajza (a „Magyarózdai toronyalj”) akár néprajzi honismereti műnek is vehető, Domokos Pál Péteré („A moldvai magyarság”) még inkább. Féja Gézáé (a „Viharsarok”) nem véletlen merítette ki a forradalmi lázítás vádját, a csíki 1944-es (újfent meglehetősen tömeggyilkos) Maniu-gárda-járást a képünkbe vágó Ferenczes-mű meg dokumentum-regénynek, dokumentum-kollázsnak, tényföltáró, leleplező riportnak is mondható.

Ahányan, annyiféle hoznak létre „szociográfusé”?

Túl az egyéniség és az írói tárgy adottságain az is zavaró lehet, hogy a szociográfia nem kizárólag műfaj, mód-szer is. Az írószövetség lapja (a Magyar Napló) „A magyar társadalom önképe az ezredfordulón” címmel pályázatot hirdetett, melynek kiírója világosan fogalmaz: a társadalom átvilágítására vállalkozó szerzők igényes irodalmi riporttal, költői önvallomással, társadalomtudományi és néprajzi esszékkel egyként jelentkezhetnek.

Ráadásul egy-egy táj népének élete nem egyszer már-már szociográfusi hűséggel íródik le minden valamirevaló „realista”, „modern realista”, vagy épp „mítikus realista” író tollán... regényben, elbeszélésben. (A maga szerény módján imitt-amott emiatt „szociográfikus” S.M. majd minden munkája.) Nem beszélve a dokumentarizmus vívmányaiból merítő írói kollázsokról, amelyek eleje az irodalom legjavához tartozik.

Az Alföld délkelete

Mind (egyszerűen:) magyar, mind (példának okáért:) földrajzos szemmel nézve e táj – mondjuk – a Szentés-Belényes-Orsova- Pancsova közti tér. S való, ez az országnyi A j t o n y f ö l d e már több figyelemre méltó. Legalább annyira, amennyire Féja Géza becsülte. Országok (határai) szabdalják Délkelet-Alföldünket, de a magamfajta „falukutatót” ez a legkevésbé izgatja

– teszi a dol gát, megírja, mi megörökítésre-ábrázolásra-föltérképezésre vár. S ilyen épp elég akad.

Darvas ,A legnagyobb magyar falu’-ja (Orosházáról), Fodor Ferenc ,Az elnemsodort falu’-ja (Tenkéről-Bélfenyérről) egy-egy településre összpontosít, Sinka István ,Fekete bojtár vallomásai’-ja, Erdei Ferenc ,Futóhomok’-kal kezdődő sorozata, Féja Géza ,Viharsarok’-ja egy-egy tágabb (ám még mindig kishazányi) táj népéről vall. Hol nagyon személyesen (mint teszi Sinka), hol tudós módon (Erdei módjára), de mindenképpen igen nagy hitellel. Majd’ mindig a szülőföldről s (a szerző) fajtájától szólván.

A háború óta – úgy tudom – az 1990-es rendszerváltozásig egyetlen (hasonlóan hiteles) kísérletről kaphattunk hírt, Ladányi Mihály hamvába holt ,Békétlen Békés’-éről, melyet a Pesten tán puhább, Viharsarkunkban valamelyest keményebb önkényuralom meg születni nem engedett. Mindenesetre ezt a majdnem fél évszázadot a Viharsarok megúsza anélkül, hogy valódi valóságirodalom pró bálja meg társadalma legsajátabb jellemzőit felmutatni.

(Illetve volt egy, Varga Dávid csonka-bihari – harsányi – falurajza. Ezt pedig jól el hallgatták!)

Ezért tartunk ott, ahol?

Lehetséges (túlértékelése önmagunknak), emiatt is.

1990 óta tájainkról – valószínűleg – egy szem igazi szociográfiai munka szól, Závada Pál ,Kulákprés’-e, míg bele nem fog a maga Sárret-kutatásába Rott József, Kövály E. Péter meg neki nem lát a ‘90-es földindulás lejegyzésének.

Föladat

pedig épp elég akadna.

A (*honi*) kolhoz írói szociográfiája máig megíratlan, s lehet, épp ez a táj adhatná a legtöbb szemléletes (és elborzasztó) adatot- adalékot – ahogy a minap egy rádiós jegyzetírő fogalmazott: – az Európában („tehát” Nyugat- és Közép-Európában) kakukkfiók magyar országi (Kelet-Európából–Ázsiából importált), a magunk földjén a magunk urává, polgárrá válást lehetetlenné tevő tegnapi s mai mezőgazdasági termelészövetkezetről. A legjobb téesz-történet, tsz falu-monográfia, vagy egy Moldova György módjára lehetséges „üzleti riport” sem pótolja e megírásra váró, valóban mélyre hatoló, kíméletlenül őszinte, a minden jel szerint népünk megmaradásához föltétlenül szükséges újrapolgárosodást szolgáló szemléletű „kolhozraj”-zot.

Sajnos egy-egy nép, nemzetiség, *kisebbségi* csoport eltűnésé nek szociográfiájához is „elsőrendű terep” a Kárpát-medence e ré sze. A helyzetek közti különbségek is föltárára ösztönözhetnek bennünket – hogy csak egyet (épp elég fontosat!) említsek: míg a csabai-szarvasi-komlósi szlovákság lassú eltűnéséhez – tudomásunk szerint – egy magyar pofon sem járul hozzá, a tenkei-beléyesi-fekete-körösvölgyi (bihari s zarándi) magyarság életerejét (legalább) 1848 óta rendre tömeggyilkosságokkal igyekeznek meg törni „egy szomszédnép”.

A *söpredék* szociográfiájához sem akármilyen terep e tisztántúli kishaza (bár mint az előbbieket, ez sem viharsarki különleges ség). Aki meccsre, piacra s egyéb, tömegesen látogatott közterületi helyekre is el jár, vagy csak éppen nyitott füllel sétál településeink utcáin, tudja, mire gondolok. A mosdatlan beszéd, a másik ember semmibevétele, az egészséges honszeretet kicsúfolása, a veszett kozmopolitizmus, vagy éppen ellenkezője, a legalább ennyire bugyuta idegen-ellenesség sosem tapasztalt mélységbe ta szíthat bennünket – elébb egy-egy réteget, végül valamennyiünket.

Valahány *kistáj és kisközösség* – például falu, utca, nagycsalád, szakmai s egyéb kör –

élete érdemes arra, hogy megörökítsük. Ha nem is tud mindenki falukutatóink legnagyobbjainak munkáihoz fogható létrehozni, rendkívül fontos lenne, ha az összes település és szűkebb táj népének hagyományait, nyelvét és gondolkodását, sorsát és reményeit megörökítő írások születnének.

Mindennek, sajnos, nem kedvez az a kor, amely a Pénz körül forog, amely minden bevett (látható és láthatatlan) érték eltüntetésére tör. Értelmiségiként viszont (nem csak íróként-falukutatóként!) mit tehet az ember: újra és megint nekiveselkedik.

A tudós és írói (hivatásos, és műkedvelő) valóságkutatás – akár tetszik bankár uraiméknak s pénztárgépező személyzetüknek, akár nem – több értéket halmoz föl, mint az elébb említettek által igen buzgón támogatott, a „tudás a tudásért, írás az írásért” jegyében létrehozott akármiféle, lényeg, hogy nem igaz, nem új, nem építő, szóval valójában tökéletesen érdek telen (ál)irodalmi (mű)művek – köztük a magukat szociográfiának becéző üzleti vállalkozások – tömkelege.

Legalábbis *mi* ebben bizakodunk.

Jegyzet

A *Petőfi: más az Irodalomismeret*,
a *BalHITEK Mikszáthról* a Pannon Tükör,
a *Ki tud róla* a Békéscsaba monográfia,
az *Illyéssel Tihanyban* egy régi honi megrendelő,
a *Cseresék Csabán* a Békéscsaba monográfia,
a *Simonyitól Simonyiig* az Eső,
a *Pusztafia Körmendi* a Karcag,
a *Rútirodalom dandárján* a Tokaji Író tábor,
a *Pár szó hírlapírásunkról* a Magyar Újságírók Közossége,
a *Híd? Magunk közt?* az Írószövetség,
a *Falukutatás idehaza* a Körös Főiskola fölkérésére íródott (folyóiratba, évkönyvbe, várostörténetbe, tanácskozássra).

Tartalom

Petőfi: más	(1998)	2
BalHITEK Mikszáthról	(1997)	9
Ki tud róla (Vasas Mihály)	(1996-8)	12
Illyéssel Tihanyban	(2000)	29
Cseresék Csabán	(1996-8)	36
Simonyitól Simonyiig	(2000)	43
Pusztafia Körmendi	(1998)	57
Rútirodalom dandárján	(1996)	64
Pár szó hírlapírásunkról	(1996)	68
Híd? Magunk közt?	(1997)	71
Falukutatás idehaza	(1998)	73